

REVISTA ISTORICĂ

Anul XVIII, N-le 7-9.

Iulie-Septembre 1932.

SUPT
CONDUCEREA
LUI
N. IORGA

SUMARIUL :

- N. Iorga* : Acte privitoare la istoria marelui războiu.
" " La istoria Callimachilor.
" " Din vechea edilitate.
" " Broșuri despre drepturile României (1866-74).
" " Cetind pe Gubernatis.
" " Etimologii dobrogene.
" " "Crăciun" — latin?
" " O nouă colecție de acte privitoare la epoca
lui Mihai Viteazul.
Ștefan Manciulea : Infiltrări de populații străine în cîmpia
Tisei în veacurile XVIII-XIX.
" " Elementul românesc din Cîmpia Tisei
și Carpații nordici în evul mediu.
V. Motogna : Contribuții la istoria Românilor în veacul al
XIV-lea și al XV-lea.
N. Iorga : O scrisoare din Dobrogea pe vremea războiului
Crimeii.
Dimitrie Ionescu : Știri grecești privitoare la istoria noastră.
Documente de *N. Iorga* și *Dimitrie Ionescu*.
• Inscripții de *N. Iorga* și *A. Sacerdoțeanu*.
Dări de samă, **Cronică** și **Notițe** de *N. Iorga*.

1932

TIPOGRAFIA „DATINA ROMĂNEASCĂ”, VĂLENII-DE-MUNTE (PRAHOVA)

Prețul 45 Lei.

REVISTA ISTORICĂ

— DĂRI DE SAMA, DOCUMENTE ȘI NOTIȚE —

PUBLICATĂ de N. IORGA, CU CONCURSUL MAI MULTOR SPECIALIȘTI

Anul al XVIII-lea, n-le 7-9.

Iulie-Septembrie 1932.

Acte privitoare la istoria marelui războiu

I.

Consiliile de coroană din Februar 1918.

Am copia acestor acte de la I. I. C. Brătianu. Nu e prea de vreme tipărirea lor. Ea fixează merite și responsabilități, care trebuie știute.

N. Iorga.

Consiliul de Coroană ținut supt presidenția M. S. Regelui, în ziua de Simbătă, 17 Februar 1918. oarele 10,30 a. m.

La acest Consiliu a asistat:

1. Guvernul, compus din domnii: general A. Averescu, președintele Consiliului, C. Argetoianu, C. Sărățeanu, general Iancovescu, Matei Cantacuzino, Fotin Enescu, Ion L. Niculescu, Garoflid, miniștri.

2. Domnii: Em. Porumbaru, președintele Senatului, și V. G. Morțun, președintele Adunării Deputaților.

3. Represintanții partidului național-liberal: donmii I. I. C. Brătianu, șeful partidului, asistat de Mihail Pherekyde și Al. Constantinescu.

4. Represintanții partidului conservator: d. Take Ionescu, șeful partidului, asistat de dd. Mih. Cantacuzino și Dim. Greceanu, foști miniștri.

Maiestatea Sa Regele, luind cel d'intăiu cuvîntul, a arătat că scopul acestui Consiliu este de a asculta, în aceste momente grele pentru țară, părerile oamenilor de Stat. A menționat convorbirea pe care a avut-o cu contele Czernin, ministrul de Externe al Austro-Ungariei, la audiența pe care acesta i-a cerut-o prin președintele Consiliului pentru a-l face o comunicare din partea Împăratului Carol. Majestatea Sa a arătat că la acea întrevvedere, între altele, contele Czernin a exprimat dorința Împăratului de a face pace cu România, dar, ca o condiție „sine qua non”, a cerut cedarea întregii Dobrogi Împătritei Alianțe, fără să fi putut da nicio explicație

asupra regimului la care are să fie supusă această provincie, menționind însă posibilitatea unui condominium. Conte Czernin a mai vorbit de alte cesiuni teritoriale prin rectificări de graniță de spre Austro-Ungaria, fără însă a le precisa și fără a pune multă insistență, ceea ce făcea pe Maiestatea Sa a crede că acestea ar putea face obiect de discuțiune. Maiestatea Sa a răspuns că sînt inacceptabile asemenea cereri, care nu sînt de natură a restabili adevărate legături de prietenie între ambele State, conform sentimentelor exprimate față de România de cancelariul Imperiului German în Reichstag. Ele nu corespund nici declarațiunilor relative la pacea fără anxiiuni făcute de contele Czernin. Acesta a insistat, făcînd din chestia cedării Dobrogii o chestie prejudicială, care trebuie admisă înainte de trimeterea delegaților pentru discutarea celorlalte condițiuni de pace.

Terminînd această scurtă expunere, Maiestatea Sa Regele a spus că așteaptă expunerea părerilor și a adăugat că, oricît de dureroasă este această cerință a dușmanilor, trimeterea delegaților și începutul tratativelor nu va să zică că pacea e încheiată.

Apoi a dat cuvîntul președintelui Consiliului.

Generalul Averescu a expus următoarele despre cele petrecute până acum: A trimes mai întăiu, la 2 Februarie, la București pe domnii Papiniu, ministru plenipotențiar, Ion Mitileneu și colonelul Ressel, pentru a comunica că, schimbându-se Guvernul, noul Ministeriu cere o prelungire de douăzeci de zile a termenului dat prin ultimatum, pentru ca noul Guvern să se pună în curent cu situația. El a obținut numai șapte zile, adică până la 9 Februarie. D. Mitileneu a avut misiunea specială de a sonda pe oamenii politici romîni din București și, din impresia avută, unul singur (nu l-a numit) a părut că se găsește în simțiminte mai bune, iar toți ceilalți ostili pentru Dinastie. Afară de această impresie d. Mitileneu n'a putut culege altele.

Colonelul Ressel a avut misiunea specială de a cere o întrevvedere între generalul Averescu și feld-mareșalul Mackensen.

În ziua de 9 Februarie a avut loc această întrevvedere la Buftea.

Din această întrevvedere generalul Averescu a plecat cu impresia că feld-mareșalul, de și declară că nu e autorizat să trateze chestiuni politice, se arată însă în dispozițiuni relativ bune. În chestia armatei, nu numai că nu cerca desarmarea, dar nici chiar demobilizarea ei, iar în privința Dobrogii a dat generalului impresia că

ni se va lăsa Dobrogea Veche, dar poate cu o rectificare de frontieră, care nu ni-ar lua Mangalia, și că nu ar fi greutate insurmontabilă decît pentru partea ce am căpătat prin tratatul de la București, din 1913.

Înapoindu-se din nou la Buftea, a avut în ziua de Duminică, 11 Februarie, o întîlnire cu contele Czernin și ministrul de Externe german, Kühlmann. Cel d'întăiu a fost foarte arogant în atitudine, cel din urmă moderat. Contele Czernin a cerut recunoașterea cedării întregii Dobrogi Împătritei Alianțe, ca o condiție „sine qua non”, înainte de începerea tratativelor între delegați și rectificarea de graniță de spre Austro-Ungaria. Asupra acestui din urmă punct nu a făcut precisiuni, ceia ce i-a lăsat impresia că nu se pune multă insistență asupra lui. De armată nu i-a vorbit nimic altceva care să schimbe ceia ce-i spusese feld-mareșalul Mackensen. Generalul Averescu a obiectat că asemenea cerințe nu corespund cu cele spuse în Parlamentele din Berlin și Viena, în care s'au manifestat față de România alte simțăminte, că contele Czernin chiar a declarat lumii întregi că vrea pace fără aneмиuni, dar la toate acestea contele Czernin a răspuns că condiția este „sine qua non”. Înainte de despărțire, contele Czernin a cerut o audiență la M. S. Regele, avînd a-l face o comunicare din partea Împăratului.

Înapoindu-se, generalul a comunicat M. S. Regelui cele petrecute și cererea de audiență. M. S. Regele acordînd-o, s'a fixat întrevederea pentru ziua de 14 Februarie. La acea întrevedere contele Czernin a arătat aceeași intransigență, iar răspunsul urma să fie dat de Guvernul român pînă astăzi, 17 Februarie, oarele 12.

Aceasta a motivat din partea Regelui convocarea Consiliului de Coroană, iar generalul a avut grijă încă din ajun a telegrafia că răspunsul nu-l va putea da decît azi, după prînz, de oare ce s'a convocat un Consiliu de Coroană pentru azi, la ora 10,30 a. m.

Generalul Averescu a conchis că părerea Guvernului este să se accepte această condiție, de oare ce armata nu poate face decît o scurtă rezistență, că ni lipsesc subsistențele și munițiile și că aceasta ar fi și părerea comandanților de armată.

Maiestatea Sa a dat cuvîntul d-lui Ion I. C. Brătianu.

D-se, vorbind în numele prietenilor săi politici, spune că nu sînt după părerea sa decît două soluții posibile: rezistență cu armele în semn de protestare, ori acceptarea cererilor dușmanilor. Că, într'adevăr, rezistența nu este posibilă decît dacă ambele

partide: liberal și conservator și Guvernul sint de acord asupra acestei păreri. În acest cas d-sa crede că rezistența se impune ca singura protestare puternică și că, de și învinși până în cele din urmă, scăpăm onoarea, necedind fără vărsare de singe, cind ni se cere trup din țară și chiar plăminii ei. În acest cas se poate conta pe concursul solidar al partidului național-liberal. Dacă însă generalul Averescu persistă în părerea exprimată, soluția rezistenței cade și nu rămîne decît cealaltă. Pentru această din urmă soluție nu poate da un concurs, dar ca Romin se crede dator a nu pune nicio piedecă Guvernului în calea ce și-ar fi ales. Își permite însă a da două sfaturi: a) Pentru această cale a păcii, ar fi mai bine să se cheme cei de dincolo, ca d. Marghiloman, sau alții, ca să o trateze. Aceștia ar avea avantajul de a obține condiții mai bune și apoi ar lipsi critica ce li rămîne într'alt fel celor de la București. b) Dacă totuși Guvernul persistă în părerea de a trata pacea el, atunci, față de condiția cedării Dobrogii, ca o condiție „sine qua non”, care trebuie acceptată chiar înainte de începerea tratativelor, nicio altă condiție ce s'ar pune nu va putea fi mai dureroasă, cind cea mai inacceptabilă din condiții se primește. Atunci nu rămîne decît a se cere inamicilor toate condițiile și a le accepta în bloc, fără discuție, arătînd astfel că nu e vorba de pace convenită și definitivă și, printr'această protestare morală față de omenirea întreagă, se pune în ochii tuturor supt adevărata sa lumină caracterul de violență și de provisorat al operei acelor ce spun că vor pace fără anexiuni. Această procedură ar constitui o protestare morală care va impresiona mai tare omenirea și chiar popoarele inamice decît atunci cind ar fi vorba de condiții acceptate în urma discuțiilor. Discuțiile, în împrejurările în care s'au întreprins, nu vor putea izbuti, și sint de prevăzut și alte condiții neomenești. Oricît de mari ar fi cerințele în chestia Dunării, petrolului, cerealelor, ele nu vor putea întrece luarea Dobrogii. Conchide opinînd pentru rezistență cu armele, ea constituînd cea mai demnă protestare, aceasta bine înțeles dacă partidul conservator și Guvernul sint de acord asupra acestui punct.

S'a dat cuvîntul d-lui Take Ionescu. D-sa este pentru rezistență armată, dar într'un scop care îl deosebește chiar de colegii săi din partid. După cum a spus-o de aproape... luni, d-sa crede că rezistența nu trebuie să urmărească numai un scop de protestare, dar să fie făcută cu scop de a putea prin ea scăpa ființa

Statului, adevărat pe Rege și Guvern, cu o parte din armată, care să poată trece spre Rusia Răsăriteană. Acest lucru, după părerea sa, se putea face sigur acum trei luni, dar că și astăzi nu crede că e imposibil prin Sudul Rusiei, cînd avem armată în Basarabia. Legăturile noastre cu Aliații ni impun această rezistență. D-sa conchide că în tot cazul este pentru rezistență și recunoaște că pentru aceasta e nevoie de solidaritatea tuturor și ca dovadă e faptul că, atunci cînd a fost vorba să iea d-sa singur Guvernul și să încerce aceasta, a refuzat și, în fine, dacă Guvernul nu e de acord la aceasta, nu se poate urma acest drum și nu rămîne decît calea tratărilor de pace.

D. Greceanu vorbește în același sens, pentru rezistența armată, aceasta fiind singurul act demn ce crede că trebuie făcut, dar nu se poate face decît de toți împreună.

D. general Iancovescu arată în scurt că, în cas de rezistență militară, n'avem muniții și subsistențe nici pentru cinsprezece zile.

D. Matei Cantacuzino este de părere a se accepta condițiile de pace, oricît de dureroase, în care însă nu vede nimic umilitor, căci almintrelea distrugem armata și armamentul și vom avea nevoie de el și după pace. D-sa incidental critică amar clasele diriguitoare.

D. Mihail Pherekyde împărtășește cererile d-lui Brătianu și nu admite pacea în condițiile cerute de inamic. Cît pentru Aliați, ei știu bine cine nu a îndeplinit condițiile tratatului, dar mai știu Aliații sacrificiile noastre, lealitatea noastră, așa că nu am îndoială că la momentul dat vor ținea angajamentele luate față de noi.

D. ministru general Culcer exprimă acciași părere ca dd. Matei Cantacuzino și general Iancovescu.

Se acordă cuvîntul președintelui Consiliului: d-sa spune că, dacă el nu se poate solidariza cu părerea d-lui Brătianu, atunci de ce d. Brătianu nu se raliază la a sa? Și în tot cazul să-și iea d-sa răspunderea pentru aducerea la îndeplinire a părerii sale. Repetă că rezistența armată ar fi aproape nulă, după părerile chiar ale comandanților armatelor și ale generalilor miniștri și că persistă în părerea sa.

D. I. Brătianu observă mai întăiu că într'o asemenea chestie era usul a participa la Consiliul de Coroană și șeful Marelui Stat Major al armatei și azi vede că d-sa nu este.

Maiestatea Sa Regele, intrerupînd, explică că nu e chemat căci

l-a văzut chiar ieri pe d. general Prezan și că d-sa nu crede într'o rezistență de lungă durată.

D. Brătianu continuă: Nu insistă asupra acestei lipse. Răspunde d-lui general Averescu că nu se poate uni la părerea sa, pentru că socoate soluția sa cea mai rea. Dacă d-sa se unește la aceia a partidului național-liberal, el va fi solidar la răspundere, căci rezistența nu se poate efectua fără concursul unanim al tuturor și mai ales al Guvernului, în capul căruia este un general, care retrăgându-se pe această chestie, îi zdruncină posibilitatea de realizare și îi răpește în ochii inamicilor orice eficacitate. Nevoind președintele Consiliului să se solidarizeze cu această părere, dinsa cade de la sine și nu rămâne în picioare decât soluția Guvernului, la executarea căreia dacă nu se poate avea concursul partidului liberal, nu va avea însă nicio piedecă din parte-i. Este chiar mai bine pentru Guvern, cînd se va ști de inamic că partidele politice din România liberă sînt contra părerii sale de a încheia pacea. Aceasta înlesnește, dar nu-i îngreuiază calea.

După scurtă tăcere d. Brătianu spune că față de cele discutate nu rămîne ca concluzie pentru Rege decât o singură părere, și anume aceia a Guvernului său.

Maiestatea Sa Regele a răspuns că va aștepta hotărîrea Guvernului. Consiliul s'a terminat la oarele 2 p. m.

În acea seară a apărut în ziare un comunicat oficial în care Guvernul arată că în urma Consiliului de Coroană și supt presiunea evenimentelor a hotărît trimeterea delegaților pentru tratativele de pace.

Soluția era, dar, dată.

*

*Al doilea Consiliu de Coroană, ținut în ziua de Duminecă,
18 Februar, oarele 10 a. m.*

În noaptea de 17 spre 18 Februar s'au trimes convocări la un nou Consiliu, pentru ziua de 18 Februar, oarele 10,30 a. m. Au participat aceleași persoane ca la precedentul, în plus A. S. R. Principele Moștenitor.

M. S. Regele, deschizînd ședința, a arătat că Consiliul precedent l-a pus înaintea unei singure soluții posibile și anume aceia a Guvernului: de-a începe tratările de pace supt condiția propusă „sine qua non” de inamic. Căci, Guvernul refuzînd a întreprinde o

resistență armată, propusă de partidele politice, cu condiția ca la ea să se asocieze și președintele Consiliului, această soluție cădea de la sine și deci nu rămânea decît una, accia adoptată de Guvern. Arată cit este de dureroasă pentru țară, căci i se ridică nu numai un teritoriu, dar chiar plămîinii prin cari ea respiră, și conchide cu nădejdea unui viitor mai bun pentru un popor care s'a luptat atît de vitejește și a dat atîtea dovezi de însușirile cele mai nobile.

D. președinte al Consiliului arată că Guvernul a luat această hotărîre ieri, după Consiliul de Coroană, că a comunicat-o M. S. Regelui și că a telegrafiat inamicului că acceptă condiția prejudiciară impusă ca condiție „sine qua non“, adecă renunțarea la întreaga Dobroge și că va trimete delegații cari să trateze celelalte condiții de pace.

D. Brătianu recunoaște că, față de refuzul Guvernului de a se solidarisa cu soluția de rezistență armată a partidelor politice exprimată în precedentul Consiliu de Coroană, cu drept cuvînt Majestatea Sa a conchis că nu i-a rămas decît soluția dată de Guvernul său.

Că pentru această soluție repetă ceia ce a zis la precedentul Consiliu, adecă: că trebuie sau a se adresa celor din teritoriul ocupat, ca la cei cari sint în măsură să obțină condițiile cele mai puțin desastroase de la un inamic în fața căruia în principiu am desarmat, sau să acceptăm în bloc cele impuse de el fără discuție, dînd astfel, în lipsa unei rezistențe armate, un caracter hotărît de protestare morală semnării unei păci impuse de inamic cu cuțitul la gît.

D. președinte al Consiliului arată că nu sfătuiește a se chema d. Al. Marghiloman sau alții din București pentru că are cunoștință precisă că toți prietenii d-sale de la București sint contra Dinastiei și de aceia nu crede că se poate adresa Suveranul d-lui Marghiloman. Conchide spunînd că pacea supt orice condiții se impunc, pentru că nu putem face rezistență militară, că sintem încercuiți de inamici, cari au trecut în Nordul Basarabiei cu două divізii de infanterie și una de cavalerie, și că, în fine, începîndu-se rezistența, se compromite și chestia Basarabiei.

D. I. Brătianu răspunde că, față de declarațiile categorice ale președintelui Consiliului că nu poate întreprinde rezistența armată, nu rămîne decît drumul hotărît de Guvern, cu care partidele

politice însă nu se pot solidarisa, dar în mersul căruia e o datorie patriotică a fiecărui Român de a nu pune nicio piedecă, care să poată îngreuna, soluției adoptate de Guvern.

Întru cit privește partidul național-liberal, tocmai din aceste simțăminte insistă că, dacă e vorba de a trata, iar nu de a protesta, trebuie să se facă apel la cei de la București. Nu toți cei de acolo au atitudinea antidinastică și nu toți cari au luat-o o vor menține în noile împrejurări. S'a mai văzut asemenea schimbări și la alții. Tocmai în interesul Dinastiei e să nu se zică mai tirziu că, dacă s'ar fi adresat celor de la București, condițiile păcii ar fi fost altele. Este imposibil a renunța tot de odată la orice rezistență militară, a manifesta clar inamicului că ceia ce îi cedezi ești hotărît să-l reiei la prima împrejurare priincioasă și a te tocmi, pentru ca condițiile în care te lasă până la acele împrejurări să fie cit se poate mai favorabile.

D. Take Ionescu conchide în același fel, cu singura deosebire că nu vede necesitatea de a se mai adresa d-lui Marghiloman sau altora, acum cînd lucrul e decis de Guvern.

Sînt orele douăsprezece, și urma ca ședința să se ridice.

În acel moment se înmînează d-lui președinte al Consiliului o telegramă în limba germană, sosită de la inamic. O trece M. S. Regelui, care o cetește cel d'întăiu. Apoi o ia spre cetire generalul Averescu.

Fără a se face în Consiliu o traducere completă a ei, președintele Consiliului spune că sînt condițiuni noi ce cere inamicul a se admite și a se da răspuns până Marți, 20 Februar, oarele douăsprezece. Acceptarea trebuie să fie făcută în scris, înainte de începerea tratatelor, și ea este o condiție „sine qua non” a trimiterii delegațiilor noastre pentru a discuta celelalte condiții de pace.

Cerindu-i-se a arăta în ce constă noile condiții, d. președinte al Consiliului le resumă astfel :

Pe lingă cedarea întregii Dobroge să se mai admită :

a) Principiul rectificărilor de graniță de spre Austro-Ungaria, care rectificări se vor preciza în discuțiunile dintre delegați.

b) Să se demobilizeze îndată cinci divisiuni din armată, armata romină ce mai rămîne servind ca trupă de poliție la granița de spre Rusia.

c) Să se permită trecerea de trupe austro-ungare prin Moldova și Basarabia, spre a merge în Ucraina.

D. general Averescu explică că aceste noi condițiuni sînt contrarii declarațiunilor formale făcute lui și anume că nu se va atinge de armată și că nu se va cere nici demobilizarea ei. Ele par inacceptabile și pun din nou toată chestiunea în discuțiune.

D. I. Brătianu spune că nu se miră de aceste noi condițiuni de cînd a văzut modul cum au început a trata inamicii. Cele mai dureroase sînt rectificările de frontieră, al căror principiu, din nenorocire, a fost deja admis prin cedarea Dobrogii. La celelalte trebuia să ne așteptăm: la ele, precum și la altele care vor mai veni. De aceia am fost convinși că, în afară de rezistența armată și intru cît se exclud cei de la București, e mai bine a se cere inamicului să le formuleze pe toate și a le accepta fără discuție ca cea mai energică protestare morală, singura ce se mai poate face față de un dușman brutal și răsbunător. Pentru o rezistență armată vom da Guvernului tot concursul nostru.

D. Take Ionescu vorbește asemenea în ce privește caracterul noilor propuneri, care nu schimbă fondul situației. D-sa nu vede posibil decît o rezistență hotărîtă de Guvern, sau o acceptare a condițiilor impuse.

D. general Averescu răspunde că consideră aceste condițiuni ca umilitoare și atît de grave, încît roagă a nu se lua o hotărîre, mai ales că, asupra unicei condițiuni ce se pusesse de inamic ca condiție „sine qua non”, Guvernul a răspuns deja, și roagă a se ținea un nou Consiliu de Coroană.

Maiestatea Sa Regele aprobă ținerea acestui Consiliu pentru a doua zi, Luni, 19 Februarie, la oarele 10.30 a. m.

Sedința se ridică la oarele 1. p. m., rămînînd ca, fără altă convocare, Consiliul să se întrunească a doua zi.

*

Al treilea Consiliu de Coroană, ținut în ziua de 19 Februarie 1918, oarele 10 a. m.

La acest Consiliu ieau parte toate persoanele care au participat la cel de al doilea Consiliu, din ziua de 18 Februar, mai puțin d. ministru de Agricultură și Domenii, Garoflid, a cărui lipsă se lămurește prin declarația de mai la vale a președintelui Consiliului, și generalii Prezan, Grigorescu și Vaitoianu.

M. S. Regele comunică Consiliului că Guvernul l-a făcut cunoscut că primește toate condițiunile pe care le-au formulat ina-

altele care vor veni. Dacă nu s'a admis soluția rezistenței și a'a dat și inamicului această convingere, orice discuție este inutilă. Rămâne numai alternativa: sau negocieri cu concursul celor de la București, cari prin încrederea ce inspiră dușmanilor vor obține condiții mai ușoare, sau renunțarea la orice discuție, ca cea mai energică protestare morală.

D. Take Ionescu conchide că, odată ce a apucat Guvernul pe această cale, nu mai are de ce să se mire de tot ce i se mai cere.

Principele Moștenitor ține, cu voace tare și foarte emoționat, următoarele cuvinte: „Faptul care-l săvârșesc știu bine că nu este constituțional, totuși cred că este bine ca în această zi să se mai audă un glas. Am fost rugat în numele Reginei și al femeilor române, unite în același gând ca ostașii, și care formează astfel aproape totalitatea națională, să protestez împotriva hotărârii luate astăzi. Sper că în această țară se va găsi un om de Stat care va ajuta pe Rege să nu iscălească o pace înjositoare.”

M. S. Regele nu a spus nimic, ci numai cu un gest de mină spre piciorul fiului său a avut aierul de a-i înțelege durerea fără a-l aproba.

La urmă generalul Prezan, șeful Marelui Stat Major al Armatei, a declarat în numele oștirii că are și voința și puțința de a lupta și, ca să se judece mai bine simțimintele ei, arată că, chiar după încheierea armistițiului, dar înainte de a-l cunoaște, trupele au tras cu tunul o noapte întreagă la Târgu-Ocna.

D. general Grigorescu, comandantul Armatei I, declară Regelui că oastea de supt comanda sa, ofițeri și soldați, este totdeauna gata la ordinele Regelui ei.

Sedința se ridică la ora 1 p. m. Gestul Principelui Moștenitor a motivat demisia generalului Averescu. M. S. Regele i-a refuzat-o.

Guvernul a și dat în ziare în acea seară un comunicat arătând hotărârea sa. Hotărârea Guvernului de a trata pacea, cu condițiile cerute sine qua non, a fost comunicată telegrafic inamicului încă de ieri după amiază, iar delegații Guvernului pentru tratări, domnii: Papiniu, Burghel, Argetoianu, general Lupescu și colonel Mircescu, au și plecat în seara de 19 Februar spre București pentru a lua contact cu delegații inamici.

Văzut.

Ion I. C. Brătianu.

V. G. Morțun.

M. Pherekyde.

Al. Constantinescu.

Al patrulea Consiliu de Coroană, ținut în ziua de Simbătă, 24 Februarie orele 10 a. m.

Au luat parte toate persoanele de la precedentul Consiliu din ziua de 19 Februarie.

M. S. Regele, deschizind ședința, spune că, chestiunea despre care va vorbi atingînd în cel mai înalt grad onoarea țerii, a crezut de cuviință să convoace îndată un Consiliu de Coroană.

De la ultimul Consiliu de Coroană și până astăzi preliminariile de pace cu inamicii s'au semnat pe bazele ce vâ sînt cunoscute. Le-am admis cu durere, însă cu credința că ele sînt trecătoare. Dacă ni se cere acum și o jertfă a onoarei noastre militare și de Stat, aceasta nu o putem admite, oricare ar fi consecințele, căci ar fi ireparabilă.

În negocierile păcii s'a insistat și s'a obținut o clausă care constituia un punct de onoare pentru noi, și anume aceia de a se asigura trecerea prin Austro-Ungaria a misiunilor militare străine care se aflau pe pămîntul nostru.

Ieri însă, s'a primit de Guvernul meu o telegramă prin care i se comunică condițiuni noi, supt care inamicii înțeleg a încuviința o asemenea trecere, și care lovesc în onoarea noastră.

Președintele Consiliului vâ va expune cum stă această chestiune.

Generalul Averescu arată că, încă de la întrevederea cu feld-mareșalul Mackensen și apoi cu contele Czernin, i s'a cerut ca misiunea militară franceză să plece din România. În treacăt cineva a vorbit și de misiunile diplomatice.

La asemenea propuneri a răspuns că, în ce privește misiunile diplomatice, nu poate fi vorba în niciun cas, pentru că România, dacă ajunge la încheierea unei păci, rămîne Stat neutru, unde reprezentanții diplomațiici trebuie să rămîie. Cît pentru misiunile militare, Guvernul Român nu le poate invita să plece, dar de sigur că ele nu vor șede, și, pentru plecarea lor, Guvernul Român se crede dator să li-o asigure. În urmă, începînd tratările de pace, printre punctele preliminare semnate, este și acela prin care se asigura trecerea acestor misiuni prin Austro-Ungaria, până la frontiera elvețiană. Aseară însă, a primit o telegramă de la plenipotențiarul nostru prin care-i arată că inamicul cere ca, înainte de a trece granița ungară, la un punct ce se va stabili pe teritoriul Munteniei lingă graniță, să facă o carantină de patru săptămîni.

Îndată a răspuns că această cerință constituie o condiție nouă și

că dorește să fie lămurit asupra motivului acestei măsuri, și, dacă ea este de ordin sanitar, trebuie să se știe că în Moldova nu avem niciun fel de epidemie care ar putea să justifice o asemenea carantină. La această telegramă nu are încă răspuns. După ce a primit comunicarea plenipotențiarului nostru că s'a admis trecerea prin Austro-Ungaria, a făcut aceasta cunoscut generalului Pétin, care, după cite a înțeles, ar fi convenit la acest mod de trecere. Vorbind cu generalul Berthelot, acesta i-a răspuns că așteaptă instrucțiunile Guvernului său. În acest interval, misiunile preparau plecarea prin Rusia și în acest scop ministrul de Războiu fusese însărcinat a regula cu ele formarea trenurilor și orariul, păstrind pentru aceasta regula ca ultimul tren al misiunilor să fi sosit la Odesa cu patruzeci și opt de oare înainte de sosirea acolo a primului tren cu trupe germane, cu toate că prin întârzierea cu o zi a trenurilor de transport al trupelor inamice se putea ajunge la cele trei zile dorite de generalul Pétin.

Este știut că între punctele preliminară era și acela de a se permite trecerea prin Moldova și Basarabia a trupelor inamice spre Odesa. Asupra acestui punct explică că el s'a rezolvat cu inamicii astfel: Nu s'a admis trecerea prin Moldova de Nord, ci numai prin două puncte, și cu trenul, și anume pe linia Galați-Reni-Bender și Noua Suliță-Bălți și că această trecere nu constituie o mișcare permanentă de dus și întors, ci numai o simplă trecere a lor spre Odesa și fără a face depozite în țară, ci numai la Reni, unde să-l formeze și să-l ridice pe calea apei. Ministrul de Războiu regulase după aceste norme și trenurile care urmau să transporte trupele inamice.

Mergerea prin Rusia era dar hotărâtă, mai ales că generalul Berthelot i-a comunicat că Guvernul său nu încuviințează trecerea prin Austro-Ungaria. Un fapt nou survenit pare a complica această soluție a trecerii prin Rusia. Aseară, Comandamentul armatei a fost încunoștințat că încă de ieri după amiază au trecut la Reni o sută patruzeci de camioane automobile și azi de dimineață are informația că ele au plecat la oarele opt, încărcate cu trupe. Se spune a fi un batalion și o companie. (După alte informații, dat fiind și numărul vehiculelor, se afirmă că au plecat cu acele automobile două batalioane și o companie cel puțin.) Nu se știe drumul ce vor fi luat și nici prin ce punct vor trece Nistrul. În tot cazul, li trebuie cel puțin optsprezece oare de

drum pentru a trece Nistrul, de oare ce au de parcurs până acolo peste 180 de kilometri, așa că, dacă trenurile cu misiunile, care s'au regulat a pleca: cel d'întăiu azi la oarele 10 a. m. și cel din urmă la oarele 12 noaptea, vor pleca, crede că pot trece de Bender-Razdelnaia fără a fi ajunse de trupele inamice și că, oricum ar fi, va interveni pentru ca ele să nu fie oprite în drum și, în tot casul, a lăsa liberă trecerea trenurilor misiunilor.

În definitiv, recunoaște că trebuie a se lua urgente măsuri în această privință, care este o datorie de onoare a țerii.

Se dă cuvîntul d-lui I. I. C. Brătianu.

D-sa crede că cuvintele M. S. Regelui au exprimat simțimentul general. Jertfele teritoriale au produs cea mai crudă durere. Telegrama germană care face cunoscut condițiile preliminar de pace semnate de plenipotențiarul român constată o îngreunare a acestor jertfe.

Într'adevăr, pe lângă Dobrogea, ni se spusese la penultimul Consiliu de Coroană (din 18 Februarie) că Austria cere, tot ca o condiție „sine qua non”, admiterea „principiului unor rectificări ale graniței, care nu s'au precizat”. Inamicul anunță azi că „cererile lor de rectificare de graniță au fost admise în principiu”. Nu e tot una admiterea principiului de rectificare cu admiterea cererilor în principiu. Negocierile n'au împiedecat deci ca Guvernul să se supuiască și la această cerere a inamicilor, precum și la celelalte arătate de telegrama germană, care la un loc formează un tot crud, dar pe care le vom putea repara. În definitiv ne priviau numai pe noi. Acum, prin condiția nouă ce vor a impune aliaților noștri, ni se cere violarea unei datorii de onoare, peste care nu putem trece cu niciun preț. România are datoria de a asigura trecerea misiunilor care ne-au ajutat cu singele lor și s'au încrezut ospitalității noastre. Acest punct de onoare pentru România trebuie apărat cu orice jertfă.

D. Brătianu arată că expunerea d-lui general n'a fost tocmai clară, dar nu are a se ocupa de contradicțiile ce ar fi între cele spuse de generalul Pétin și generalul Berthelot, nici de combinația trenurilor de către ministrul de Războiu și de transporturile în automobile; ceea ce se știe e că inamicii pun acum condiții noi, care ating onoarea noastră și care deci nu pot fi admise. Conchide cerind ca pentru rezolvarea urgentă în mod practic a chestiunii d. președinte al Consiliului, împreună cu d. șef al Marelui Stat

Major al armatei, să stabilească imediat o înțelegere cu d. general Berthelot asupra condițiunilor onorabile în care ar putea pleca misiunile aliate și acestea să fie cerute ca condițiuni „sine qua non” inamicului.

D. Take Ionescu spune că nimeni nu poate să vadă altfel acest punct de onoare pentru România, că regretă refuzul Guvernului frances de a autorisa trecerea prin Austro-Ungaria, dar, de oare ce nu a rămas decit calea spre Rusia, ea trebuiește să fie asigurată cu orice preț.

D. Mihail Pherekyde împărtășește vederile d-lui Brătianu și arată că se impune asigurarea trecerii misiunilor și decisiunea la orice jertfe, pentru că nu ni se poate cere de nimeni să ni călcăm o datorie de cinste.

D. Mihail Cantacuzino privește chestia la fel, dar crede că, față de jignirea ce ni se aduce prin faptul propunerii de noi condiții și prin acela de pornirea trupelor inamice spre Odesa prin alt mijloc de transport decit trenul și de neanunțarea acestui transport, cea ce constituie un ce calculat din partea inamicului în scop de a împiedeca trecerea misiunilor aliate, că față de toate acestea nu ni rămâne decit a rupe tratativele și a lua armele în mini. Pentru a lua această cale, dacă Guvernul se retrage, cere să se formeze îndată, de un alt general, un Guvern cu bărbați cari sint pentru rezistență armată. Mai bine o moarte vie decit o viață moartă.

D. general Culcer recunoaște datoria de onoare a României și propune oprirea coloanelor de la Reni spre Nistru.

D. general Prezan arată că misiunile și-au ales calea prin Rusia și că primul tren a plecat acum la oarele zece și cere a i se da de Guvern instrucții precise dacă trupele romine din Basarabia trebuie sau nu să oprească mersul coloanelor inamice pornite cu o sută patruzeci de automobile din Reni azi dimineață și, la nevoie, dacă trupele pot în cas de opunere să facă us de arme.

D. Al. Constantinescu arată că, în fașa în care se află chestia, nu rămâne decit ca Guvernul să ia măsurile necesare pentru a se garanta de inamic trecerea liberă trenurilor misiunilor spre Rusia și a da instrucții precise Statului-Major pentru cazul de opunere din partea inamicilor.

D. general Averescu spune că va lua măsuri conform părerilor exprimate, căci toată lumea e de acord asupra datoriei de onoare ce avem față de oaspeții noștri, dar trebuie să adauge că

nu înțelege rostul vorbelor goale (făcînd alusie la cele spuse de d. Mihail Cantacuzino), care nu au nimic a face cu chestia ce avem în discuție.

D. I. Brătianu spune că chestia este destul de desbătută și să nu se piardă vremea în zădar: președintele Consiliului cu generalul Prezan să vadă îndată pe generalul Berthelot pentru ca Guvernul să iea cu un minut mai răpede măsurile impuse de circumstanțe.

M. S. Regele, înainte de a ridica ședința, constată că părerile sînt unanime în modul de a vedea și de a se rezolva acest punct de onoare.

Înainte de a părăsi sala, fiind toți în picioare, d. general Prezan insistă ca Guvernul să-i dea instrucții precise și scrise în cas de a se recurge la măsuri militare. De zece zile a cerut Guvernului să poată lua măsuri de pregătire militară pentru diferitele ipoteze ce se pot prezenta și nu i s'a dat niciun răspuns. Voiește să se știe aceasta.

Președintele Consiliului răspunde că e și dinsul general, știe ce ordine are de dat și cînd să le dea.

Ședința se ridică la oarele douăsprezece.

Adaus:

Represintanții imputerniciți ai Puterilor Centrale și represintanții imputerniciți ai României au semnat în ziua de 20 Februar-5 Mart 1918, ora șapte după amiază, în castelul Buftea de lângă București, următorul tratat:

„Însuflețiți de dorința comună de a pune capăt stării de războiu dintre Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria și Turcia, pe de o parte, și România, pe de altă parte, și pentru a restabili starea de pace, subsemnații, adică:

Secretarul de Stat de la departamentul Externelor, consilierul intim imperial d. Richard von Kühlmann, ca imputernicit al Germaniei, ministrul Casei imperiale și regale și ministrul Afacerilor Externe al Majestății Sale imperiale și regale apostolice, consilierul intim contele Ottokar Czernin, von și zu Chudernitz, ca imputernicit al Austro-Ungariei, vice-președintele Sobraniei, d. dr. Momcilov, ca imputernicit al Bulgariei, Alteța Sa Marele Vizir Talaat-Pașa, ca imputernicit al Turciei, pe de o parte, și d. C. Argetoianu, ca imputernicit al României, pe de altă parte, după ce am examinat documentele de împuternicire, am căzut de acord că, după

ce convenția de armistițiu semnată la Focșani în ziua de 9 Decembrie 1917 a fost denunțată la 2 Mart 1918 și expirată la 5 Mart 1918, oara 12 amiază, acest armistițiu va mai continua patrușprezece zile cu începere de la 5 Mart 1918, cu un drept de denunțare în termen de trei zile. Între subsemnații s'a obținut deplin acord ca în intervalul acestui spațiu de timp să se încheie pacea definitivă pe baza următoarelor puncte:

1. România cedează Puterilor Centrale Dobrogea pînă la Dunăre.
2. Puterile Centrale vor purta grija pentru menținerea căii comerciale pentru România prin Constanța spre Marea Neagră.
3. Rectificările de frontieră cerute de Austro-Ungaria pe granița austro-ungară sint admise în principiu de România.
4. De asemenea se admit în principiu măsurile corespunzătoare situației pe terenul economic.
5. Guvernul romîn se obligă să demobilizeze imediat cel puțin opt divisiile ale armatei romine. Executarea demobilisării se va efectua în comun de către comandamentul suprem al grupei de armate Mackensen și comandamentul suprem al armatei romine. De îndată ce pacea dintre Rusia și România va fi restabilită, se vor demobilisa și celelalte părți ale armatei romine, atita timp cit nu vor fi necesare pentru serviciul de siguranță pe granița ruso-romină.
6. Trupele romine vor evacua imediat teritoriul Monarhiei austro-ungare ocupat de ele.
7. Guvernul romîn se obligă să sprijine din punct de vedere tehnic al căilor ferate transportul trupelor Puterilor Centrale prin Moldova și Basarabia spre Odesa.
8. Se va asigura repatrierea ofițerilor misiunilor militare ale Înțelegerii în cel mai scurt timp posibil, prin teritoriul Puterilor Centrale.
9. Tratatul va intra imediat în vigoare.

II ¹.

1.

Télégramme du général Aléxéeff, chef de l'État-Major au Grand Quartier Général du Commandement Suprême, au colonel Tatarinoff, le 18 juin 1916.

¹ Și aceste acte mi-au fost comunicate, la Iași, în casa mea, de I. I. C. Brătianu.

Je n'ai pas cru opportun jusqu'à présent de vous charger de faire les démarches ci-après aux dirigeants roumains concernant l'adhésion de leur armée à celle des Alliés, vu que je n'ai pas voulu gêner la liberté de leurs décisions. La situation militaire actuelle me force à vous charger de l'expliquer au général Iliesco et de lui dire qu'il est difficile de s'attendre à ce que l'avenir fournisse des conditions plus propices à une entrée en action de la Roumanie. L'armée autrichienne est, certes, encore capable d'une résistance opiniâtre, mais le degré de sa désorganisation actuelle ne lui permet pas de récupérer la faculté d'actions offensives. Les Allemands ne sont pas en état de renforcer essentiellement les Autrichiens, puisqu'ils sont attaqués eux-mêmes. Les sources de nouvelles formations sont épuisées et pour secourir les Autrichiens dans la direction de Kowel et Wladimir-Wolynsk les Allemands ont ramassé avec difficulté de divers fronts sept divisions à peine. Toutes les troupes allemandes et autrichiennes sont, paraît-il, enlevées de la Péninsule Balcanique. La résistance à l'armée de Salonique incombe aux Bulgares seuls. La Russie se chargera, dans le cas d'une décision irrévocable de la Roumanie, prise maintenant même, de transporter d'Archangel sans retard tout le matériel adressé à l'armée roumaine. L'entrée en action de la Roumanie en ce moment aura une valeur correspondante dans le développement commun des efforts des Puissances Alliées, ce qui n'arrivera pas dans le cas où sa décision serait remise à une époque indéfinie. *La situation commande aux Roumains de se joindre à nous maintenant ou jamais.* Je vous autorise d'exposer à M. Bratiano et au général Iliesco ce point de vue du Commandement Suprême Russe.

2.

Traduction d'un télégramme du Ministre de Russie en Roumanie à M. Sazonow, ministre des Affaires Étrangères de Russie, en date du 19 juin 1916.

Télégramme du 19 juin est reçu.

Aujourd'hui le 19 juin, ensemble avec le colonnel Tatarinoff, j'ai fait à M. Bratiano la communication, en la conformant exactement au texte du télégramme reçu par notre attaché militaire du général Alexéew. M. Bratiano nous a dit qu'il attendait cette

ce convenția de armistițiu semnată la Focșani în ziua de 9 Decembrie 1917 a fost denunțată la 2 Mart 1918 și expirată la 5 Mart 1918, oara 12 amiază, acest armistițiu va mai continua patrusprezece zile cu incepere de la 5 Mart 1918, cu un drept de denunțare în termen de trei zile. Între subsemnații s'a obținut deplin acord ca în intervalul acestui spațiu de timp să se incheie pacea definitivă pe basa următoarelor puncte:

1. România cedează Puterilor Centrale Dobrogea pină la Dunăre.
2. Puterile Centrale vor purta grija pentru menținerea căii comerciale pentru România prin Constanța spre Marea Neagră.
3. Rectificările de frontieră cerute de Austro-Ungaria pe granița austro-ungară sint admise în principiu de România.
4. De asemenea se admit în principiu măsurile corespunzătoare situației pe terenul economic.
5. Guvernul român se obligă să demobilizeze imediat cel puțin opt divizii ale armatei romine. Executarea demobilisării se va efectua în comun de către comandamentul suprem al grupei de armate Mackensen și comandamentul suprem al armatei romine. De îndată ce pacea dintre Rusia și România va fi restabilită, se vor demobiliza și celelalte părți ale armatei romine, atita timp cît nu vor fi necesare pentru serviciul de siguranță pe granița ruso-romină.
6. Trupele romine vor evacua imediat teritoriul Monarhiei austro-ungare ocupat de ele.
7. Guvernul român se obligă să sprijine din punct de vedere tehnic al căilor ferate transportul trupelor Puterilor Centrale prin Moldova și Basarabia spre Odesa.
8. Se va asigura repatrierea ofițerilor misiunilor militare ale Înțelegerii în cel mai scurt timp posibil, prin teritoriul Puterilor Centrale.
9. Tratatul va intra imediat în vigoare.

II ¹.

1.

Télégramme du général Aléxéeff, chef de l'État-Major au Grand Quartier Général du Commandement Suprême, au colonel Tatarinoff, le 18 juin 1916.

¹ Și aceste acte mi-au fost comunicate, la Iași, în casa mea, de I. I. C. Brătianu.

Je n'ai pas cru opportun jusqu'à présent de vous charger de faire les démarches ci-après aux dirigeants roumains concernant l'adhésion de leur armée à celle des Alliés, vu que je n'ai pas voulu gêner la liberté de leurs décisions. La situation militaire actuelle me force à vous charger de l'expliquer au général Iliesco et de lui dire qu'il est difficile de s'attendre à ce que l'avenir fournisse des conditions plus propices à une entrée en action de la Roumanie. L'armée autrichienne est, certes, encore capable d'une résistance opiniâtre, mais le degré de sa désorganisation actuelle ne lui permet pas de récupérer la faculté d'actions offensives. Les Allemands ne sont pas en état de renforcer essentiellement les Autrichiens, puisqu'ils sont attaqués eux-mêmes. Les sources de nouvelles formations sont épuisées et pour secourir les Autrichiens dans la direction de Kowel et Wladimir-Wolynsk les Allemands ont ramassé avec difficulté de divers fronts sept divisions à peine. Toutes les troupes allemandes et autrichiennes sont, paraît-il, enlevées de la Péninsule Balcanique. La résistance à l'armée de Salonique incombe aux Bulgares seuls. La Russie se chargera, dans le cas d'une décision irrévocable de la Roumanie, prise maintenant même, de transporter d'Archanghel sans retard tout le matériel adressé à l'armée roumaine. L'entrée en action de la Roumanie en ce moment aura une valeur correspondante dans le développement commun des efforts des Puissances Alliées, ce qui n'arrivera pas dans le cas où sa décision serait remise à une époque indéfinie. *La situation commande aux Roumains de se joindre à nous maintenant ou jamais.* Je vous autorise d'exposer à M. Bratiano et au général Iliesco ce point de vue du Commandement Suprême Russe.

2.

Traduction d'un télégramme du Ministre de Russie en Roumanie à M. Sazonow, ministre des Affaires Étrangères de Russie, en date du 19 juin 1916.

Télégramme du 19 juin est reçu.

Aujourd'hui le 19 juin, ensemble avec le colonnel Tatarinoff, j'ai fait à M. Bratiano la communication, en la conformant exactement au texte du télégramme reçu par notre attaché militaire du général Alexéew. M. Bratiano nous a dit qu'il attendait cette

communication, qu'il trouve, en termes généraux, conforme à celle qui lui a été faite ces jours-ci par le ministre de France au nom du général Joffre et ensuite il nous a prié de lui accorder quelque temps pour formuler sa réponse. Il fit remarquer aussi que, parmi les conditions qu'il avait posées pour l'entrée en action de la Roumanie, jusqu'à présent n'a pas été remplie celle qui prévoyait le transport de munitions de guerre en Roumanie; de même la question de la défense de la Dobroudja par nos troupes n'a pas été définitivement éclaircie. Il ajouta encore que la promesse de transporter en Roumanie le matériel de guerre avait déjà été donnée antérieurement par le Gouvernement Impérial.

3.

Traduction d'un télégramme du ministre de Russie en Roumanie au ministre des Affaires Étrangères de Russie, en date du 21 juin 1916.

La réponse donnée par M. Bratiano aujourd'hui, le 21 juin, à M. Blondel.

M. Bratiano est prêt à signer immédiatement une convention militaire, dont les conditions sont encore à établir, mais dont le sens général sera le suivant :

Le Gouvernement Roumain s'engage à procéder à une mobilisation le jour que seront remplies les conditions suivantes :

1. que le premier train de munitions soit arrivé à la frontière roumaine, la Russie et la France garantissant à la Roumanie la mise en exécution et la continuité du ravitaillement en matériel de guerre pendant la durée de la campagne sur la base de 300 tonnes par jour.

2. que l'offensive générale des Alliés à ce moment n'ait pas été arrêtée.

3. que la situation des armées russes en Galicie et Bukovine soit maintenue au moins au point où elle est aujourd'hui.

4. que la Roumanie soit prémunie contre une offensive bulgare.

Outre cela, M. Bratiano, à ce qu'il paraît, présume la conclusion d'une convention politique qui garantirait à la Roumanie des acquisitions territoriales dans les limites qui ont été formulées pendant les pourparlers de l'année passée.

Je verrai demain M. Bratiano et je ne manquerai pas de lui exprimer mon point de vue personnel, que les conditions qu'il vient

de poser lui donnent la possibilité de retarder l'intervention de la Roumanie et que, d'après les instructions reçues par notre attaché militaire, je doute que nous puissions y consentir et qu'en général nous n'admettrons pas la possibilité de conclure une convention militaire qui ne contiendrait pas de définition d'un terme très proche pour l'entrée de la Roumanie en action.

Les attachés militaires français et italien ont reçu de leurs Grands Quartiers l'ordre de soutenir auprès de M. Bratiano, dans des termes identiques, la communication qui lui a été faite le 19 juin par Tatarinoff sur la base du télégramme du général Aléxeew. De cette façon actuellement notre proposition se place au premier rang, mais la réponse de M. Bratiano est adressée à M. Blondel, vu que ce dernier est intervenu avant nous avec sa démarche au nom du général Joffre.

4.

Télégramme du Chef de l'État-Major.

Grand Quartier Général du Commandement Suprême au colonel Tatarinoff, le 23 juin 1916.

C'est précisément maintenant que la Roumanie doit profiter de la situation militaire sans attendre le premier train, dont l'arrivée est parfaitement garantie. Rappelez-leur la vérité suivante : „les moments favorables, une fois manqués, ne se répètent plus“. Nous avons commencé cette opération pas pour nous arrêter à mi-chemin, mais personne ne saurait garantir ce qui arrivera dans un mois ou plus. Il est clair, toutefois, que les réserves de l'adversaire sont épuisées et qu'il ramasse ce qu'il peut pour nous opposer sa résistance dans les directions de notre offensive, en se soumettant jusqu'à présent à notre volonté. Les troupes allemandes du front balcanique combattent déjà sur le Dniester en Galicie, près de Nijniov. Qui menacerait donc les Roumains en Dobroudja ? La plus grande partie des troupes bulgares est attirée vers Salonique. Les Roumains pourront se garantir facilement en employant une partie de leurs forces sans demander le morcellement de nos forces, qui exécutent la tâche principale. La nécessité pourrait certainement nous forcer à diriger une ou deux divisions en Dobrougea, mais démontrez-leur que c'est précisément maintenant que la situation militaire est la plus favorable à une entrée en action des Roumains. S'ils

veulent attendre un plus grand affaiblissement des Autrichiens, nous n'aurons plus aucun besoin d'une coopération roumaine, de même qu'il n'y aura plus de raison de permettre aux Roumains de faire une entrée triomphale sur le territoire autrichien.

5.

Traduction d'un télégramme du ministre des Affaires Étrangères de Russie au ministre de Russie en Roumanie, en date du 22 juin 1916.

Eu réponse à votre télégramme du 19 juin, communiqué au général Alexéew, ce dernier télégraphie : vu la situation militaire actuelle, quand les Allemands ont rappelé toutes leurs troupes de la péninsule des Balkans, la Dobroudja est bien garantie contre une attaque de la part de la Bulgarie. L'expédition de nos troupes en Dobroudja pourrait affaiblir la force de notre pression sur les Autrichiens. En cas de nécessité, sans doute, il faudra y envoyer deux divisions, mais il faut insister sur ce point de vue, en indiquant que, même dans le cas où les Roumains allaient garder en Dobroudja 100.000 hommes, ils pourraient disposer pour l'invasion d'une armée de 250.000, ce qui, ensemble avec nos armées, représentera une masse imposante, dont le succès est garanti.

6.

Mémoire adressé par le ministre de Russie à Bucarest à M. Brătianu, Président du Conseil des Ministres, en date du 8 juillet 1916.

Le ministre de Russie à Bucarest est chargé de transmettre au Gouvernement Roumain le projet suivant d'un arrangement à conclure entre la Russie, la Grande-Bretagne, la France et l'Italie, d'une part, et la Roumanie d'autre part :

Dernier alinéa.

„En communiquant ce projet d'arrangement au Gouvernement Roumain, le ministre de Russie a l'honneur d'ajouter que, si la Roumanie ne croit pas pouvoir s'engager dès maintenant à entrer en guerre jusqu'à la date du 25 juillet-17 août a. c., les Puissances Alliées ne se considéreront plus liées par les propositions qui ont été faites à la Roumanie et qui sont exposées dans le projet ci-dessus.

7.

Traduction d'un télégramme du ministre de Russie en Roumanie au ministre des Affaires Étrangères de Russie, en date du 8 juillet 1916.

....Aujourd'hui, le 8 juillet, j'ai remis à M. Bratiano le mémorandum qui m'a été communiqué par votre télégramme du 4 juillet et je l'ai prié de me faire savoir sa réponse aussi vite que possible.

.....

Au sujet du premier article, M. Bratiano déclara que la Roumanie avait l'intention de déclarer la guerre seulement à l'Autriche, vu que, à son avis, la guerre avec nos autres ennemis se déclanchera d'elle-même.

Je fis remarquer que peut-être les Puissances Alliées libéreraient la Roumanie de l'obligation de déclarer la guerre à l'Allemagne, mais seulement à la condition que la Roumanie déclarera la guerre à l'Autriche, la Bulgarie et la Turquie et rompra toutes les relations diplomatiques, économiques et commerciales avec tous nos ennemis. M. Bratiano répliqua que la Roumanie ne désirait pas prendre sur elle l'initiative d'actes hostiles vis-à-vis de l'Allemagne et que, d'un autre côté, aucun échange commercial entre l'Allemagne et la Roumanie ne sera plus possible, vu que cette dernière sera de tous les côtés entourée ou bien par des ennemis ou par la Russie.

La istoria Callimachilor

În *Arhiva Someșană*, no. 16, note despre „bejenii în secolul XVIII”. Extrem de importantă declarația, din 1758, a unui bejenar din Moldova (p. 63), care vorbește de înlocuirea lui Scarlat-Vodă Ghica din Moldova cu Ioan Teodor Calmășul, Callimachi, „un om slăbănog, bătrîn și de rînd din Cîmpulung”. Se adaugă că s'a cerut fiului de la Constantinopol al acestuia (viitorul Grigore-Vodă) să-i iea locul de Mare-Dragoman. E foarte important acum ce urmează. „Într'aceia, auzînd boierii moldoveni că demnitatea de Domn fusese dată de Sultan acestui om slăbănog și fără vîfă, s'au intrunit și încă înainte de sosirea noului Domn

i-au trimis Sultanului o scrisoare de hulă și de protest împotriva întronării noului Domn“. „Tinărul Calmăș“ o prinde, dar, în ce privește urmările, avem a face de sigur cu o traducere greșită. Conspiratorii fug la Cimpulung sau spre Ciuc, dar nu e de admis că s'ar fi „fortificat în șanțuri“. Toată afacerea se integrează bine în istoria uneltirilor de partide contra Callimachilor și, apoi, contra lui Grigore Ghica, a cărui moarte s'a tras din aceste intrigi (v. studiul meu în *Memoriile Academiei Române*, 1930).

La pagina 85, alt bejenar vorbește despre măsurile luate în 1768 de Grigore-Vodă Callimachi contra cunoscutului spion muscălesc.

N. Iorga.

Din vechea edilitate

Un act gălățean care mi-a fost trimis cindva în fotografie, și numai pe o pagină, are acest cuprins:

„Pircălăbia Galațului,

1861, Sept. 27. Central University Library Cluj

Cinstitului Sfat orășenesc,

Pircălăbia au luat aminte că de cătră cinstitul Sfat să invoiește facirea de casă în paante; iar, asăminea invoire fiind în protiva instrucțiilor regulamentare și amenințind pururia mare primejdie de foc, pircălăbia face cunoscut cinstitului Sfat ca în viitorime să nu mai invoiască în orcare parte de loc a să clădi binala în paante; asăminea va păzi și următoarele neinvoiri:

A nu să incuviința facirea de bordei.

A nu să invoi reînnoirea acoperăminturilor de casă vechi în paante, afară de acele de zidui; acoperemintul să fie cu material nearzător.

A nu să invoi faciria de zăplază în scinduri în lăuntru orașului, afară numai prin depărtatele mahalale.

Aceste dispoziții fiind privitoare...”

Aici se oprește fotografia.

Măsurile acestea, atît de radicale — și azi centrul Bucureștilor are „zăplaze“ —, trebuie puse în legătură cu cele luate la reînnoirea Brăilei (v. broșura mea din 1930) și cu decretul lui Mihai Sturdza, publicat tot de mine în „*Memoriile Academiei Române*“ pe 1931.

N. Iorga.

Broșuri despre drepturile României (1866-74).

Între broșurile uitate cu privire la cauza românească e să se așeze și *Appel des Roumains à la conférence* (Paris 1866). E opera unui Român deosebit de cult, care caută să afirme independența de fapt a țărilor noastre, invocând capitulațiile, care s'au dovedit false. Se atacă boierii, dușmani ai Domnilor naționali: Brincovenii, Goleștii, Văcăreștii, Balșii, Roznovanii; i se atribuie lui Grigore-Vodă Ghica rolul de ordonator de execuții. Căderea lui Vodă-Cuza e calificată de „abdication imposée par la nation”. Alegerea lui Filip de Flandra, despre care se știa că nu va primi, e calificată de „gracieuseté, qui ne pouvait créer de difficultés pour l'avenir”. „L'on ne pouvait douter, dans tous les cas, qu'il ne subordonnât lui-même son acceptation à l'agrément de la France”. Se prezintă „la Roumanie” ca „l'oeuvre difficile et pénible d'un travail de neuf ans, l'oeuvre d'une nation entière, qui a cherché à réaliser les conditions indispensables à son existence”. Puterile n'au înlocuit protectoratul rusesc pentru o „tutelă multiplă”, „atentatoare autonomiei românești”, care „nu s'ar putea impune decît cu forța”. România are dreptul de a-și da un Domn străin, care să întemeieze o dinastie. Exemple din toate țările sînt aduse pentru a sprijini teoria. „L'histoire constate que le trône sans l'hérédité est un dissolvant, au lieu d'être un élément de stabilité et de force”. Toată lumea e, de altfel, interesată ca situația la Dunăre să se consolideze. Până și Prusia, „dont l'indifférence pour la Roumanie fut attribuée à un désir de complaire à la Russie”, are un interes economic dunărean. Austria, ca și Anglia, și-ar putea da sama că încurajînd Turcia în pretenții exagerate se ajută la resolvarea chestiei Orientului. Doar Viena nu urmărește „cucerirea Orientului”... Misiunea ei ar fi mai curînd să devie „l'inspirateur et le protecteur de toute action tendante à organiser les forces vitales de cette partie de l'Europe”, legîndu-î astfel pe Romîni și Slavi. Cugetînd bine, nici Rusia nu poate dori alta decît „que la Roumanie aura sa place marquée et bien définie dans la grande association européenne”. Numai așa s'ar putea trezi față de dînsa un sentiment de recunoștință. Atîtea lucruri din trecutul acestei țări, care multă vreme a fost singura a se gîndi la noi, ar pleda pentru o schimbare de atitudine. Petru-cel-Mare a tratat cu Domnii noștri „comme

avec des souverains indépendants". „Catherine II a voulu unir les deux pays en un seul État et elle a fait frapper monnaie avec les écussons réunis de la Moldavie et de la Valachie, surmontés de la couronne ducal" (interesantă explicarea monedei de la Sadagura). Și Regulamentul Organic tinde la Unire, pe care Chiselev, „l'homme le plus compétent de la Russie", a judecat-o, și cu prinț străin, ca fiind „rationnelle, légitime et nécessaire". Și Turcia, preferată de Români Rusiei, ar avea motive să fie pentru Unire: „il n'y a qu'une Roumanie fortement constituée qui puisse couvrir l'empire turc du côté du Danube", și anume cu prinți străini.

N. Iorga.

Cetind pe Gubernatis

Se știe că învățatul italian contele Angelo de Gubernatis, prieten al Dorei d'Istria, invitat în România de V. A. Urechiă și Liga Culturală de atunci, în 1898, a publicat, la Florența sa, o carte franceză, de o proprietate de stil relativă, *La Roumanie et les Roumains, Impressions de voyage et études*.

În cea mai mare parte observații prinse în fugă, judecăți superficiale, complimente pentru amici. Dar sint pe alocurea și lucruri care merită relevate.

Astfel, la pagina 23, menționa că Epaminonda Francudi, fostul meu coleg, era fiul unei Corfiote, nepoata lui Capodistria, că „fusesse amicul lui Tipaldo și al lui Tommasco, discipolul lui Francesco Orioli, că din casa lui plecaseră, la 1846, cei doi frați martiri italieni Alexandru și Emil Bandiera" (executați de Bourbonii de Neapole pentru conspirație).

Regele Carol se plinge de Bulgarii nerecunoscători și din cale afară de ambițioși. Cit despre Greci, ar trebui să li ajungă, în Creta, autonomia; Parlamentul de acolo ar avea apoi sarcina de a vota unirea. Dar întâia grijă ar trebui să li fie ordinea, finanțele, cultura. S'au pierdut șaiszeci de ani fără progrese. În viitorul unei Albanii libere nu crede, dar Italia ar putea trimite în Balcani colonii agricole. De ce nu vin Italianii în Dobrogea ca să ajute la latinisarea ei? Trecind la Unguri, regele li prezice căderea din cauza exceselor politice de maghiarizare. Numai opera contelui Kallay în Bosnia și Herțegovina e bună. Fiecare a fost pagubit de

naționalismul maghiar, care tinde în zădar la Salonic, care „ar putea să devie un port german“.

Visitind pe D. A. Sturdza („prințul Sturdza“; pp. 66-7), de Guvernatis își aduce aminte că a învățat la Berlin cu frații acestuia: Matei, care a murit, și Gheorghe, de la Miclăușani.

Într-o carte pripită, plină de greșeli, fără a socoti pe cele de copie și de tipar, așa de numeroase, face plăcere să se găsească paginile așa de bine informate și de clare despre Dora d'Istria (și observația că ea ține la „aierul inspirat de Sibilă, de ton profetic“): „Dans toute l'oeuvre, pourtant si vaste, de Dora d'Istria on remarque une certaine monotonie; mais cette grande obstination avec laquelle elle combattait vaillamment toute seule contre toute espèce d'hypocrisie religieuse, politique et sociale, l'ardeur qu'elle mettait dans la défense des droits de toutes les nationalités persécutées ou opprimées, lui ont créé une auréole autour de son front, que la mort et la distance ne devraient point effacer“ (p. 210). Și, mai departe: „On ne peut nier que peu d'écrivains ont consacré plus longuement leur plume, leur temps, leur intelligence à des causes plus nobles et plus libérales que celles qui ont souvent hanté l'esprit de Dora d'Istria. De temps en temps, des boutades voltairiennes chargeaient quelque peu ses attaques contre certains plis de l'esprit humain, qui lui semblaient arrêter la marche de la civilisation et dans ces mouvements d'humeur on lui découvrait quelquefois une grimace qui n'était point faite pour rendre plus agréable un visage de femme que l'on savait bonne et indulgente et dont le sourire accueillant montrait qu'elle devait aussi avoir connu le doux langage de l'amour. Mais si, par ci, par là, on saisit dans son oeuvre littéraire quelque mot déplaisant, quelque ligne de violence, l'ensemble de tout ce que Dora d'Istria a pensé, senti et écrit pour les hommes est revêtu de poésie et noblement inspiré.“

N. Iorga.

Etimologii dobrogene

Se crede prea mult că în nomenclatura țărilor românești nu e mai nimic vechiu și, iarăși, nu se caută, alte ori, aproape originea și sensul unor nume de localități.

În Dobrogea încercările de explicare deschid perspective mai interesante.

Am arătat aiurea că în Isaccea Turcilor trăiește numelui principelui Σακεΐς, Saccea, pomenit în Ana Comnena. Alături, Tulcea dădea de lucru.

Greutățile de interpretare dispar cînd se gîndește cineva la Tuluceștii Covurluiului, de cealaltă parte a Dunării. E satul lui Tulucea, lui Tulcea întemeietorul, orice ar însemna rădăcina însăși a acestui nume.

Sulina turcească e de sigur Salina a portulanelor. Dar ce înseamnă Salina? De sigur *locul unde se sară peștele, cherhanaua*. Cf. lacul Greaca, satele Greci de la coada Snagovului, urme ale unei vechi arendășii și exploatare a peștelui la noi.

Mangalia corespunde Pancalei (Παγκάλα) medievale. Dar numele acesteia chiar nu e decît o interpretare greșită după Κελάτις.

În Nicolifet e vorba de un mic Nicolifă? N'aș putea admite un dublu diminutiv, ci mai curînd o amintire a unei vechi Nicopole.

Cernavoda e Cerven-Voda. V. Cerven-Breg în Bulgaria. Coloare nu înseamnă, ca în limbile turanice, un punct cardinal?

N. Iorga.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

„Crăciun“ – latin?

S'au făcut deosebite ipoteze pentru ca numele de Crăciun să fie redus la o formă latină.

Filologii s'au oprit la *calationem*, chemare. Dar, în afară de îndoieli fonetice, această „chemare“ e vagă și nimic nu cuprinde indicația specială a serbătorii. Odată apropiasem cuvîntul românesc de *χριστουγένεια* a Grecilor, nu ca sunet, ci ca formațiune.

Dar, în afară de greutatea semnalată, două considerații se impun pentru a căuta pe alt drum.

„Crăciunul“ îl au Slavii de peste Dunăre. Îl au, luat de la Slavii panonieni mai curînd decît de la Romîni, Ungurii, și în nume proprii (Karacsónyi).

Iar Romîni, *mai ales în Moldova*, au în loc, adese ori, *Născuțul* (cf. Natale, Noël) ori *Nașterea* (și într'un text băcăuan, încă inedit, la 1855).

Să ne mai gîndim și la personificarea, și la noi ca și la Germani, dar la *Francesi, la Italiani, nu*, în Moș Crăciun, care în poezia populară își are o întreagă poveste.

În mitologia veche slavă este zeul Perun. Alături de dînsul să nu fi fost un Crăciun, cristianizat pe urmă?

N. Iorga.

O nouă colecție de acte privitoare la epoca lui Mihai Viteazul¹

Și în acest prețios volum, care cuprinde doi ani numai din cariera lui Mihai Viteazul, sînt aceleași însușiri și aceleași defecte ca în celelalte din colecția d-lui Veress.

Defectele sînt necunoștința suficientă a limbii românești, unele nesiguranțe de lectură, lipsa de informații cu privire la istoria Rominilor, intenția de a scădea valoarea acestei istorii și, în sfîrșit, publicarea de piese care nu ne privesc.

Ele se vor învedera la capătul acestei recensii, care începe cu arătarea folosului real pe care-l aduce volumul.

El dă un portret „necunoscut“, „poate cel mai expresiv și caracteristic“ al lui Mihai Viteazul, portret pretins săpat la Roma de Giovanni Orlandi. El *nu* e însă „după natură“, cum crede d. Veress, și anume pe vremea cînd Mihai era la Praga, ci o legătură între capul din portretul lui Franz Francken și între stampla care presintă pe Domn pe vremea luptei de la Nicopol. *Aici* e pentru prima oară Mihai în zale. Ca în același nr. 72 din colecția mea *Portretele Domnilor Romîni* e și mențiunea „Giovanni Orlandi forma, Roma“, care în planșa originală sună așa: „Ioan Orland Forma in Rom[ia]“. De altfel de acolo putea să vadă d. Veress că tot Mihai a fost presîntat de un alt falsificator ca Gheorghe Ștefan. D. Veress, care îmi obiectează că la „Făndl“ *n* a fost întors pe dos și declară că aceasta e „o greșeală neinteligibilă“, ar face bine să înceapă prin a cerceta ce s'a scris înainte de d-sa asupra subiectelor de istorie românească.

La 1-iu Ianuar 1595 se răsplătește Gașpar Sibrik pentru partea în expediție moldovenească. Cereri polone la Turci pentru Moldova (no. 3). Documentele privitoare la Petru Șchiopul sînt luate și dintr'un fond pe care nu l-am căutat; deci nu pot fi învinuit că mi-au scăpat. Se arată în două acte (n-le 12 și 14) ce pradă au făcut în Moldova acei oameni ai lui Sibrik; Sigismund Băthory o contestă, prădătorii fiind în solda lui Aron (no. 15). În Septembrie 1595 Sultanul cere acestuia să nu permită trecerea în Ardeal a mazilului Alexandru-cel-Rău (no. 18; răspuns, no. 19),

¹ Andrei Veres, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Terii-Românești, volumul IV, Acte și scrisori (1595-1595)*, București 1932.

Ziua plecării lui Petru Șchiopul din Moldova (n-1 21) e dată în tr'un act de la Liov. Foarte interesantă mărturie, în care se vede că înțelegerea cu arendașii vămilor era pentru 150.000 de oi; de nu se ajung, ei dau Domnului trei aspri de oaie; altfel, ei vor lua această sumă. De altminteri actul îl cunoaștem într'o formă românească. Extrem de important n-1 22: Mihai arată vecinului ungur că e lângă Adrianopol și merge spre țară ca Domn. O scrisoare de afaceri a lui Aron către Bistrița (n-1 24). O apărare a lui Petru Șchiopul contra Ragusanilor, Novembre 1593, îmi rămăsese necunoscută (n-1 25), dar iscălitura latină nu e a lui. Îndemnul lui Valentin Prepostvári către Aron, pomenind și pe Ștefan-cel-Mare („slava vitejească și numele căruia trăiesc și acum și, cât va fi lumea, atita timp slava și numele lui nu se vor șterge“, no. 27), e de cea mai mare valoare. El recomandă și înțelegerea cu Muntenii și cu Sirbii. Dar să se supuie Împăratului, care i-ar da și un adăpost la el în țară. Aron răspunde (no. 29) că e legat de Sultanul și nu se poate hotări, decît doar de i-ar scrie, „cu pecete“, însuși Împăratul. Se arată de Valentin arhiducelui Mathias ce folos pot aduce țerile noastre (no. 32). Bătrînul Ștefan Mizgă apare și în Ianuar-Februar 1594 la Sătmar (n-le 30-35). El e foarte nemulțămît de vinzările ce face și vrea să meargă la războiu. O scrisoare a lui Aron către Bistrițeni pentru închiderea drumurilor, no. 31 (astfel de scrisori de vecinătate și n-le 49, 52, 64). Măsurî pentru temuta trecere a Tatarilor pe drumul lui Petru-Vodă, n-le 36-7, 39, 87. Prețioase știri despre întâile ciocniri pe Dunăre ale lui Mihai Viteazul cu Turcii (no. 38). Recomandație, din 17 April 1594, a aceluiași pentru Gheorghe Polatici. Foarte interesant jurămîntul de la 13 Iunie, din Virșeș, al Sirbilor (dar „Veli Mironit“ nu e „Velimironit“, ci Velimirovici). Trimeterea prin Mihai a unei scrisori de desmințire către Sultan a principelui ardelean înainte de revoltă, la 24 Iunie din acel an (no. 47), merită toată atenția: autenticitatea ei e indiscutabilă, fiind păstrată în protocolul de la Gran al lui Sigismund. N-1 50 era și în Hurmuzaki, XI, ca regest; tot așa și n-1 51: erau prea neinsemnate pentru a le publica, și acesta e cazul cu toate descoperirile d-lui Veress la Innsbruck, afară de una singură. O înștiințare a lui Aron către Bistrițeni despre trecerea Tatarilor, cu cîteva cuvinte românești și o adresă, no. 52 (dar nu se poate „pracalabru“).

D. Veress a găsit scrisorile prin care același anunță, la 15

August, arhiducelui Matthias și Împăratului că se unește cu creștinii (n-le 56, 57): legătura se face prin Giovanni de' Marini Poli; se vorbește de „*vetus illa aurea libertas*“, dar se cere, pur și simplu, „anexarea și incorporarea“ la Imperiu. Curios numele Vornicului Gheorghe „Bottka“. E la locul ei și scrisoarea prin care beglerbegul de Timișoara cată să aducă înapoi pe Sigismund, no. 61. Dar nu e „oastea de mare numită de noi Rumeli“ (*sic*), ci „căreia-i zicem a Rumeliei“ (*Europa*). Hasan promite principelui Cașovia. „Dumnezeu a dat puternicului Împărat o putere ca aceia de poate face din cioban Craiu și din Craiu iarăși cioban“: n'a dat Soliman lui Zápolya Buda? Mă întreb de unde o scoate d. Veress că aceiași e scrisoarea pe care o resum eu cu data de 4 Septembrie 1593. E evident că scrisoarea e alta și vorbește de altceva. Nota în care vorbesc de „sinceritatea“ și „moderația“ Turcilor e o ironie pe care d. Veress n'a înțeles-o. La n-l 62 se pot face constatări interesante asupra felului de lucru al d-lui Veress. Îndreptind data de „Ambras“ de la mine (Hurmuzaki, XI, pp. 502-3), de și putea să vadă că e o trecere greșită a celei din n-l precedent (dar d-sa mută pe bietul Kühbach, în n-l 69, la... Augsburg!), d-sa dă o *lectură cu totul deosebită de a originalului*, dar nu e nici o modernizare, ci o adevărată contaminare a originalului; dacă toate piesele germane sînt toate așa, ele nu oferă nicio garanție. Adesea d-sa nu înțelege textul: *an* e *ohne*, iar *ansechlichen* (*ansehlichen*) devine la d-sa: *unsuechlichen*. Copiind însuși așa, mai poate corecta lectura altora? Nici n-l 62, nesemnălat de mine, nici n-l 63, nici n-l 68, nici n-l 69, nici n-le 74-77 (p. 141, nu *in*, ci *zu*), nici n-le 80-1, nu meritau o tipărire integrală. Un act privitor la Ilie Lăpușneanu, no. 65, altele la n-le 91, 104, 106. Fabiu Genga apare la 24 Septembrie ca trimis al lui Sigismund la Roma, no. 67 (v. și n-le 83-4). E interesant să știm că Genga căpătase de la acesta mine bogate, dar nu înseamnă că planul lui de comerț pe care-l servia era în legătură cu aceste mine (no. 74; v. și no. 78). Scrisoarea lui Aron-Vodă după năvălirea Cazacilor (no. 79; v. scrisoarea din Iorga, *Acte și fragmente*, II), la urmă nu are a face cu „Leșii“, cu Polonii, decît doar ca bănuîți instigatori ai acelor. E interesant că Aron se retrăsese înaintea năvălitorilor în mănăstirea Putna.

De mare folos scrisoarea de rea credință a lui Sigismund către

Genga (21 Novembre), în care pretinde că a fost nevoit să facă pe Mihai a merge de silă cu creștinii, el fiind impresionat de orice succes al Turcilor; ar fi adăpostit și Turci trimiși de Sinan la iernatec „în acele părți“ (*premessò*, p. 152, nu *permesso*). Ajutorul comandat de Mihai Horváth e presintat ca hotărîtor pentru uciderea Turcilor în București. Absolut vechea politică a lui Matiaș Corvinul față de Ștefan-cel-Mare! În scrisoarea către Împărat (aceiași dată), ambii Domni romîni sînt înfățișați ca niște simpli vasali (p. 155). Acțiunea lui Horváth e calificată de *cucerire a Terii-Românești*: „au cuprins țara pe sama noastră și acuma merg tot înainte, zilnic, de-a lungul Dunării“ (n-1 86). Mihai nici nu există!

„Resumat în patru rinduri“ de mine, n-1 92 nu merita mai multă onoare. Tot așa de superfluu *din punct de vedere românesc*, fiind vorba de un simplu interes de bani tiroles, e n-1 următor și n-1 107. O intervenție a regelui Poloniei pentru Ștefan-Vodă (4 April) e de judecat astfel (no. 109).

Ne întorcem la lucruri utile cu știrile despre războiul dunărean, de la Aron-Vodă și de la Prépostvári (n-le 97-8). Dar „cei 4.000“ ai lui Sigismund n'au nimic a face *cu Moldova* (cf. p. 176). Și acum Prépostvári laudă pe Doranii viteji cari „au stricat pe păgîni până aproape de Adrianopol“. În scrisoarea lui Aron despre măcelul de creștini la Constantinopol („laterna“ e Fanarul), ca represalii, „Moldavia“ e, după obiceiul polon, Muntenia. Tot așa de nou e raportul lui Horváth despre ce a făcut la Floci („Tirgul“, nu „Cetate a“) (no. 100). Și el se grăbește a spune că la lupta, în care „n'a perit niciun Ungur“, cu „2.000“ de Turci, n'au avut parte cei 3.000 de pedestri ai lui Mihai, și ei supt comanda unui Ungur, Francisc Nagy. Sigismund se laudă, prin Marini, că el merge în curînd „până în măruntaiele Bulgariei“ (no. 111)! Pe cînd bailul venețian știa să spuie despre ce a făcut Aron în Bugeac, la Cetatea-Albă, la Bender, unde n'a rămas nici fortăreața (dar ce e cu Mihai care nu se mai intitulează „Vaivoda de mare“ (?)) de fapt lumea fuge din Adrianopol. Așa și știrile lui Nadasdy (no. 114).

Actul de la 28 Ianuar 1595 al lui Rudolf al II-lea (no. 103) ar face, după d. Veress, care o spune și în prefață, cu emfasă, din „Voevodatul“ Ardealului un „principat“, pe cînd de fapt se dă

lui Sigismund titlul de prinț al Imperiului, ca și, mai târziu, unui Constantin Brincoveanu.

Între cele mai însemnate documente ale acestor lupte e acela în care, la 28 April, din Bălgrad (no. 116), Marini, grăbit să meargă la Mihai, vorbește despre interdicția cancelariului Josika de a se amesteca Împăratul în țara aceasta, care e a lui Sigismund; dar nu e vorba serios de gîndul lui Josika de a se așeza el pe un tron românesc, de și Marini crede că fratele, Simon, a luat de aceia „moglie di quella stirpe di Voivodi di Valachia e Moldavia” (greșeală cu Fabio: e vorba de Velica). Că e vorba de acesta, se vede la p. 270, unde „Logofătul” (Ivan) e presintat ca „tatăl soției lui Fabio”. Se menționează toate cuceririle basarabene, făcute de „Cazaci, Moldoveni și Unguri”, până la Turnu (dar nu Turnu-Măgurele, care datează din 1830...). Notează că Josika e „di nation vallacha” (p. 206, nu: „malo bene, penetrato”, ci „ma l'ò bene penetrato”). În Țara-Românească, spune un Franciscan de acolo, boierii s'au adunat la București și au declarat că, „dacă acest principe nu iea măsuri contra insolențelor acelor Unguri, îi vor tăia pe toți și-i vor scoate de acolo în douăzeci de zile” (p. 206: dar nu se poate: „în Valachia quel Voivoda che il populo chimera levarse davanti li Ungari”). Întocmai, deci, ca în Moldova lui Aron, la 1592. Dar crede că Grecii lui ar putea mută gîndul lui Aron. De fapt el a fost oprit de a merge la Mihai (no. 125). Aceleași observații le face și la întorsul din Ardeal (no. 136). Dar de unde bietul Marini, fost soț al Prepiei, fiica Lucreției și nepoata Doamnei Ecaterina a Munteniei, devine pentru d. Veress un „preot”? Același obicei de a nu răsfoi bibliografia românească: să cerceteze în „Memoriile Academiei Romîne”, XVIII, lungul studiu în care i se înfățișează tot rostul lui Marini. Un „Marco de' Marini Poli” ca în n-1 117 n'a existat niciodată.

Un raport ardelean (no. 118) dă numărul ostașilor lui Mihai Viteazul: 10.000 Romîni, 2.000 trabanți ardeleni, 700 călări cu plată de 5 taleri (3 pentru trabanți; ca „intendență”, un bou la o sută de ostași; prada se dă lui Vodă, care el împarte. Haiducii „umblă în zibeline, martre și alte căciuli frumoase, parcă ar fi mari domni de vază, și nu vreau să vîndă nimic, căci nu li lipsește banul”. Dar n'au luat fortăreața Silistrei; la Ruseiuc s'a aflat „miere și untură de ar putea minca 80.000 de oameni un an

întreg", aici fiind depozitul furnizorilor săraci. De la Tataři s'au adus 16.000 de vite, de cumpără un Brașovean cu 100 de taleri 48 de boi, 42 de vaci, 35 de viței; calul e 8-20 de dinari (p. 215).

În scrisoarea lui Sigismund de la 12 Maiu (no. 120) către camerierul apostolic Giambattista Genga se spune că „toată Țara-Românească îl recunoaște ca domn și stăpîn, și același lucru îl face și acel principe, așteptînd de la noi ordinele și legile cum să se conducă"; se așteaptă solii lui pentru jurămint. Aron a fost adus în Ardeal „cu soția și filii". De același incident vorbește, la 25, și Simon Genga (no. 121). Lui Răzvan i se vor da pe an 20.000 de florini și plata a 200 de călări și 200 de pedestri, dar Sigismund iea toate veniturile; „are atîta autoritate că nu se poate mai puțină" (p. 223). „Domnul Munteniei nu e scos din Domnie, dar i s'a luat toată autoritatea, ca și celuilalt, l-au lăsat în acel Guvern cu un venit ceva mai mare", vre-o 12-15.000 florini, și — știm că boierii trimișii o voiau — „se pretindeau unele dijme ale țeraniilor, care sînt de mare importanță" (*ibid.*). Boierii mai cer ca, pentru trădare, să-și poată pierde capul, dar averea să treacă la urmași. Sigismund nu vrea. „Tratatul e făcut în limba grecească, așa cum obișnuiesc Valahii" (*ibid.*). Simon crede că în iarnă se putea lua toată Bulgaria (p. 225). Instrucții pentru Gașpar Kornis, trimise la Răzvan (10 Iunie), no. 126: îi va lua jurămintul și-i va da steagul, sceptrul și sabia, vor jura și boierii, cari vor fi socotiți ai lui Sigismund, nu ai lui Vodă. Patru încasatori vor strînge veniturile, săracii dînd trei florini și jumătate; oastea toată va fi supusă lui Andrei Barcsai, fixându-se soldele lunare; să se adune hrana.

O nouă ofertă turcească pentru Sigismund, a Sultanului însuși, no. 123; îi promite țerile noastre și coroana Ungariei (dar se poate, la p. 230, ca Sultanul să spuie că Mohammed al II-lea a supus „le forze *rosicante*"?).

Cred că privilegiul pentru Ioan de Prislop, socotit ca superintendent (no. 125), a fost tipărit undeva.

La 27 Iunie, din București (no. 129), Mihai cere, prin Polatici, lui Josika să i se trimeată trupe: altfel nu poate ținea pe Turci („quocum" e foarte bine). În altă scrisoare (no. 130), el arată nevoia de a i se da un loc de adăpostire în Ardeal (e vorba de Lona): la nunta lui Sigismund va trimete pe fiul, Pătrașcu. Se plînge că „în multe, peste așteptarea mea, demnitatea mea de mai

înainte a fost scăzută și situația atenuată“, dar va păstra credința.

Nici vorbă ca pe Sinan să-l fi chemat „Cicala“; „Cicala“ e vestitul Cigala-zadè (no. 132). La 26 Iulie, din Iași, Răzvan anunță că pleacă „împotriva barbarilor“ (no. 133). Raportul lui Mihai despre Nicopol (no. 134) e din 1598, nu din 1595. Atunci a fost și lupta de la Vidin, cu participarea Banului Craiovei (no. 135).

Raportul lui Marini de la no. 137, foarte important, e de sigur anterior (p. 251: nu „sia ben risposto“, ci „si à ben risposto“). Se arată cum a apărut el față de Josika drepturile Împăratului, cele d'întăiu și cele mai mari. Marini știa și de legăturile lui Rareș cu Electorul de Brandenburg, ca unul care a văzut și altele (nu „a volo, come si dice di Aaron Vaivoda“, ci „avolo“, bunic, ceia ce e adevărat). E de mare folos să se știe că *nici boierilor munteni nu li-au plăcut clausele tratatului* (p. 253). *Ei aduceau vechi documente de la Împăratul Sigismund: deci erau arhive în Țara-Românească* („mi mostrorno patente che havevano da recolenda memoria Sigismondo imperator“). Marini li lămuria că numai Împărații au dreptul de a acorda asemenea patente. I se spune de boieri că Mihai trimesese la Rudolf pe Banul Mihalcea (nu „Mihai“) cu căpitanul „Samuel“ (trebuie să fie o rea lectură), dar din Ardeal sint întorși îndărăt. *Cu orice preț, deci, Sigismund voia țerile noastre pentru el*. Josika și Francisc Geszty recomandă să nu se invite la nuntă arhiducele Maximilian, ca să nu iasă primejdie de acolo. Tot așa de important ce se spune că Aron, la care se trimesese pentru jurămint Cristofor Kereszturi, a refuzat neted pe Sigismund, „*spuind că nu recunoaște după Dumnezeu alți superiori decât pe Papa și Sacra Maiestate Imperială, ca fiind principalii capi ai creștinătății, iar principelui Ardealului niciodată nu-i vor da obediența, ci vor fi ca frați și buni vecini și amici, cum au fost, și confederați pentru binele creștinătății contra Turcului*“ (p. 254). Numai Răzvan trimete pe Mihai Tolnay, șeful gărzii ungurești, și pe Vistierul Calogheră (nu „călugăr“), cari iscălesc. Ei cumpără cu 24.000 de galbeni pe cei 10.000 de Cazaci și-l vind (*ibid.*). Pribegii, treizeci de boieri, sint somați să revie în trei luni (p. 255) („doemne“ e rău cetit; „donne“ și mai rău corectat; cred că trebuie: „per proveder al' ordine“).

O intervenție a lui Sigismund pe lângă cancelariul Zamoyski pentru ca acesta să nu se amestece în Moldova, no. 141. Ur-

menți acte cu privire la pregătirea ardelenescă a campaniei contra lui Sinan. Se vede că Logofătul Ivan era „general al soldaților de țară” și el, împreună cu Bodoni, comandantul Ungurilor, aduc vestea că a trecut Marele-Vizir (p. 270). O scrisoare a lui Simon Genga (28 August), no. 145. La Constantinopol, după mărturia bailului venețian, se făceau rugăciuni pentru Sinan, care se plîngea că o parte din oastea sa, devotată lui Ferhad, nu-l ascultă (no. 146). Din Brăila, Șaban-Pașa (dar nu al „Tatarhanilor”, ci al șeicelor dunărene, probabil) răspunde lui Ieremia Movilă că s'a dat Moldova beului (nu „judelui”) de Bender, dar că va încerca să capete steagul pentru noul Domn (16 Septembre; no. 147).

Plîngerea, de la Brașov, 18 Septembre, că Polonii au intrat în Moldova, no. 148. De aceasta se ocupă și Simon Genga, scriind fratelui la Roma (no. 149; v. și no. 151; o scrisoare a lui Fabio, no. 155). În aceeași zi, Sigismund comunica aceste știri și ducelui de Mantova (no. 150); el vorbește de lupta de la Călugăreni, cu șapte tunuri și multe steaguri luate, între care „cel verde mare care se chiamă al lui Mohammed”, dar victoria ar fi căpătat-o „ai noștri”. Alurea adaugă că, dintre cei mai buni ai Turcilor, au perit 2.000 (no. 153). Pentru ajutorul toscan, no. 154. De la noi raportează Sinan Genga la 5 Octombre (no. 157; la 19 din Tîrgoviște, no. 159). Pentru luarea Tîrgoviștii scrie Sigismund la 18 (no. 158). Un luptător arată că Turcii fugiau fără luptă (no. 161).

Se vede că la 1595 Ștefan Mizgă era mort (no. 152).

Nu era cunoscut marele raport al lui Sinan însuși către Nișangi-Bașa (no. 162) („Nessangi-Bassi”; nu trebuia îndreptat, după Szamosközy, în „Nisaczki-Bassa”). El pretinde a fi biruit la Călugăreni, gonind pe Mihai spre București. Aici, în palancă, pune gebegii și topcii („giebegi et tozzi”). Din lipsă de provizii și din cauza ploilor decide a se retrage (beglerbegii nu sînt de „Grecia et Valachia”, ci de Grecia-Europa și *Anatolia*). Nu veniseră nici Tatarii. Se așează la Tîrgoviște și azapi, 1.600 de „archebusieri”, cu 2.000 de spahii din Silistra, Chiustendil și Valona, cu Ali-Pașa, fiul lui Hidir sau Khidr („Aider”). La vederea creștinilor, numai cei 300.000 de spahii din Silistra rămîn. Sinan nu-i poate ajuta: Ienicerii erau departe, restul armatei încărcat de pradă și sclavi, așa că nu vreau să se întoarcă spre Nord. Se dă foc

palancei Tirgovistii „cu focuri artificiale, unt-de-piatră și scorțișoară“ (*sic*). Nici la București, nefiind „archebusieri“ ca la dușman, oastea nu vrea să se lupte. Nu vrea să rămîie în palanca de la Radu-Vodă. Sinan crede mai bine să scape ostașii și tunurile înainte de creșterea ploilor. Nu erau decît fortificații improvizate în două săptămîni. Se arde deci orașul, cu „toate casele, bisericile, grădinile și vilele lor“ (p. 500 o întreagă propoziție: „Dio altissimo“, etc., e stricată). Rămîne doar să se prade țara cînd s'a dat ordin.

Din Giurgiu, la 14 Novembre, Sigismund trimete la Roma pe Simon Genga cu vestea celor intimplate (no. 163, cu lista Italianilor colaboratori). Acesta primise pe un Alvise da Vilatta, venit la București, no. 165. Sigismund recomandă Marelui Duce de Toscana pe luptătorii italieni (no. 167). O relație italiană, no. 171. Un Cesare Viadana vede pe principe la Alba-Iulia în Novembre: el e acel care afirmă că soția lui Fabio Genga ar fi fost văduva lui Aron, ceia ce cred fals (no. 170). La 5 Decembrie vedem pe Fabio scriînd, din Alba-Iulia, lui Giambattista, fratele de la Roma, că Țărdenii au luat Brăila, au mers pînă la Ruscium, pe care-l găsește pustiu. Aflăm de aici că Logofătul Ivan, „generale în Valacchia“, furios pe Turci, cari i-au desgropat fiul și i-au aruncat oasele în Dunăre, i-a atacat la Brăila, incind pe mulți în apă; el ajută pe ginere să predice episcopilor munteni catolicismul (no. 172). Într'un întreg memoriu recent la Academie, ca și în *Viata Femeilor în trecutul românesc*, am vorbit de acest Logofăt, așa încît știrea de aici nu represintă de loc „o informație cu totul nouă“ (p. 515).

Sigismund scrie ducelui de Mantova despre isprăvile sale, no. 174. O scrisoare a ambasadorului engles la Constantinopol, Barton, către agentul său, Francesco Marcio (no. 175), se adaugă la accia pe care am dat-o în Hurmuzaki, XII, la 24 Decembrie 1555: e vorba de afaceri moldovenești, cu Aron, și de prădarea în Moldova a predecesorului său, Hareborne, de doi călăuși din Țara Birsei. O scrisoare a nunțului Malaspina către Ieremia, pentru lupta cu Răzvan, no. 176. Pentru întărirea de Turci a acestuia un raport de baîl, no. 177.

Cu privire la nota despre „ilustrațiuni și facsimile“ am arătat că d. Veress își face iluzii asupra portretului lui Mihai. Dar d-sa, a făcut o splendidă descoperire cu icoana, reproducă la pagina 88,

a lui Petru Șchiopul. Ea fusese dusă de la Ambras în Tirol, pe vremea războiului de sigur, la Viena, unde a fost așezată „în colecțiile neexpuse ale Muzeului Național de Arte“. Dar explicările d-lui Veress nu sînt nici aici fericite. Nu e confuzie în inscripție între „și“, ci „e“ scris latin, iar „ca“ un H. Însemnarea slavonă e bine cetită, cu totul ciudat cea greacă de pe dos ; † Αὐτὸς ὁ οὐδὲς τὴν ἀνατολὴς ὁ Δνίστου, tradusă: „acest fecior al Răsăritului de la Nistru“ (!). E de sigur cu totul altceva. Nu numai că argintarul știa să sape literele cirilice, dar o făcea legind mai multe împreună, cu o artă deosebită. Iar, între apostolii din jurul „Sfinților“ (nu „Sfintului“) Petru și Pavel, numele lui Var-tolomeiu fiind scris: Βαρτολomei, se vede că s'a lucrat după indicațiile lui Petru-Vodă, care iscălia „Petru“. Nu era nevoie să se ceară o explicație verbală de la d. P. P. Panaitescu cu privire la Vlad, nepotul înfiat al lui Petru: ajungea prefața mea la Hurmuzaki, XI, și studiul din „Mem. Ac. Rom.“ despre nunta din Tecuciu la 1587. Și niciun Vlad, fiu al lui Petru Șchiopul, n'are piatră de mormint la Galata.

D. Veress rupe o sulită cu mine privitor la iscălitura copilului Ștefan-Vodă: „Steffanus Weivuda ex Moldavia, erzozora“, la care adăugisem: „sic?“. „Semnătura“, spune d-sa, „e publicată greșit de d. Iorga... Acest sic? nu are nicio îndreptățire, căci semnătura finărilor Voevod trebuie cetită și transcrisă așa: *Steffanus Weivoda ex Moldavia et Zozora*, — adică Țuțora, care în veacul al XVI-lea formă un Ținut separat“.

E o glumă să se creadă aceasta. Țuțora e un sat în jos de Iași. N'a existat niciodată un Ținut al Țuțorei. Avem lista Ținuturilor supt Petru Șchiopul (Hurmuzaki, XI, p. 221 și urm.). Nu e *et* în loc de *er*: *t*, cum se vede la „Steffanus“, se făcea atunci ca acuma, iar nu ca în evul mediu. Iar enigma o pot deslega azi. Copilul, după ce a copiat până la „Moldavia“ ce i se dăduse, a adaus, el, oaspetele unui *Erzherzog* în Innsbruck, un naiv: „erzozorg“, sau, cetit nemțește: „erțojorg“, titlu pe care-l credea egal cu Voevod.

Ca altă informație, nu e adevărat că de la volumele XI și XII din Hurmuzaki — Hurmuzaki se chiamă pentru aceste volume: N. Iorga — n'a mai „ieșit aproape nimic“ despre Mihai Viteazul. Ar ajunge marea descoperire a d-lui Pernice. Campania ardeleană în Moldova la 1592 nu e pentru „a pune în Scaun“ pe

Aron-Vodă (v. p. 3), ci pentru a înlătura pe usurpatorul Petru Cazacul, venit în mijlocul acestei Domnii. „Hazzon“ la no. 14 e Hasan. Declarația lui Giovanni de' Marini Poli în afacerea procesului său cu Petru Șchiopul, aflată în Arhivele din Mantova (no. 16), se explică prin legăturile lui Petru cu ducele de acolo. Și era bine să se fi ales din memoriul de șaiszeci și cinci de pagini al lui Giovanni faptele noi; dar pentru aceasta trebuia cunoscută în amănunte istoria Moldovei. „Sarpetesti“ (p. 69) e Șerpătești, nu Șerpetești. „Rocz-Gradium“, Rasgrad, nu e identificat și lipsește și în tablă. „Episcopul călugărilor din Putna“ în titlul n-lui 39 n'are sens. În jurământul Sirbilor (no. 45) *nici vorbă de o călătorie în taină a lui Mihai Viteazul la Sîrbi pentru a-i chema la luptă contra Turcilor*. E o imposibilitate materială și politică. De fapt e vorba de un trimes ardelean, Vajda Mihoc (Mihociu).

Ca incomplectă cunoștință a limbii noastre, d. Veress scrie: „belșug“, „toiu nesăfios“, Mihai „zace în cleștele păgînilor“, „hotărîre luată în curtea“, „anevoioase“, „întâmplări“, „își are îndreptățirea prin“, „luate în privire“, „înfățișem“, „oștile lui Mihai Vodă cu cele unite (= unite cu cele) ardelene“, „campania publicată“, „supt poalele cetății Tirgoviștei“, „Imperiul Sacru (= Sacrul Imperiu) Roman“, „jobag“, „l-au dat amină“, „încredințez de încredințarea“. Mihai nu poate fi „ruda“ lui Sigismund (p. 39). Mai culegem: „zăcînd în răni“, „jefui“, „ar puteau“, „ar lăsau“. Mă întreb ce poate fi „profon“ în românește; în ungurește trebuie să însemne: proviant, provizii (v. p. 66, no. 35). P. 74: „pătrinjel“, „pișcariu“, „cămucă“ (*camocatto*, *καμωχά*, camhă). Nu orice Rus e Muscal (*ibid.*) „Ghiră“, nume de măsură, nu e românesc. „Vorbele pe care le spune cu cuvintele noastre“ (p. 75) e tautologie. În vechea românească se zice: „hărmințaș“, nu „hărmințar“ (p. 87). Nu „Cercheasa“, ci Cerchesa, nu „creștinătății“, nu „se m-prășteau“. Ce pot fi „mingie infocate“ (cetește granate)?

În ce privește alte limbi, nu aș crede (p. 35) că se poate „sub nundinas sniatensibus“ ori „qua confinia“ (p. 62), „Szolnakica“ (*ibid.*), „epiphiis“ (= ephippiis), „respectu insufficientia“ („insufficientia“), „cum pauculo“ (= paucula) „equitate“, „et (= en) inquit“, „în marem“ (= în mare), „verba hac“ (= haec), „afflicta“ (= afflictiae) christianitati“, „quae (= qui) illis resisteret“ P. 69, r. 9 de sus, în loc de „accidere“ ar fi de cetit: „occidere“. La p. 70: „mortis supplici“ (= supplicio). Unde însă necunoștința de latină

a d-lui Veress strălucește. e cind la actul din 27 Septembrie 1590 (no. 69), unde se vorbește de „domino Steffano Vaivoda, unico filio mare” (se scrie cu literă... mare), adaugă naiv: „această expresie involuntară a scriitorului arată cum că Ștefăniță-Vodă era numit în casa părintească: *fiul mare!* Caracteristic e și felul de a scrie numele tinărului Domn cu *f* românește (nu latinește), precum semna el însuși”. Dar nu poate fi și „unic” și „mare”. Iar „filio mare” înseamnă „fiu masculin”, cum se vede și din ce urmează pentru sora lui: „Maria, unica filia foemina” (p. 122). Continuă: p. 131: „exutiendum (?) arma”. La p. 182 trebuie: „se (nu *si*) ex parentibus christianis genitos esse”. La p. 243 „perpendat”, nu „perpendeat”.

Ca tendință națională, se atribuie „Curții de la Alba-Iulia a zelosului principe Sigismund Báthory „ideia luptei pentru cruce (p. VII). „Epoca lui Mihai-Vodă e poate cea mai bine studiată în literatura istorică *ungară* și *română*”: e vorba de un Domn român și într-o carte tipărită cu bani românești în românește. Se spune cu privire la Moldova, Muntenia și Ardeal de „neamurile celor trei țări” (trei neamuri?). Negociațiile Domnilor noștri, de obicei intitulați „Voevozi”, sint presintate ca „negoțieri (*sic*) de *supunere*”. Aron-Vodă însuși protestă contra acestei interpretări; el se declară supus numai Împăratului: o observă și d. Veress (p. X). În „străinii nemiștoși și hrăpăreți” (p. XII) cari au prădat Ardealul nu se poate crede că intră și Mihai Viteazul? Pretutindeni (p. XIII) Báthory e pus în frunte, peste Mihai. El e și „cunoscător minunat al limbii italiene” (p. XIII). E vorba de „organizația” pe care acesta voia să o deie țărilor noastre (*ibid.*).

Autorul caută a îndreptăți pentru ce publică „și documente în care nu e vorba de Romîni”, ceea ce a fost „puțin prețuit și rău interpretat de unii cari s’au ocupat de volumele ei (publicației) de până acuma”. De și se dau multe acte cu privire la uciderea adversarilor lui Sigismund Báthory, trebuie să recunosc că data aceasta materialul străin de curiozitatea noastră e mult mai puțin, dar *este*.

Mărgenind și mai mult materialul, revăzind pe original copiile, cercetîndu-se informația românească, volumele celelalte pot aduce și mai mari foloase decît acesta, în care se cuprind și atîtea documente de prima ordine: Sacrificiile enorme pe care și le impune sărăcita Fundație Ferdinand ar trebui să impună aceste norme discreției d-lui Veress.

N. Iorga.

Infiltări de populații străine în Cîmpia Tisei în veacurile XVIII-XIX

Statul unguresc de după războiu duce o intensă operă de propagandă în lumea apuseană trecută până departe peste Ocean, prin care încearcă să dovedească țărilor „civilizate” marca nedreptate ce i s'a făcut prin alcătuirea tratatelor de pace, cînd adevărat i-au fost răpite, pe nedrept, cele mai însemnate părți din teritoriul ei național și cedate Statelor vecine, care n'ar avea niciun drept istoric sau etnic asupra acestor pămînturi, de oare ce ele au fost totdeauna ungurești, iar puținul număr de naționalități aflătoare pe teritoriul lor ar fi intruse acolo de puțină vreme. Propaganda ungurească e îndreptată în deosebi contra Statului nostru, cerind tribunalului mondial, împărțitor de dreptate, să procedeze cît mai grabnic la o revizuire a tratatelor de pace, obligînd România să cedeze Ungurilor toată regiunea de șes a Tisei, cuprinsă între actualele hotare, cu orașele Satu-Mare, Careii-Mari, Oradea, Salonta-Mare, Arad și Timișoara.

Tot acest potop de opere de propagandă ungurească este alcătuit pe date istorice etnografice și statistice false, adevărul fiind cu totul altul. Noi am stăpînit în tot evul mediu și o parte din cel modern actuala regiune de cîmpie a Tisei, am format majoritatea populației aici, nu numai la sate, ci și la orașe chiar, și numai în a doua jumătate a veacurilor XVIII și XIX am fost tot mai mult cotropiți de noile valuri de coloniști așezați pe pămîntul vetrelor noastre străbune, și desnaționalizați în o mare măsură.

Cîmpia Tisei și-a alcătuit mosaicul etnic de astăzi abia în veacul al XVIII-lea, după plecarea Turcilor, cînd au rămas aici mari întinderi de pămînt pustii, formînd proprietatea Statului, orașelor ori a nobilimii și care trebuiau lucrate. Acest fapt a determinat pe stăpîinii de pămînt să aducă pe moșiile lor un nesfîrșit număr de coloniști pe toată întinderea cîmpiei, și ei au fost supuși unui regim privilegiat față de elementul românesc băștinaș.

În Banat pînă la 1700 erau două neamuri: Rominii și Sirbii, noi formînd majoritatea populației, elementul sîrbesc fiind puțin la număr și așezat abia în colțul sud-vestic al județului Torontal.

Sirbii —, cu pretenția de stăpînire a Banatului întreg pînă la Murăș —, sînt pomeniți întâia oară în această provincie abia în veacul al XIV-lea, cînd despoții lor, pentru a-și scăpa poporul

de urgia turcească, recunosc suzeranitatea regilor Ungariei, cari la rindul lor acum dau voie Sirbilor să treacă în stînga Dunării și să-și facă locuri de așezare. Infiltrarea sirbească în Banat — cum o dovedesc izvoarele istorice și datele documentare — s'a făcut în șase mari perioade de timp, cea mai puternică fiind cea de la 1690, cînd au trecut Dunărea supt conducerea Patriarhului Arsenie al III-lea Cernoievici, un număr de 40.000 familii fiind așezate în Sudul provinciei.

Patriarhul cîștigă de la Împăratul Leopold însemnate privilegii pentru „nația sirbească”; acum sînt supuși jurisdicțiunii Bisericii sirbești și Romîni din Ardeal, Banat și Crișana timp de aproape două veacuri, ducînd o neconținută luptă — cler și popor — pentru redobîndirea neatîrnării religioase. În veacul al XVIII-lea alte grupări de Sirbi se alătură celor veniți înainte, și-i vedem ridicîndu-se pînă departe peste orașele Arad, Timișoara, Virșeș și Biserica Albă, pătrunzînd pe văile riurilor tot mai adînc în spre regiunea muntoasă.

După 1718, numărul Romînilor și Sirbilor din Banat — față de marca întindere a provinciei — era puțin; de aceea Curtea din Viena, care a ajuns stăpînă peste această parte din țară, a început a o colonisa cu element germanic, adus din diferitele provincii ale Austriei și țerile renane de supt stăpînirea ei.

Între anii 1718 și 1795 se întîmplă marile colonisări șvăbești în Banat, suprapuse peste elementul străvechiu românesc. Așezarea Șvabilor în noua lor țară nu s'a făcut dintr'odată și cu aceeași intensitate: cele d'ntăiu curențe germane au pătruns aici între anii 1712 și 1722. A doua perioadă poate fi așezată între anii 1724 și 1727, cînd numărul celor veniți e mai mare, iar așezarea lor în diferitele părți ale provinciei e făcută mai sistematic. Pe la 1736 începe o nouă năvală de elemente germane în spre Banat, dar este răpede gonită din cauza războiului dintre Austrieci și Turci, și abia după pacea de la Belgrad firul colonisărilor e reluat din nou, supt Domnia Mariei-Theresei.

La 1751 administrația militară a Banatului e înlocuită cu una comercială, iar la 1759 Împărăteasa, din lipsă de bani, amănetează provincia unei bănci vieneze pentru suma de 10.000.000 de florini. Populația românească are acum ani de-a rîndul de îndurat cele mai grele suferințe. Funcționarii venali germani pun asupra ei fel de fel de impozite, anume ca să-i facă să plece în alte părți,

pentru ca astfel satele părăsite de Romîni să fie refăcute și populate cu coloniști germani. Maria-Teresa prin patenta de colonizare precizează până în cele mai mici amănunte modul cum să se facă această colonizare a Șvabilor, precum și privilegiile pe care le va avea fiecare familie de colonist. Acum ieau ființă cele mai mari centre rurale și urbane șvăbești din Banat. O statistică de la 1770 — cînd marile curențe de colonisări șvăbești scad tot mai mult în intensitate — dă următoarele date asupra populației Banatului:

Romîni erau	186.639
Germani „	42.201
Sirbi „	78.870
Bulgari „	8.683
Alte naționalități	5.625

Supt Iosif al II-lea, colonizarea șvăbească este mult mai slabă, numărul celor aduși din țerile Apusului fiind an de an tot mai mic. Odată, cu moartea lui se puse capăt marilor valuri șvăbești venite în spre Banat, iar puținii cari își vor mai face apariția aici, în veacul al XIX-lea, vor fi așezați aproape cu toții în centrele industriale și comerciale ale provinciei.

Puțina populație ungurească care se afla pe teritoriul Banatului în evul mediu a fost cu totul nimicită de către stăpînirea turcească. La 1770 nu se face nicio amintire despre ea aici. Abia în veacul al XIX-lea începe opera de colonizare ungurească în Banat, cînd an de an numărul lor va spori tot mai mult. Prin noile colonisări făcute pe moșiile Statului ori ale particularilor Ungurii ating la 1840 numărul de 14.342 suflete. De acum înainte Guvernele Budapestei șoviniste vor pune o deosebită grijă pentru înmulțirea și ajutorarea coloniștilor unguri din Banat, așa că la 1910 numărul celor așezați aici în jumătate de veac atinge cifra de 242.152 suflete.

În Crișana, la începutul veacului al XVII-lea, de asemenea Romîinii formau majoritatea populației, Ungurii fiind reduși abia la cîteva insule răzlețe aflătoare în partea de Apus a țerii, în apropierea actualelor granițe. Așezările ungurești în județul Arad se fac supt forma unor slabe curențe de colonizare între anii 1699 și 1751, altele între 1752 și 1780, iar cele mai puternice centre ungurești, cu viața organizată dăinuind până azi, ieau ființă aici în veacul al XIV-lea. Cît de slabe au fost cele d'întăiu curențe de

colonisare ungurească în județul Arad o dovedește statistica de la 1779, când numărul lor abia atingea cifra de 10.000. Tot în veacul al XVIII-lea au fost coloniști în județul Arad și puținii Germani supt forma unor insule răzlețe, desfăcute din masa șvabească din Banat.

Pătrunderea elementului unguresc din spre lunca Tisei și înima șesului către regiunea de dealuri și munții apuseni a fost foarte intensă în cursul celor din urmă două veacuri și pe valea Crișului Negru și Răpede, ajungind până la Beiuș și în depresiunea Vașcăului, iar în spre Răsărit de Oradea până aproape de localitatea Vadul Crișului. Ținutul de șes și dealuri dintre apele Bărcău, ler, Crasna, Someș și Tisa în tot veacul al XVIII-lea ne-a cunoscut pe noi ca pe un neam străvechiu cu însemnat trecut istoric. Rominii din județele Satu-Mare, Ugocea și Hajdu au dat cel mai mare contingent de soldați în luptele revoluționare purtate de Francisc Rákóczy, iar la 1761, cu ocazia diferitelor mișcări religioase născute între Rominii județului Satu-Mare, contele Antoniu Károly îi caracterizează astfel: „Atît de puternic sînt inficiate inimile acestor neînfricoșați, încît abia se mai pot îndoi“.

În veacul al XVIII-lea noi treceam mult mai departe peste actuala frontieră, unde alcătuiau sate întregi cu limba de vorbire și liturgică românească, ba populam chiar cartiere întregi din unele orașe și țirguri, și unde azi nu se mai află nici urmă despre vechea noastră viață. Orașul Hajdu-dorog—sediul episcopiei greco-catolice maghiare, înființată cu scopul vădit de a desnaționalisa pe Rominii acestor părți, — avea până la 1816 două parohii: una ruteană, cu 4.031 suflete, iar alta românească cu 2.014 locuitori. În Hajdu-Böszörmény erau în veacul al XVIII-lea două parohii: una românească și alta sirbească, limba românească fiind întrebuințată în vorbirea zilnică și slujbele religioase în toate satele greco-catolice locuite de Romini în județele Hajdu și Szabolcs.

Shematismele episcopiei greco-catolice rutene de Muncaciu, supt a cărui jurisdicție au fost supuși decenii de-a rîndul Rominii din satele județelor Hajdu, Szabolcs, Satu-Mare și chiar din o parte a Bihorului, dau date prețioase despre numărul nostru în acele părți până prin anii 1840-50, cînd am fost tot mai puternic secerați de către șovinismul unguresc, care lupta, cu toate armele, contra noastră.

Maghiarisarea elementului românesc din Cîmpia Tisei s'a lăcut

pe de o parte prin biserica și școala ungurească, pe de altă parte printr'o serie de legiuiri cu caracter șovinist, care toate tindeau la crearea Statului unitar unguresc, din care să dispară orice urmă de naționalități ori minorități etnice.

Între actualele frontiere apusene, în lungul cimpici se află și azi o serie întreagă de sate românești aproape cu totul desnaționalizate, unde doar copiii, crescuți în școlile de după războiu, știu ceva din limba noastră. Aceștia trebuiesc readuși din nou la viața veche strămoșească prin biserică și școală, prin graiu și carte românească, pentru ca astfel prin ei să se formeze o adevărată barieră sufletească, cu neputință de trecut de către accia cari visează o revenire la vechea stare de lucruri d'inainte de războiu.

Ștefan Manciulea.

Elementul românesc din Cimpia Tisei și Carpații nordici în evul mediu.

Cimpia Tisei a fost locuită la începutul evului mediu, pe mari întinderi, de o populație românească, liindcă Ungurii, neam de stepă, cînd s'au coborît peste lanțul Carpaților în veacul al IX-lea, ne-au aflat pe noi aici. Acest fapt îl adeverește tradiția istorică de o potrivă ca și diferitele acte și documente din veacurile X—XII, care pomenesc despre populații străvechi în tot șesul Tisei, — și nu puteau fi atunci decît neamuri romîno-slave, — care duceau aici o viață independentă, avîndu-și organizație bisericească și politică cu totul deosebită de cea a neamurilor din vecini. Ungurii au putut supune aceste populații, conduse de enezii și voievozii lor, numai în urma unor grele și îndelungate lupte, dîndu-li voie să-și păstreze și mai departe vechea lor formă de conducere, ducîndu-și viața după normele vechi de drept românesc. Nici nu putea fi vorba de o totală nimicire a populației romîno-slave din șesul Tisei din partea Ungurilor, de oare ce aceștia în veacul al IX-lea erau puțini la număr și buni bucuroși că află în vecinătatea, sau mai tirziu supt stăpînirea lor, alte neamuri, de la care ei au învățat în mare parte agricultura, pe care o cunoșteau numai în mod rudimentar, care neamuri prin priceperea temeinică în ale agriculturii li furnisau Ungurilor grîul pentru hrană.

De altfel neamul nomad asiatic, la venirea lui în Panonia, a ocupat întăiu abia Ținutul de dincolo de Dunăre și puțin din

cel dintre Dunăre și Tisa și abia tirziu în veacurile al X-lea și al XI-lea a trecut în stînga Tisei, atras de bogățiile minerale ale Ardealului. Prezența noastră mult mai veche decît a Ungurilor în Cîmpia Tisei o dovedește, între altele, nomenclatura apelor — uneori chiar ale celor mai mici —, ca și a diferitelor unități geografice, care aproape toate sînt românești sau romîno-slave. Dar e lucru cunoscut că o populație, atunci cînd ocupă un teritoriu, ea este aceia care dă diferitele numiri factorilor geografici și toponimici și nu primește altele de împrumut de la cine știe ce neam vecin ori venit acolo mult mai tirziu. E de notat însă faptul că o mare parte din nomenclatura Cîmpiei Tisei în evul mediu a fost tradusă în ungurește de către diecii cancelariilor regești ori județene și astfel schimbată a intrat în uzul public.

Documentele Statului unguresc de supt regii arpadieni și angevini pomenesc în toată partea de Apus a țerii așa-numitele ținuturi românești, „villae olachales“. În veacul al XIII-lea, în Banat apar mai multe grupări de sate românești, a căror populație era condusă de către cnezii respectivi, după vechile norme de drept „valah“, moștenit din vremuri „străvechi“. La 1335 e pomenit în Banat Voevodul Bogdan fiul lui Nicolae, iar în lupta purtată de Carol Robert contra Domnului din Țara-Românească regele e ajutat de mai mulți Romîni bănățeni, cărora li răsplătește vitejia prin donații de moșii — unele în apropierea Timișoarei de azi — și prin ridicarea multora din ei la rangul de nobili. În veacul al XIV-lea Romîni bănățeni sînt supuși la grele persecuții și asupriri din partea catolicismului unguresc. Cu toate aceste greutăți ei rămîn totuși credincioși regelui, care, la rîndul lui, de cîte ori avea nevoie de brațe ostășești pentru apărarea hotarelor, totdeauna lăcea apel la populația românească; aproape în toate războaiele ai noștri sînt pomeniți ca luptînd în rîndurile întăiu ale armatei ungurești. Pe Romîni bănățeni îi aflăm în veacul al XV-lea organizați în șapte districte, conduse de cnezi și voievozi aleși liber de către populația fiecărui district din sînul ei, și Ludovic Postumul prin diploma de la 1475 li acordă însemnate privilegii, recunoscînd poporului, cnezilor și voievozilor drepturile cîștigate din timpuri străvechi de la regii Ungariei.

Tot așa din vechiu e amintit elementul românesc și în Crișana, unde — după mărturia unuia dîntre cei mai competenți istorici unguri de azi — noi eram încă în veacul al IX-lea. Ungurii ne-au

găsit ca un neam străvechiu, cu viață politică și rosturi gospodărești. În veacul al XIII-lea, cu ocazia năvălirii Tatarilor în Ungaria, noi am ocupat o însemnată parte din șes, cuprinsă între Crișul Negru și Alb, după cum mărturisește canonicul Rogerius de la Oradea-Mare în opera lui poetică „Miserabile Carmen“, scrisă cu acest jalnic prilej. La începutul veacului al XIV-lea, regele Carol Robert dăruiește cutărui magistru mănăstirea Bo-roșinetu de lângă Arad, pe teritoriul căreia se aflau o serie de sate românești, „cum villis olachalibus“.

Pe voievozii romini îi găsim în tot ținutul Zărandului în veacurile XIV-XVI, conducând cu autoritatea lor nediscutată populația românească și neavînd niciun fel de legătură cu organele administrative ale comitatelor, ci fiind direct supuși contelui de Timișoara.

Registrul de la Oradea-Mare pomeneste, între anii 1208 și 1235, o mulțime de sate românești aflătoare pe teritoriul acestei cetăți și care aveau în fruntea lor drept conducători pe cnezi. Toți Românii de pe teritoriul episcopiei romano-catolice de la Oradea-Mare se bucurau în veacul al XIV-lea de însemnate privilegii și scutiri, fiind mult mai favorizați decît celelalte naționalități. Impositele pe care le plăteau capitolului erau față de ale celorlalți supuși mult mai mici; în schimb, Românii erau datori, de cîte ori era nevoie, să se înroleze supt steagul banderului episcopului romano-catolic și să participe la diferitele lupte. Aceste privilegii ale Românilor de pe teritoriul diecesei romano-catolice de Oradea li-au fost recunoscute de toți episcopii, pînă în veacul al XVIII-lea, cînd Împărăteasa Maria-Teresa le-a șters pentru totdeauna.

În ce privește ținutul Crasnei și Maramurașul, ele au fost adevărate riuri de viață românească în tot evul mediu, cu care regii Ungariei au avut atît de mult de furcă, și acolo ne-am putut păstra — cu toată vitregia vremilor — cu viața specific românească, pînă în zilele noastre.

Elementul românesc se întindea în evul mediu mult mai departe peste apa Tisei, peste tot lungul Carpaților nordici și păduroși, ajungînd pînă în Moravia. Pe la 1214 paza pădurilor din județul Bereg era încredințată Românilor, dintre cari unii au fost ridicați la rangul de nobili, ocupînd chiar funcțiunea de voevod, cum a fost casul lui Crăciun din acele părți. În veacul al XIV-lea,

Românii din județele Bereg și Ung se bucurau de însemnate privilegii obținute de la regii Ungariei, în urma cărora ei ajung să fie supuși numai voevodului ales de ei, de la hotărârile cărui se putea apela numai la Palatinul țerii. Chiar impositele cu care erau datori acești Români față de regalitatea ungurească erau mult mai reduse în raport cu ale celorlalte populații din vecini.

În două diplome ale reginei Elisabeta — în una Românii sînt numiți „Valahii ei“ —, de la 1364 și 1370, se constată drepturile Românilor din județul Bereg, cari formau aici o „craină“, un fel de ținut autonom, condus de un voevod. Craina românească a Beregului a dăinuit până în veacul al XIII-lea, cînd a fost cu totul desnaționalizată de masa ruteană, coborîtă din spre Galiția.

Pe Români îi întîlnim supt formă de păstori până în veacul al XVI-lea în județul Thurocz, iar între anii 1437 și 1510 se pomenesc mai multe valuri de păstori „valahi“ așezați pe moșiile cetății Torna. Ca păstori și mici agricultori, Românii ajung până supt masivul muntos al Tatrei înalte, unde îi întîlnim în veacul al XV-lea pe teritoriul celor două cetăți însemnate Arva și Sykava și unde pe lingă păstorit îndeplineau și serviciul de „grăniceri“ întru apărarea hotarelor și a drumului comercial care lega Ungaria cu Polonia. Pentru serviciile aduse regalității ungurești, Matei Corvinul recunoaște Românilor de pe teritoriul acestor două cetăți, prin diploma de la 1474, toate vechile lor drepturi și privilegii, cîștigate de de mult de la regii Ungariei.

Numeroșii Români din județul Trencsén populau la 1567 un număr de douăzeci și două de localități, plăteau domnilor de pămînt darea după fiecare poartă: „unii cinci, alții trei mii“. De aici au trecut Românii în evul mediu până în Moravia, populînd tîrgurile Mesericiul Valah, ca și ținuturile încunjurătoare, dar, în cursul vremilor, atît cei risipiți în lungul Carpaților păduroși și nordici, cit și aceștia din urmă au fost cu totul rutenisați sau slavisați.

Elementul românesc e pomenit în Cîmpia Tisei și în vremea ocupației turcești, între anii 1526 și 1699, cînd, din pricina greutăților unei stăpîniri străine și distrugătoare a tot ceia ce nu purta pecetea Islamului, o mare parte dintre Românii șesului s'au retras în regiunea de dealuri și muntoasă, încît cei rămași erau mult mai puțini decît înainte de veacul al XVI-lea. Și acum, cu toate nen-

rocirile abătute peste capul nostru, făceau în toată regiunea de șes agricultură, dar în deosebi se îndeletniciau cu păstoritul. În veacul al XVIII-lea, după plecarea Turcilor, păstoritul a fost reluat peste toată Cimpia Tisei, cu mult mai mare avânt, mai ales că acum aproape toate orașele aveau mari întinderi de pășune, provenite din dărimarea și arderea satelor din partea Turcilor.

Între păstorii șesului sînt pomeniți acum tot mai numeroși Romîni, dintre cari unii s'au așezat statornic ca proprietari de turme în diferite orașe, iar alții făceau păstoritul prin transhumanță, coborîndu-se odată cu toamna din spre ținutul „Mărginenilor“, Birgăului, ori Călimanului, cu turmele la iernat, în spre pustele de la Debrecin-Hortobágy sau Deliblat din Banat, iar alții trecînd mai departe până dincolo de Dunăre. Unii din acești păstori statorniciți în satele și orașele șesului au ajuns așa de numeroși, încît în unele părți Statul orășenesc s'a văzut nevoit să aducă astfel de hotărîri, încît să li interzică acestor Romîni a-și mai cumpăra case ori imobile pe teritoriul respectivelor centre urbane.

În veacul al XIX-lea păstoritul a decăzut în toată regiunea de șes, marile *praedii* au fost parcelate și colonisate cu Unguri, așa încît elementul românesc stabilit aici în cea mai mare parte a fost desnaționalizat.

Ștefan Manciulea.

Contribuții la istoria Romînilor în veacul al XIV-lea și al XV-lea

(O nouă colecție de documente.)

Încă în 1908 a apărut întăiul volum de documente privitoare la trecutul familiei Bánffy de Losonc intitulat: „A Tomaj Nemzetségbeli Losonczy Bánffy család története. Oklevéltár, szerkesztette Varju Elemér, v. I (1214-1457), Budapesta.

Numai peste douăzeci de ani s'a tipărit al doilea volum, redactat de dr. Bela Iványi, cuprinzînd acte din 1458-1526.

Aflăm aici un imens material documentar, care interesează și istoriografia noastră, știut fiind că această familie a avut în Ardeal proprietăți uriașe și astfel trecutul multor sate românești se oglindește în documentele cuprinse în cele două volume ale colecției.

De și partea întăiu a fost tipărită cu două decenii și mai bine

în urmă, la noi, după cît știu, nu s'a remarcat importanța ei. (Un exemplar stătea la îndemîna cercetătorilor la Biblioteca Universității din Cluj. În Biblioteca Academiei Române nu se află?)

Cred că fac un lucru util cînd reproduc documentele mai importante pentru trecutul nostru, încercînd să arăt, pe scurt, în ce constă contribuția pe care ele o aduc.

Cele zece acte ce urmează pot fi împărțite, după cuprinsul lor, în două categorii: unele care ating și istoria Țerilor Românești (VI, VIII, IX și X), iar celelalte referitoare numai la starea Romînilor ardeleni în veacurile al XIV-lea și al XV-lea.

La începutul unei scrisori datate din 9 Mart 1438, autorul ei, Paul, se intitulează episcop de Argeș și comisar însărcinat cu colectarea taxelor de indulgențe menite pentru convertirea creștinilor aparținători Bisericii orientale. Acest Paul nu figurează în lista episcopilor de Argeș cunoscuți până acum¹.

Un ordin al regelui ungar Vladislav al II-lea către episcopul catolic și cei doi Voevozi ai Ardealului din 16 April 1493 vorbește de pregătirile sale militare, pe care le face contra Turcilor, de sigur, în legătură cu expediția acestora în Ardeal, pe care a înfrînt-o în primăvara anului 1493 vice-Voevodul Ardealului, Ștefan Telegdy². De aici aflăm că Voevozii ardeleni au primit o solie de la Ștefan-cel-Mare, Domnul Moldovei (căci „waiwoda Transalpinarum“ el trebuie să fie, cum observă și editorul). Nu ni se spune rostul acestei solii, dar îl bănuim. Ștefan-Vodă se străduia, încă din Ianuar 1493, să cîștige pe Alexandru, principele Lituaniei, pentru o alianță împotriva Turcilor³. Aceiași propunere va fi fost făcută și Ungurilor.

Din actul următor (IX) (o scrisoare a lui Toma Bakocz, viitorul Mitropolit primat al Ungariei) știm că, la începutul anului următor, un sol regal avea să plece, în vederea păcii, la Turci și să treacă și pe la Voevodul moldovean. N-rul X vorbește de stăpînirea lui Ștefan-cel-Mare asupra Ciceului.

Actele privitoare la trecutul Romînilor ardeleni sînt, asemenea, importante. Nu e locul aici să le analizăm amănunțit. Cele patru d'întăiu aparțin secolului al XIV-lea.

¹ V. N. Iorga, *Studii și documente*, I-II, pp. XXIV și XXV.

² Cf. *Istoria milenară a Ungariei*, IV, p. 355.

³ N. Iorga, *Istoria lui Ștefan-cel-Mare*, p. 224.

Ștefan, vice-Voevodul Ardealului, ordonă (la 6 Novembre 1353) capitolului de Alba-Iulia să facă o cercetare împotriva lui Iacob, fiul lui Wyd, castelanul Ciceului, fiind învinuit că a prădat proprietățile magistrului Toma, fiul lui Dionisie de Reghin, săvârșind volnicii și omoruri. La 29 ale aceleiași luni, Capitolul raportează că a stabilit faptele imputate sus-numitului castelan. Pe noi ne interesează împrejurarea că făptuitorii trimiși de Iacob, fiul lui Wyd, au fost Romîni și cnejii: Petru, fiul lui Mihail, Julea, Ioan, fiul lui Benrer (I), „Voicu, Frate și Ioan Lungul, precum și alți oameni de rînd, aparținători cetății Ciceu. Procesul s'a pus în curs între magistrul Toma și, de cealaltă parte, Iacob, fiul lui Wyd, castelanul, „împreună cu cnejii și Romîni lui“ (II).

La 1-iu Iulie 1357, răsplătind credința și vitejia unor membri ai familiei Bánffy de Losoncz, Ludovic-cel-Mare li dă privilegiul ca de la Romîni de pe proprietățile lor să nu se iea „quinquagesima“ datorită regelui (III).

Este o mărturie de chipul cum Romîni ardeleni, cari la înseputul stăpînirii ungurești erau tributari numai coroanei regale, au ajuns să fie proprietatea exclusivă a nemeșilor, cari i-au prefăcut în iobagi legați de glie.

În veacul al XIV-lea, după cît se pare, strămoșii noștri plăteau domnilor de pămînt numai contribuția dată, înainte vreme, regelui (cf. no. IV).

În donația regelui Sigismund din 1405 („*novae nostrae donationis*“) aflăm numele unor sate românești, pomenite aici pentru întâia oară, din județul Someș. Acestea sînt: Baba, Birsău, Sălișca, Negriștești, Giurgești, Lelești, Hășmaș și Suciu. Șigan se mai află amintit în documente anterioare la 1379¹, Vima la 1390², Cițcău la 1348 și 1356³, Cășeiu la 1348⁴.

Însemnătatea actului din 22 Iunie 1446, emanat, în urma unei cercetări la fața locului, de la Conventul din Clujmănăstur o atribuim faptului că înșiră deosebitele feluri de biruri la care erau supuși iobagii din Ardeal pe la mijlocul veacului al XV-lea. Se vorbește de Romîni cari puteau să aibă mai mult de o sută zece porci (VII).

¹ Kádár, *Monografia jud. Someș*, VI, p. 5, 2.

² *Ibid.*

³ *Ibid.*, IV, p. 160.

⁴ *Ibid.*, p. 411.

I.

6 Novembre 1353.

Viris discretis et honestis dominis et amicis suis, honorabili capitulo ecclesiae transsilvanae, Stephanus, vicevayvoda transsilvanus, debitae amicitiae et honoris continuum incrementum. Dicit nobis magister Thomas, filius Dyonisii de Regun, quod magister Jacobus, filius Vyd, castellanus de Chycho, una cum universis Olachijs ad eandem (!) castrum pertinentibus, pridem ad possessiones suas, videlicet ad Kuzarwar et Kerew vocatas, potentialiter eundo, desolasset et devastasset easdem et quosdam ex iobagionibus suis, viros scilicet et mulieres, letaliter vulnerando, captivasset et captos ad dictum castrum Chicho deduxisset, culpis ipsorum nullis requirentibus. Super quo discretionis vestrae amicitiam praesentibus petimus diligenter quatenus vestrum mittatis hominem, pro testimonio fidedignum, quo praesente Nicolaus, filius Andreae de Thewk, vel Thomas aut Ladislaus, filii Raphaelis de Kend, sive Myke, filius Nicolai, aliis absentibus, homo noster, ab omnibus quibus decet et licet, diligenter investigando, sciat et inquirat omnimodam veritatem de praemissis. Et post haec seriem, quando vobis veritas praemissorum constituerit, nobis amicabilem rescribatis. Datum in Sancto Emerico, feria quarta proxima post festum Omnium Sanctorum, anno Domini m-mo CCC-mo L-mo tertio.

(I, pp. 195-6.)

II.

29 Novembre 1352.

Nobili viro et honesto Stephano, vicevayvoda transsilvano, amico suo honorando, capitulum ecclesiae eiusdem partis transsilvanae amicitiam paratam omni cum honore. Literas vestrae amicitiae honore quo decuit recepimus in haec verba (v. documentul antecedent). Nos enim, petitionibus vestrae amicitiae annuentes, una cum eodem Nicolao, filio Andreae, homine vestro, nostrum hominem, videlicet Benedictum, rectorem ecclesiae de Deesakna, duximus ad praemissa exequenda transmittendum. Qui demum ad nos reversi nobis concorditer retulerunt quod ipsi secunda feria et aliis diebus sequentibus ante festum Beatae Elizabeth in duobus comitatibus, scilicet in Doboka et Zonuk, pa-

riter procedentes, a nobilibus et ignobilibus, vicinis et commetaneis, iudicibus nobilium, sacerdotibus, clericis et aliis hominibus communibus super praemissis diligenti inquisitione praehabita, talem comperissent veritatem quod Iacobus, filius Wyd, castellanus de Chycho, Olachos suos et kenezyos, videlicet Petrum, filium Michaelis, Iula Iwan, filium Benrer, Wayk, Frath et Iwan Longum ac alios homines communes ad ipsum castrum Chycho pertinentes ad possessiones ipsius magistri Thomae, filii Dyoniśii, Kuzarwar et Kerew vocatas, personaliter destinasset ac ipsas penitus fecisset desolari et devastari, quinquaginta pecora ac ducenta animalia parva, videlicet porcos et oves, abstuli et depelli, multos viros et mulieres letaliter vulnerando, vestibus spoliari et denudari ac unum iobbagionem ipsius magistri Thomae, Petrum, filium Dominici, interfecissent, quem interfectum fide vidissent oculata; unum iobbagionem suum Gregorium nomine captum ad praedictum castrum Chycho deduxissent et adhuc eundem in eodem castro detinerent. Et omnia ista praemissa lite pendente inter praefatum magistrum Thomam, filium Dyoniśii, ac praefatos magistrum Iacobum, filium Wyd, necnon kenezios et Olachos suos supranominatos illata et perpetrata extitissent. Datum in vigilia beati Andreae Apostoli, anno praenotato.

Adresa: Nobili viro et honesto Stephano, vicewayvodae transilvano, pro magistro Thoma, filio Dyoniśii de Regun, contra Iacolum, filium Wyd, castellanum de Chycho, inquisitoria.

(I,^a pp. 196-7.)

III.

1-iu Iulie 1357.

Lodovicus, Dei gratia Hungariae, Dalmaciae, Croaciae, Ramae, Serviae, Galliciae, Lodomeriae, Comaniae Bulgariaeque rex, princeps sallernitanus et honoris Montis Sancti Angeli dominus, omnibus Christi fidelibus, tam praesentibus, quam futuris praesentium notitiam habituris salutem in omnium Salvatore. Regiae Serenitatis gloriae convenit et honori fidelium obsequia ubertatis gratia fecundare promptaque (!) eorum animum promptiorem efficere retributionis cum favore. Proinde ad universorum notitiam harum serie volumus pervenire quod nos, attendentes inviolabilem devotionis et fidei puritatem magistrorum Thomae, filii Dyoniśii, Thomae

et Stephani, filiorum suorum, item Dyonisii et Stephani, filiorum quondam magistri Stephani, ac Ladislai, Dyonisii, Mychaelis et Nicolai, filiorum quondam Desew, filii dicti Dyonisii de Losonch, dilectorum et fidelium nostrorum, quam ad nos et ad sacram nostram diadema constanter habere dignoscuntur, considerantes quoque immensa et accepta servitia praefatorum magistrorum Thomae, Stephani et Desew, filiorum Dyonisii, quae iidem primum quondam excelentissimo principi domino Karolo, inclito regi Hungariae, felicis memoriae genitori nostro karissimo et tandem nobis iure successorio regalis diadematis et honoris fastigii culmine decorato summo cum fidelitatis fervore, laudabili virtute nativaeque sollicitudine exhibuerunt et impenderunt, quae etiam servitia per praefatos filios eorundem nobis exhibuisse cognovimus, exhibere sentimus in praesenti et exhibituros pro firmo credimus in futurum, in aliqualem recompensationem ipsorum fidelitatum et servitiorum, ut ceteri, has exemplati, discant sub principe glorioso devotius famulari ac laetentur in virtute boni praesidentis, licet modicum et exile videatur quae ad praeseus eisdem facimus horum respectu quae ipsis impendere intendimus temporis in successu, tamen ut votis eorundem aliquantulum annuere valeamus, ad humillimam et devotam supplicationem eorundem universus proventus nostros quinquagesimales de possessionibus et Olachys ipsorum, in partibus transilvanis constitutis et existentibus, in animalibus et aliis quibuslibet rebus Nostrae Maiestati provenire debentes, eisdem magistris Thomae, filio Dyonisii, Thomae et Stephano, filiis suis, item Dyonisio et Stephano, filiis Stephani, filii dicti Dyonisii, necnon Ladislao, Dyonisio, Mychaeli et Nicolao, filiis praefati magistri Desew de dicta Losonch de liberalitate regia et ex gratia speciali perpetuo et irrevocabiliter ipsis et eorum haeredibus duximus relaxandos, mandantes et committentes universis et singulis praedictorum proventuum quinquagesimalium collectoribus et exactoribus nunc constitutis et in futurum constituendis, regio firmo sub edicto, ut eosdem magistrum Thomam et filios suos ac filios praenominatorum Stephani et Desew, filiorum Dyonisii, necnon possessione, Olacos et iobagiones eorum olacales, praetextu praedictorum proventuum nostrorum quinquagesimalium molestare, aggravare et perturbare nullatenus audeant vel praesumpant, sed eosdem a solutione dictorum proventuum nostrorum liberos esse volumus et exemptos, praesentis privilegii nostri patrocinio mediante.

In cuius rei memoriam firmitatem perpetuam praesentes eisdem concessimus litteras nostras privilegiales pendentis et autentici sigilli nostri duplici munimine roborata. Datum per manus venerabilis in Christo patris domini Nicolai, Dei et apostolica gratia archiepiscopi colocensis, aulaeque nostrae cancellarii, dilecti et fidelis nostri, anno Domini, M^oCCC^o quinquagesimo septimo, quarto nonas mensis iulii, regni autem nostri anno sexto decimo. (Urmează marturii.)

(I, pp. 212-14).

IV.

25 Octombre 1385.

Haec magister Dyonisius, filius Thomae de Lusunch et comes de Zohum.

Universis iobagionibus nostris in Regen existentibus et aliis iobagionibus nostris, tam Olachys, quam Orvz¹ in partibus transilvanis existentibus. Noveritis vos quod quasdam legationes nostras vobis per nos referendas in ore Iohannis Rufi, famuli nostri, imposuisse, ad exigendam collectam nostram. Cuius quidem verbis et dictis fidem credulam dignemini et velitis adhybere. Vallete (!) in Domino. Scripta in Nagfalu, feria quarta proxima ante festum Beati Demetrii martyris, anno Domini m-mo CCC-mo LXXX-mo quinto.

(I, p. 377.)

V.

1-iu Iunie 1405.

Nos Sigismundus, Dei gratia rex Hungariae, Dalmaciae, Croatiae, etc. marchioque brandenburgensis, etc., Sacri Romani Imperii vicarius generalis et regni Bohemiae gubernator, memoriae commendantes significamus tenore praesentium quibus expedit universis quod nos, regiae perspicacitatis sedulo meditamine perpenderes regio congruere honori et convenire rationi eos regiis debere attolli praesidiis et praemiis decorare donativis quos suis servitiis et reipublicae commodis perpendit laudabi-

¹ Ruși; *N. I.*

liter insudasse, consideratis itaque et in memoriam Nostrae Celsitudinis multimodis laudabilium servitorum praeclaris meritis et virtuosis complacentiis Stephani, filii Nicolai, filii Desew de Losonch, fidelis nostri grate dilecti, quibus ipse a pluribus iam transactis temporibus nobis et sacro nostro diademati sub diversitate locorum et temporum laudabiliter et indefesse, non sine rerum et bonorum suorum copiosa expositione, plurimum lateri nostro inhaerendo, signanter autem dum Nostra Serenitas pridem, videlicet in anno nondum transacto, cum valido suo exercitu terram Moravyae pro conterendis nonnullorum suorum rebellium seu infidelium, videlicet Bohemorum, proterviam subintrasset et eadem Nostra Celsitudo eundem Stephanum, filium Nicolai de Losonch, una cum fratribus et familiaribus suis, in quodam oppido, Hatyborz nuncupato, in ipsa terra Moravyae habito, pro refrenanda rebellionem eorundem nostrorum infidelium deputasset et collocasset et Iodocus, marchio ipsius Moraviae, qui pro tunc etiam contra nos et sacram nostram coronam regni nostri praedicti Hungariae cum totis suis conatibus insidiane procedebat et rebellizabat, aggregato plurimorum Bohemorum armatorum coorte, hostiliter super ipsos Stephanum ac fratres et familiares suos praedictos irruisset, tunc idem Stephanus una cum suis fratribus et familiaribus, veluti tiro fortis, militari suffultus audacia, in tantum se Iodoco marchioni opposuit, quod eundem cum suis complicitibus in fugam convertit, nonnullos ex eisdem prostrasset et vulneribus letiferis sauciasset, in quo nobis et sacrae nostrae coronae praedictae studuit et adhuc anhelat complacere in futurum. Cupientes itaque, imo ex deliberatione matura omnino volentes eidem Stephano regiae munificentiae donum clementer elargire, ut eo ferventius nostris servitiis valeat insudare, quaedam duo castra sua et fratrum suorum Wyvar et Chicho vocata in partibus transsilvanis habita, simul cum possessionibus Baba, Salgo, Vylma, Borzo, Kaczko, Zelenchke, Kusaly, Myhallalva, Lallalva, Gywrghfalva, Negelfalva, Zwech et Haghmas, villis valahalibus, item Ilowa Rutenorum, Retteg oppido ac tributis ibidem exigi consuetis, Batha, Zenthmargitha, Kaplyan, Alewr, Felewr et Kerezthwr vocatis, villis Hungarorum, necnon tertia parte tributi in Eggregh habiti, ad dictum castrum Chichow pertinentibus, item Bahnya, similiter oppido, Barnad ac tributo in eadem habito, Ewrmenes, Chavas, Solmus, Dalyan et Waralya nuncupatis villis

hungaricalibus et valahalibus, similiter ad ipsum castrum Vyvar spectantibus, ac molendinis et vadis in praedictis possessionibus ad dicta castra pertinentibus habitis, universis etiam aliis earum utilitatibus et pertinentiis, terris scilicet cultis et incultis, pratis, pascuis, silvis, nemoribus, locis molendinorum, montibus, paludibus, arundinibus, aquis, aquarumque decursibus, ecclesiarum parochialium patronatibus et generaliter quibuscumque earundem utilitatibus quovis (!) nominibus vocitatis sub earum veris metis et antiquis quibus caedem hactenus iuxta primarias nostras donationales tentae fuerunt, habitae et possessae de manibus nostris regiis, praelatorumque et baronum nostrorum ad haec adhibito consilio, eidem Stephano, filio Nicolai, et per eum Iohanni, Francisco et Dyonisio, fratribus suis carnalibus, ipsorumque hæredibus et posteritatibus universis novae nostrae donationis titulo et omni eo iure quo eadem cum integritate suarum iurium et utilitatum praedictorum nostrae regiae rite incumbunt, collationi dedimus, donavimus et contulimus, imo damus, donamus et conferimus, iure perpetuo et irrevocabiliter possidendas, tenendas pariter et habendas, salvo iure alieno, harumstrarum vigore et patrocinio literarum mediante, quas in formam nostri privilegii redigi faciemus, dum nobis in specie fuerint reportatae. Datum Budae, feria secunda proxima post festum Ascensionis Domini, anno eiusdem millesimo quadringentesimo quinto.

(I, pp. 482-484.)

VI.

9 Mart 1438.

Paulus, miseratione divina episcopus ecclesiae argensis a sacrosancta basiliensi synodo in Spiritu Sancto legitime congregata, universalem ecclesiam repraesentante, exsecutor et commissarius unicus sacratissimarum indulgentiarum pro Graecorum ac totius orientalis ecclesiae reductione per ipsam synodum concessarum, per regnum Hungariae cum omnibus dominiis, terris, attinentisque suis principaliter constitutus....

(I, p. 615.)

VII.

22 Iunie 1446.

Nos conventus monasterii Betae Mariae Virginis de Closmonstra memoriae commendamus quod, cum nos, receptis literis

magnifici Johannis de Hwnyad, gubernatoris totius regni Hungariae, super quadam compositione possessionum Sayo, Sarpatak et utraque Vilpes inter ipsum ab una et nobilem dominam relictam quondam Sigismundi de Losoncz ab alia partibus emanatis, iuxta continentiam earundem unum ex nobis, videlicet religiosum virum fratrem Barnabam, socium nostrum conventualem, ad eandem compositionem perficiendam, homine suo, scilicet Benedicto de Syle, praesente, nostro pro testimonio transmisimus fidedignum, qui, demum, exinde ad nos reversi, nobis retulerunt eo modo quod ipsi feria sexta proxima post festum Beatae Margarethae virginis ad possessionem Sayo in comitatu de Doboka existentem habitam primo et principaliter accessissent, cuius possessionis proventum taliter computassent: quod populi in eadem existentes et commorantes bis in anno censum solvere tenerentur, primo videlicet in festo Beati Martini episcopi septuaginta florenos auri et in festo Beati Georgii martyris similiter septuaginta florenos, cum suis pertinentiis, quoad portionem ipsius dominae Cristinae, relictae praeftati quondam Sigismundi de Losoncz, cedentes, item nonas opum in quolibet anno solvere tenerentur. Item invenerunt quatuor molendina, quorum duo desolata fuissent, ad duas partes cedentia, item theloneum unum sive tributum, consimiliter ad duas cedens partes. Item proventus silvarum taliter computassent quod tempore germinationis laceret centum et octo porcos, numerus vero pecuniarum plusquam valore porcorum, similiter ad duas partes proveniens. Walahii vero in quolibet anno octingentos tenentur solvere denarios; et, si quis ipsorum Walahorum centum decem aut plures haberet porcos, unum dare teneretur, si vero pauciores quam decem porcos haberet, extunc de quolibet porco duos denarios solvere teneretur; de quinquaginta vero ovibus unam ovem cum uno agnello solvere deberet. Demum vero ad possessionem Sarpathaka in comitatu de Thorda existentem processissent, in qua quidem possessione semel censum in anno solvere tenerentur, videlicet in festo Beati Martini sexingentos et quadraginta denarios et quilibet homo duas tortas et unum pullum cum uno denario solvere teneretur. Item in Nativitate Domini consimiliter quilibet homo duas tortas cum uno pullo et uno denario solvere teneretur et etiam quilibet cum uno curru ligna adportare. Item in festo Paschae quilibet duas tortas, quatuor ova cum uno denario dare

deberet, in festo autem Beati Georgii martyris sexingentos denarios solvere tenerentur. Et quilibet homo habens unum aratrum, unum iuger seu mansum arare et cum semine iudicis seminare teneretur. Et quod quilibet ab aurora usque ad meridiem falcare deberet et iudex eisdem commestionem teneretur disponere. Qui autem falcare non posset, cumulare teneretur. Item in eadem possessione invenerunt tria molendina super aquam Maruz decurrentia, in quibus molendinis septem molares reperierunt similiter ad duas partes cedentia. Item omni sexta feria quilibet piscator iudici pisces in valore unius denarii portare teneretur. Item in possessione Onoka populi in festo Beati Martini octuaginta denarios et in festo Beati Georgii martyris totidem solvere tenerentur, cum duabus tortis, uno pullo, uno denario et uno plaustro lignorum quilibet in festo Beati Martini solvere teneretur et apportare, similiter et in festo Beati Georgii. Item, quod populi de duabus Vilpes annuatim tenentur solvere tredecim florenos, per centum denarios pro tempore currentes computando, quorum sexingentos et quinquaginta ad festum Sancti Martini episcopi, reliquos vero sexingentos et quinquaginta denarios ad festum Sancti Georgii martyris, item munera consueta ad eadem festa. Et etiam tenentur arare viginti sex iugera terrarum, quorum tredecim tempore vernali et similiter tredecim tempore autumnali. Ad seminandos vero fruges aut cetera genera seminum dominus aut iudex eorum dare teneretur. Item iudici novo in praefata Sarpathaka populi tenerentur dare vinum triginta urnarum et mediam pecudis; sic simili modo homines in utraque Vilpes commorantes iudici ipsorum novo vinum consimiliter triginta urnarum et mediam pecudis solvere tenerentur. Datum octavo die diei termini praenotati, anno domini millesimo CCCCmo XLVj.

(I, pp. 653-5.)

VIII.

16 Aprilie 1493.

Vladislaus, Dei gratia rex Hungariae, Bohemiae, etc. Reverende in Christo pater ac magnifici fideles sincere nobis dilecti. Postquam is puer literas vestras ex parte illarum novitatum quae apud vos de Turcis habentur ad nos attulit, continuo ad omnes comitatus universaliter et singulos dominos praelatos et barones

ac caeteros regni potiores singulariter scripsimus ut omnes quam citissime insurgant et unusquisque quanto poterit celerius et quomodocumque poterit versus oppidum Lyppa more exercituantium debeat properare. Sed et nos iam his diebus illac cum omnibus viribus nostris ire incipiemus, et utcunque possumus cum omni sollicitudine illo festinamus, ut ibi postea, coniunctis viribus cum omnibus regnicolis, sive ad Transsilvaniam, sew ad partes alias, prout res postulare videbitur, auxilium ferre valeamus. Quam ob rem sitis boni animi custodiaeque et defensionis partium illarum omni studio, ut coepistis, intendatis. In nobis enim quidquid possumus certe nihil deficiet. Hunc vero puerum propterea paucis diebus retardavimus, quoniam, cum is advenit, iam alium, per quem prius de eisdem novis scripseratis, ad vos cum relatione remiseramus. Quod autem vos, domini Waywodae, ex parte Waywodae Transalpinarum scribitis, nuper superinde ad vos rescripsimus, atque propediem per certum hominem nostrum, quem ad vos missuri sumus, vobis informationem dabimus pleniorrem. Datum Budae, feria tertia proxima post dominicam Quasimodo, anno Domini, etc. LXXXX-mo tertii.

Reverendo in Christo patri domino Ladislao episcopo ac magnificis Bartholomaeo, Dragffy et Ladislao de Lossoncz, vaywodis transsilvanis, etc., fidelibus nobis sincere dilectis.

(II, pp. 308-9.)

IX.

30 Ianuar 1494.

Magnifice domine, domine et amice honorande! Negocium pacis cum Thurcis in quibus terminis pendet, satis abunde tam ex litteris Dominationis Vestrae, quam etiam intimatis eiusdem per Laczkonem, regium servitorem, intellexi, et utinam litterae vestrae primae Regiae Maiestati fuissent restitutae et non taliter, prout sunt, suppressae extitissent. Forte Deus aliter iam rem illam disposuisset. Quicquid tamen sit, sciat Dominatio Vestra quod his diebus et omnino infra quatuor aut quinque dies vadit nuncius Regiae Maiestatis ad Dominationem Vestram et deinde ad Waiwodam Transalpinum et postea, si opus erit, etiam ad Caesarem Thurcarum. Ibit tamen iste muncius valde leviter, solido¹ pro

¹ = Solito (N. I.).

salvo conductu, etc., et habebit etiam articulos secundum quos treugas habere et acceptare Regia Maiestas volet, et ideo nunc nihil aliud scribendum Dominationi Vestrae putavi, nam illius nuncii medio Dominatio Vestra omnia intelliget. Et hoc sciat eadem quod, si conditiones et articulos illos Caesar Thurcorum acceptare et admittere volet, treugas sive pacem illam acceptabimus et pro rei confirmatione mittet postea Regia Maiestas oratores suos, etc. Coeterum intelligo Dominationem Vestram ex litteris eiusdem satis turbatam, quasi scilicet per Regiam Maiestatem esset iam oblivioni tradita, etc. Credat eadem quod ego longe aliter rem intellegi, nam certe video quod Sua Maiestas Dominationem Vestram plurime diligit, nec vult aut intendit eam derelinquere; nec dubitet de solutione salarii sui, quoniam Sua Maiestas intendit omnino eidem satisfacere et neque socio eiusdem adhuc meo scitu quitquam plus quam Dominationi Vestrae datum extitit, et re vera video et cognosco socium Dominationis Vestrae eidem verum et sincerum fratrem esse, de quo Dominatio Vestra nihil certe debet dubitare. Plura per praefatum nuncium scribam; nova haec habeat Dominatio Vestra quod Regia Maiestas in ista futura quadragesima et, ut puto, in dominica Laetare cum domino rege Poloniae personaliter conveniet. Heri dominum Paulum Knezij pronunciavit et fecit iudicem curiae loco condam domini Stephani de Bathor et — ut video — his diebus etiam thesaurarium mutabit et faciet dominum episcopum quinqueecclesiensem. Octavae celebrari coeperunt, sed nescio propter discessum Regiae Maiestatis usque ad finem more solito celebrabuntur. Nunc non aliud, nisi Dominatio Vestra optime valeat et me commendatum habeat suumque reputet et teneat. Ex Buda, feria quinta proxima ante festum Purificationis Mariae Virginis, 1494.

Vester: Thomas episcopus iauriensis et electus agriensis ecclesiarum, etc.

(Către Ladislau Losonczy, Voevodul Ardealului.)

(II, pp. 317-8.)

X.

11 April 1502.

Conventus monasterii Beatae Mariae Virginis de Kolosmonostora omnibus Christi fidelibus, praesentibus et futuris, praesentium

notitiam habituris, salutem in domino Iesu Salvatore. Ad universorum notitiam serie praesentium volumus pervenire quod egregius Nicolaus, filius condam Marci de Bethlen, ex condam nobili domina Anna, filia condam Georgii Banffi de Balwanos, ex nobili similiter condam domina Elena, filia condam Iohannis Desewffy senioris de Lossoncz genita, procreatus, ab una, ac egregius Iohannes, filius condam Michaelis Dessewffy de dicta Losoncz, partibus ex altera, idem Nicolaus onera et quaelibet gravamina Vitalis et Iohannis, filiorum, ac puellae Elizabet, filiae suorum, in subscriptis, per omnia super assumendo, coram nobis personaliter constituti, per eundem Nicolaum Bethleny confessum extitit pariter et relatum in hunc modum: Quod, quamvis ipse alias, iuxta continentiam efficacissimarum literarum, tam nostrarum, quam dominorum Wajvodarum partium istarum transsilvanarum causalium superinde confectarum de universis portionibus possessionariis praefati condam Iohannis Desewffy, ut dicitur, senioris in castro Chicho in Zonok Interiorem ac oppidis, possessionibus, villis et praediis ad idem castrum spectantibus et pertinere debentibus, ubivis et in quibuscunque comitatibus partium transsilvanarum praedictarum existentibus, nunc erga manus Magnifici domini Stephani, Waivodae Moldaviensis, habitis, ius quartalitium dictae dominae Annae, matris ipsius Nicolai Betheny, necnon dotem et res parafernales generosae dominae matris dicti olim Iohannis senioris, eisdem de dictis iuribus possessionariis iuxta regni consuetudinem provenire debentes, ab eodem domino Stephano Waivoda rehabere et requirere habuerit, iure regni requirente, istud quoque ius quartalitium ad easdem dotem et res parafernales antefato Iohanni, filio dicti olim Michaelis Desewffy, modo simili iuxta tenorem et continentiam aliarum literarum nostrarum fassionalium obligatarum, pariter et inscriptionalium, exinde emanatarum, pro certis iuribus possessionariis ipsius Iohannis Desewffy per ipsum eidem Nicolao in scriptis litteris in eisdem nostris fassionalibus obligatoriis lucidius expressis et denotatis, iure perhennali dederit contuleritque et ascripserit. Tamen idem Nicolaus tum ad favorem petitionem dicti Iohannis Desewffy, tumque certis aliis pro respectibus modo iterato dictum ius quartalitium atque praetaxatas dotem et res parafernales iuxta continentiam et articulos atque obligamina praetactarum literarum nostrarum fassionalium obligatarum eidem Iohanni Desewffy et per eum

suis haeredibus et posteritatibus universis dedisset, donasset contulissetque et ascripsisset iure perpetuo et irrevocabiliter tenenda possidenda pariter et habenda. Imo dedit, contulit et ascripsit coram nobis, nullum ius nullamve iuris et dominii proprietatem in eisdem pro se ac prolibus suis reservando, sed totum ius, omnem iuris et dominii proprietatem, quod et quam ipse Nicolaus Bethleny haberet, in praefatum Iohannem Desewffy ac haeredes et posteritates eiusdem universos transferendo pleno iure. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam praesentes literas nostras privilegiales pendentis et autentici sigillii nostri munimine roboratas duximus concedendas. Datum feria secunda proxima ante festum Beatorum Thyburtii et Valeriani Martirum, anno Domini M quingentesimo secundo.

V. Motogna.

(II, pp. 380-2.)

O scrisoare din Dobrogea pe vremea războiului Crimeii

Într-o culegere de istorie, probabil una din cele două populare despre războiul Crimeii — însemnarea cărții îmi lipsește —, găsesc următoarele rinduri din Dobrogea:

N. I.

Bivouac entre Mangalia et Kustendje.

1-er août 1854.

Ma chère tante, je viens de l'échapper belle ; mais, comme disent les marins, je suis passé.

Je sors de l'étreinte du choléra. Ce coquin-là m'a empoigné, il y a huit jours environ, par une belle nuit que j'étais de grand' garde près d'un village bulgare complètement abandonné, réceptacle d'exhalaisons pestilentiellles. Aux premiers symptômes, je suis bien obligé de reconnaître la chose ; mais, comme, deux jours avant, nous avions mangé des champignons cueillis dans le steppe, je préférerais rejeter mes douleurs sur les champignons. Il me semblait qu'un poison n'est jamais dangereux, parce qu'il n'y en a guère sans antidote ; mais ce diable de choléra me paraissait beaucoup plus redoutable. Bref, me sentant la force, vu ma bonne envie de vivre, de faire le quart de lieue qui me séparait de la tente de notre chirurgien-major, j'allai le surprendre au milieu de la nuit et lui faire part de mon accident. Sans me désillusionner complètement au sujet des champignons, il me donna de quoi faire quelques infusions, en y joignant une fiole opiacée de laquelle je ne devais tirer que vingt à vingt-cinq gouttes.

Je revins à ma tente, épuisé. Je rendais une bile noirâtre; mon estomac me semblait tourmenté par une main de fer; mes reins se courbaient, malgré moi, en arc de cercle, les jointures douloureuses se refusaient à l'usage des membres, des coliques sèches me bourrelaient le ventre. Enfin, j'étais si mal hypothéqué que, plusieurs fois, j'eus l'envie d'avalier tout le contenu de la fiole opiacée que le docteur m'avait bien recommandé de lui renvoyer; j'aurais ainsi tout terminé et abrégé mes douleurs, mais on ne vit pas sans affections; on croit à ceux qu'on aime, on a peur de leur causer un trop vif chagrin en mourant comme un misérable et aussi, à trente ans, la vie paraît encore trop belle pour qu'on la quitte bénévolement sans gloire ni profit. Je remis donc l'ingurgitation de la fiole au moment où il me serait impossible de m'en priver, et je fis bien, puisqu'aujourd'hui je puis vous écrire et interrompre même ma lettre pour manger ma troisième soupe au riz de la journée (1 h. $\frac{1}{2}$).

J'ai reçu, il y a deux jours, votre lettre du 9 juillet. Vous aurez tort de conserver celles que je vous adresse pour me les faire lire plus tard, car je n'y verrai sans doute qu'une critique constante de ce qui se fait ici. En arrivant, nous avions la plus belle armée qu'on pût réunir: elle était composée à moitié de vieux régiments d'Afrique, éprouvés, durs aux fatigues, insensibles aux privations; les régiments de France avaient été composés des plus vieux soldats de tous les corps, chaque régiment fournissant son contingent; 20.000 Anglais, bien nourris, bien disciplinés, commandés par des enthousiastes, portaient notre armée de terre à 70.000 hommes. Avec cela, on pouvait aller en Crimée, enlever aux Russes Sébastopol, leur seul port de mer de la Mer Noire, leur faire perdre, en un jour, plusieurs centaines de millions, ruiner tous leurs établissements.

On a préféré berner la France par les journaux, l'armée par une formation de garde! Après six mois de transports continuels on n'a pu encore réunir un matériel de siège, ni 200 bateaux de débarquement!

Comment faisait donc le Premier Consul pour réunir, en trois mois, 3.500 bateaux placés dans les ports de la Manche! Il résulte de toutes ces inconséquences que, peu à peu, nos hommes disparaissent, enlevés par des maladies contagieuses très fréquentes dans un pays insalubre, dévoré par la guerre. Afin que toute l'armée n'entre pas à l'hôpital on la dirige à la rencontre des Russes dans la Dobroudscha. Or la Dobroudscha (et nous voyageons dedans depuis Bazardjik) est un pays plus désert que le désert de l'Afrique. Au lieu de sables, on y rencontre des plaines immenses couverts d'herbes hautes d'un mètre, où se cachent toutes espèces d'animaux. A l'exception de grands marais fétides ou de lacs salés, on n'y rencontre, en fait d'eau, de six lieues en six lieues, que deux ou trois puits.

Știri grecești privitoare la istoria noastră

Profesorul de istorie bizantină de la Universitatea din Atena, Constantin Amantos, invitat de către răposatul stareț, arhiepiscopul Porfirie Logothetis, să întocmească o monografie a mănăstirii Sinai și neputînd găsi materialul necesar mai ales până la 1600, cînd toate izvoarele sînt în limba arabă, a publicat într-o lucrare (*Συναγικὰ μνημειὰ ἀνέκδοτα*, Atena, 1928) toate însemnările și notițele pe care le-a găsit în cuprinsul sihăstriei de pe Muntele Sinai, amenințate să se piardă și care pot servi unui cercetător mai norocos pentru a reconstitui ulterior istoria acestei importante mănăstiri.

Unele din ele privesc și istoria noastră. Cîtitoria s'a bucurat mult de ajutoarele Domnilor romîni, la cari a alergat dese ori.

Aproape toate conțin lucruri inedite, și din această cauză le traducem.

1. Între stareții mănăstirii din prima jumătate a secolului al XVII-lea a fost și Nectarie, ajuns mai tîrziu Patriarh al Ierusalimului. Nectarie a scris o *ἱεροκοσμικὴ Ἱστορία*, luînd ca punct de plecare Muntele Sinai. Cartea s'a tipărit în Veneția la 1677 și nu e citată de Legrand în *Bibliothèque grecque vulgaire*. E dedicată unui Domn romîni și are următorul titlu: *Ἐπιτομὴ τῆς ἱεροκοσμικῆς ἱστορίας, συγγραφεῖσα παρὰ τοῦ μακαριωτάτου πρώην Ἱεροσολύμων Πατριάρχου Νεκταρίου τοῦ Κρητοῦ (!) καὶ μετὰ πλείστης ἐπιμελείας διορθωθείσα παρὰ τοῦ σοφιστάτου καὶ πανοσιωτάτου Ἀμδρόσιου Γραδενίγου, ὁμοίως τοῦ Κρήτης, ἀλλὰ καὶ διδλιοφύλλικος τῆς τῶν Ἑνετῶν γαλγνοτάτης Ἀριστοκρατίας.*

Ἀφιερωθεῖσα τῇ γαλγνοτάτῃ πάσης Μολδοβλαχίας καὶ ηγεμόνι, κυρίῳ κυρίῳ Ἰωάννῃ Ἀντονίῳ, τῷ θεοσεβεστάτῳ Βωϊβόδα.

Ἑνετίῃσι, κατὰ τὸ ἄρχον ἔτος τὸ πωτήριον. (= Compendiu de istorie sfîntă, compus de către prea-fericitul Nectarie Cretanul, fost Patriarh al Ierusalimului, și îndreptată cu multă grijă de către prea-înțeleptul și prea-cucernicul Ambrosie Gradenigo, la fel din Creta, abate și bibliotecar al prea-luminatei Republică a Venețienilor.

Dedicată prea-luminatului și credinciosului Domn al întregii Moldovlahii, domnului Ioan Antonie (Ruset) Voevod. În Veneția, anul Mîntuirii 1677).

A doua ediție s'a tipărit la 1805 cu următorul titlu: *Ἐπιτομὴ*

της Ἱεροκοσμικῆς Ἱστορίας, συγγραφεῖσα παρὰ τοῦ μακαριωτάτου πρώην Ἱεροσολύμων Πατριάρχου Νεκταρίου τοῦ Κρητός, νεωστὶ μετατυπωθεῖσα καὶ μετὰ πάσης ἐπιμελείας διορθωθείτω. ἀφιερωθείσα δὲ τῇ γαλιγνοτάτῃ πάσης Μολδοβλαχίας καθήκοντι. κυρίῳ κυρίῳ Ἰωάννῃ Ἀντωνίῳ, τῷ θεοσεβέστατῳ Βασιλέα. Ἑνετίῃσι 1805. (— Compendiu de istorie sfință compus de către prea-fericitul Nectarie Cretanul, fost Patriarh al Ierusalimului, tipărită din nou și îndreptată cu multă grijă și dedicată prea-luminatului și credinciosului Domn al întregii Moldovlahii, domnului Ioan Antonie (Ruset) Voevod. În Veneția, 1805).

D. Amantos reproduce și titlul Intimpinării lui Nectarie contra primatului papal, tipărită la Iași în 1682. Fiind reprodus în Bibliografia BIANU și HODOȘ, I, p. 251-8, trecem peste ea.

2. La 1645, Ioanichie, fost Mitropolit al Veriei, ajunge Patriarh al Alexandriei. La 1643 el semnase ca Mitropolit gramata sinodală și patriarhală din Constantinopol prin care se îngăduia Sinaîților să slujească în metohul lor din mahalaua Țuvania, din Cair. Ajuns Patriarh, Ioanichie își schimbă părerea, oprește pe Sinaîți, îi afurisește, închide metohul și cere Turcilor să-l ocupe fiindcă păgubia Patriarhia. Sinaîții, cari cunoșteau legăturile lui cu Vasile Lupu, cer ajutorul Domnului român. Manuscriptul No. 1605, fol. 290-296 v°, cuprinde cîteva scrisori din anul 1649 ale starețului Ioasaf către Vasile Lupu. Din extrasele pe care d. Amantos le dă aflăm că Ioanichie a excomunicat pe Sinaîți, că i-a oprit de la ceia ce li aprobase mai înainte și cunoaștem și rugămințile lor repetate către Vasile Lupu.

Ἐγράψαμεν καὶ πρότερον τὰ ὅσα κακὰ ἔκαμεν εἰς ἡμᾶς ὁ μακαριώτατος Ἀλεξανδρείας, τῆς χριστιανῶν ὁμηγύρειος ἀποδαλὼν ἡμᾶς με ἀτάκτους καὶ ἀσυνήθεις ἀπορριπτίους, ὅπου κατ'ἐκάστην ἐπίσημον ἡμέραν ἔκαμεν ἐπ'ἐκκλησίας ἵνα παύσωμεν τὴν θεῖαν λειτουργίαν, τὴν ὅποιαν με τὴν ὑπογραφὴν του, Μητροπολίτης ὄν, ἐψηφίσατο καὶ ἀπεφάσισεν ὅτι εἶναι νόμιμον, κανονικὸν καὶ δίκαιον νὰ ἔχωμεν (— am scris și mai înainte cîte neajunsuri ni-a făcut nouă prea-fericitul (Patriarh) al Alexandriei, aruncînd asupra creștinilor obștii noastre cu blăstăme neobișnuite și ne la locul lor pentru ca în nicio zi de serbătoare bisericească să nu mai săvîrșim acolo sînta liturghie, care s'a votat și s'a aprobat că este legal, canonic și drept s'o săvîrșim și cu semnătura lui pe cînd era Mitropolit).

Și, mai jos (fol. 290 v°): Ἀπὸ τότε γοῦν ἤρξατο κατ'ἐκάστην κυρια-

κὴν ἀνακινώσκων ἐκείνα αὐτοῦ τὰ συνοδικά, καὶ καθ' ἑκάστην ἐορτὴν καὶ ἁγίου δοξολογουμένου μνήμην ἀφορίζων καὶ ἀναθεματίζων ἡμᾶς. (= Astfel de atunci a început în fiecare Duminică să cetească acele hirtii sinodale ale lui și în fiecare serbătoare și pomenire de sfânt să ne blesteme și să ne anatematizeze.) Și mai departe adaogă: ἐδεδακίωθην ἀκριβῶς πῶς ἐδοκίμασε νὰ μὰς ῥίξῃ εἰς ἀβυσσον (= ne-am incredințat definitiv că a încercat să ne arunce în avarie).

Vasile Lupul, Domnul Moldovei, rugat în felul acesta să intervină, ascultă și plîngerea Patriarhului Ioanichie și trimete apoi un delegat al său să cerceteze conflictul la fața locului și în urmă dă cunoscuta hotărîre în favoarea Patriarhiei (vezi scrisoarea lui către Ioasaî, în Legrand, *Bibliothèque grecque vulgaire*, t. VII, p. 9, și în Iorga, Hurmuzaki, XIV, p. 176) pe care o ratifică și Sinodul constantinopolitan printr'o gramată către Sinaiți.

3. D. Amantos publică apoi un memoriu al arhiepiscopului Nichifor Martali, stareț între 1728 și 1747, care, între altele, spune că, fiind ales stareț și nevoind să primească conducerea mănăstirii, οἱ δὲ ἀκούσαντες ἀνελπίστως τὴν τοιαύτην ἀπόφασιν, ἔγραψαν ἐπὶ εἰς τοὺς σοφώτατος ἀυθέντην Οὐγκροδλαχίας κύριον Νικόλαον καὶ εἰς τὸν ἀυθέντην Μολδοδλαχίας κύριον Γρηγοράσκον διὰ νὰ γράψωσι πρὸς ἡμᾶς παρακινούντες μὰς νὰ ὑπακούσωμεν καὶ νὰ στέρωμεν εἰς τοὺς ἐκ Θεοῦ γενομένους ψήφους. Οἱ δὲ ταχέως ἔγραψαν πρὸς ἡμᾶς διὰ ταχυδρόμων, συμβουλευόντες μὰς πᾶσι τρόποις εἰς τὸ νὰ ὑπακούσωμεν εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν π[ατέ]ρων καὶ ὑποσχόμενοι νὰ εἶναι καὶ αὐτοὶ περισσότερον βοηθοὶ καὶ εὐεργέται τοῦ ἁγίου μοναστηρίου· εἰ δὲ μή, θέλει λείψῃ ἢ πρωτέρα ἀγάπη καὶ ἢ παρ' αὐτῶν εὐνοία. (= Iar cei cari au allat pe neașteptate despre o astfel de hotărîre au scris îndată preaînțeleptului Domn al Munteniei, Domnului Nicolae (Mavrocordat), și Domnului Moldovei, Grigorașcu (Grigore Matei Ghica), pentru ca să ni scrie îndemnîndu-ne să ne supunem și să consimțim la decisiile venite de la Dumnezeu. Și Domnii ni-au scris îndată prin curieri, sfătuindu-ne în toate chipurile să ne supunem alegerii părinților, făgăduind și ei că vor fi mult ajutători și binefăcători sfintei mănăstiri; altfel mănăstirea nu se va mai bucura de iubirea de mai înainte și de ajutorul din partea lor.)

4. Nichifor dă apoi în memoriul său știri despre focul care a pustiit Constantinopolul în Iulie 1729, cînd au ars și αἱ δύο ἐκκλησίαι τῶν παρχίων Βλαχμπίη καὶ Μπογδάνμπει, (= cele două biserici din palatele Domnului Munteniei și Domnului Moldovei).

Dimitrie Ionescu.

DOCUMENTE

Un document de la Petru Șchiopul.

„Cu mila lui Dumnezeu Io Petru Voevod și Domn a toată Țara-Românească, feciorul marelui și prea-bunului Mircii Voevod, dat-am Domnia Mea această poruncă a Domniei Mele Gonței și lui Stroe și Stoicăi, împreună cu feciorii și nepoții lor și cu ceilalți feciori ciți Dumnezeu li va dărui, ca să fie lor moșie la Chiojdul, partea lor toată, oricâtă se va alege, și din sat, și din cimp, și din apă, și din uscat, și din pădure, pentru că iaste a lor bătrână și dreaptă moșie de baștină. Iar după aceasta Gonțea și Stroe și Stoica, cu nepoții lor, au hotărit toți, Stoica cu frații lor, pe cari i-a iubit, Gonțea, și Stroe și Stoica și au luat moșia din Bîsca, ca să li știe hotarul, din Virful Rotăriei (връхъша ротърии), până în Poiana Socetului (поiana сочетъша), și până în Grădina Jalohei (градина жалоуи), și pe hotar până în răzorul Gogului (рззоръша гогъша), pe hotar până la Glodișul (глодиша), pe Valea Teiului (валъ теиша), până la Benea, și Benea în sus până în hotar, și pe hotar până în Curmătura Cerbului (кърмътъсра череъша), din Curmătură (кърмътъсра) până la piatră și pe hotar până la Gruiful Purcarului (гръша нъркарюауи), pe hotar până în Virful Stejerelului (връхъша стежерелъша), pe hotar (по хотаръша) în aria Butei (ръмна кътъи), între brădet (бръдетъ) la piatră în virf (кърхъ), iar din virful lacului fără fund (връхъша лакъшаи фхрхъ фъндъ), pe plaiul purcariului (плаюа нъркарюаи), până la Priporul Ostașului (припоръша осташъша) în piatra Stăneștilor (каменъ стхнецилоуи), în curmătura Crasnei (кърмътъсра [к]расни) în Muntele Siriului (сиринъ) până la Lespezi (леспези), până în Siriul, pe Siriul în sus până în Valea Bratului (валъ кратъша) și până în obârșie (вкръшнѣ) pe fîntina Iaderi (къриницъ иадери), pe Făgetul Țiganului (фхцетъша цигановъ), până în obârșia Păcuriței (вкръшнѣ нхкръицѣ), pe slomnul (сакмѣ) pietrei în hotar la Detunătura Păcurei (детъснътъсра пѣ...) la piatră, până în Zapodia Paltenului (палтинъша), și pe hotar până la Curmătura lui Roman (кърмътъсра лъи роман), și pe hotar până în apa Bîșcei (къшчен) și din Valea Teiului (валъ теиша), până în apa Bîșcei, și apa Bîșcei, și la Piatra Le-rei (камень лери), apoi pe Predcal până în Măgura-Rea (мзгъсра рѣ) și până în Vadu Cătiniiașului (вродъ кътиниашъша).

Drept aceia și Domnia Mea am dat, ca să li fie lor moșie, întru stăpînirea lor, feciorilor lor, nepoților și strănepoților în veci, și de către nimenea neclătindu-se, după zisa Domniei Mele.

Iată și mărturii am pus Domnia Mea pe jupân Neagoe Vel Ban al Craiovei, i jupan Bogdan Vel Logofăt, i Iane Vist., i Stan Spăt., i Bărcan Comis, i Ianachi Stolnic, i Manea Păharnic, i Ivan Vel Post. i Nedelco Vel Vornic. Иже кх нмѣ попа рижѣ отъ ркнмникъ писаж.

S'a scris în Scaunul Cetății Bucureștilor.

(Monograma domnească.) Anul 7070, August 21.

Comunicat de păr. D. Nicolaescu, cu traducerea d-lui Zamfir Arbore.

Un act din Săcuieni.

Cu mila lui Dumnezeu Io Matei Basaraba Vvd. și Domn a toată Țara-Rumânească dat-am Domnia Mea această poruncă a Domnii Mele Prodii Dvor[ni]c din Cislău, cu ceata lui și cu frații lui de moșie și cu feciorii lor ciți Dumnezeu îi va dăruî, ca să le fie lor moșie la Cislău și la Tega ot sud Saac, însă să știe să fie din Cislău a patra parte și din Tega a treia parte, dinu câmpu și denu pădure și din apă și dinu siliștea satului și de spre totu hotarului, pentru că această mai susu zisă moșie dinu Cislău fost-au a lui bună și dreaptă de baștină de mai dinainte vreme, iar moșie dinu Tega au fost a Predii Vornecii, cumpărătoare de tată-său Dragomiriu vătavii și de frate-său Andrei dă la Lerești încă mai d'înainte vreme, duprin zilele răposatului Ștefanu-Vodă cu carte domnească de cumpărătoare pă hotare și pă semne, și totu au stăpînit-o cu bună pace. Iară după aceia, cindă au fostu acumu, inu zilele Domnii Mele, cind au adusu Dragulu iuz. den Cislău... Stroe Post. i cu mănăstiri... sa 12 boieri și cu Tudoru Vorc. Ciocarui pentru moșia sa otu Cislău, acești 12 boieri au alesu Predei Vornecului cu megieșii de acolă a patra parte din Cislău după cărțile cele vechi... și d... pă semne, însă să știe să fie din Finișu, iară dinu... de dialul Vulturului... întâi cum au fostu scrisu cărțile de moștenire ale loru pentru moșia din Tega au fostu iară nepoții Lereștilorui, anume Beră i Alexic, Lera alu Hărsului i Stanu i Lera celu micu, fecorulu Stanului, Lereștii și Stanu alu Oproai, zicindă... fostu vândutu ...moși lorui Lerești aca moșie, a treia parte dinu Tega, lui Dragomiriu tatălui

Predei Vornecă și frate-său Andrei... și o au făcută în silă și peste vrerea lor, și au venit înaintea Domnii Mele la Divanul cel mare de s'au părut de față cu Preda Vornecă, pentru că au fost înțeles că s'au fost pierdut cartea Predii Vornecului aceea de cumpărătoarea moșii. Întru aceea Domnia Mea insumi am luat sama și am judecată pă dreptate și pă lege dumnezeiască împreună cu toți cinstiți dregătorii Domnii Mele, și am dat Domnia Mea la mijloc... oameni, toți boieri megliși, pă răvașe domnești, anume D... din Chiojdinlu Băscă, Voicilă a Seurtului și din Călugărei Drăgomiră căpt. sin Lupul Vornicul, și din Sibiciul Bratului Neagul al lui Marco și din Sibiciul Mare Rusin și din Pătrălage Crăciun al lui Drăgoiu, ca să caute și să adevereze acești mai sus zisi boeri și megliși cu sufletele lor pentru această mai sus zisă moșie din Tega lângă Pătrălage: fostu-o-au cumpărat Dragomir vâf, tatul Predei Vornicul, și cu frate-său, Andrei, de la moșii Lereștilor și de la părinții lor, acea a treia parte, au nu o au cumpărat, și de ce nu s'au stăpănit până acum din cartea cea de cumpărătoare, de s'au pierdut, sau cum vor alege ei cu sufletele lor. Apoi între accia de mai sus zisi boeri megliși ei au căutat și au ales cu sufletele lor cum că o au stăpănit tot Preda Vornecă, iar după acea vreme nu s'au găsit nimeni ca să știe, ci au socotit acci mai sus zisi boeri și megliși să fie jurământ între dânși, și s'au dat voce vânzătorilor să jure cum că nu au fost vândut moșiile Lerești și părinții lor această moșie din Tega lui Dragomir vâf, atunci, în zilele lui Ștefan-Vvd., nici au fost luat niciun banu. Iar ei n'au putut să jure nici într'un chip, ci au zis să jure Preda Vornic și cu Florea cum că știu ei că au fost a lor dreaptă moștenire și cumpărătoare, cum scrie mai sus. Au mers la sfânta biserică de au jurat cu mână pre sfânta Evanghelie, dinnaintea acelor boeri și megliși cum că este moștenire a lor a treia parte din Tega, cumpărată de tată-său Dragomir vâf, și de frate-său Andrei, tot pre bani gata și pe ale lor bucate. Și au mărturisit și popa Băra otu Cislău că au citit cartea Predii Vornecă cea de cumpărătoare... și Bră... și Mircea și Toma de acolo și den Pătrălage Danciu. Și așa au rămas de judecată Lera al Hărsului și Stan și Lera cel mic, feđorii Stancului, dinnaintea Domnii Mele și dinnaintea acelor 6 boeri, și am văzut Domnia Mea și cartea acelor 12 boeri la

măna Predii Vorneculă pentru moșiia din Cislău, a patra parte, și cartea acelor 6 boeri de jurământă pentru moșiia din Tega a treia parte, și amândouă răvașile domnești totu la măna Predii Vorneculă cu frații lui de moșie. Drept accia amă dată și Domniia Mea Predii Vorneculă cu frații lui i cu ceata lui și cu sângele lui, ca să le fie loră de baștină și ohabnice și fecoriloră loră și nepoților și strănepoțiloră în veac, și de către nimeni să nu să clătească după zisa Domnii Mele. [Și i]ată și mărturii amă pusă Domniia Mea: jupană Ghiorma Velă Bană ală Craiovei, jupană Dragomiră Velă Vornecă i jupană Radu Velă Logt. i jupană Stroe Fiere Velă Vist. i Diiculă Spătr. i Barbulă Stole. i Drăgușină Velă Pahc. i Radu Mihălcea Velă Comisă, i jupană Costandină Velă Post., și ispravneacă jupană Radu Velă Logt. Amă scrisă eu Dumitru logt. în cetatea Trăgoviști, în luna lui Ghenr. 13 dui. și de la Adamă până acumă la această scrisoare cursulă aniloră vă lt. 7158.

Acestă izvodă s'au tălmăcită în limba rumânească întocmai după hrisovulă celă slovenescă la școala domnească otă Sântu Gheorghie Vechiă dină București. Aziă Co[standin]ă ispisahu.

Publicată de N. Iorga, după originalul în posesiunea sa.

* * *

O danie a lui Constantin-Vodă Brincoveanu pentru Sărindar¹.

Mil[o]stieiu² b[o]ljeio lo Costandin Basarab Voevod i g[o]s[po]l[po]d[i]n vsoe zemle ungrovlahisoe davat g[ospodst]vami sic pove-
lenie g[ospodst]vami sîntii și dumnezeiști mănăstiri ce să chiamă Sărindarul, de aici, din orașul Domniei Meale, den București, unde iaste sîntul hram Uspenie [bogoordi]ta, și părintelui Dionisie egumenul și tuturor călugărilor care vor fi lăcnitori într'această sîntă mănăstire, ca să fie sîntei mănăstiri moșie și locuri ce are aici în București pre luncă de spre Dimbovița, unde au fostu Tabacii mai denainte vreame, dată și miluită la sînta mănăstire de ctitorii cei bătrîni, și tot le-au ținut pre seama sîntei mănăstiri cu

¹ Originalul se află în Biblioteca Societății de istorie și etnologie din Atena, catalogat de Sp. Lambros, în *Néosz Hellengravimion* VII (1911), p. 492, supt no. 202.

² De-asupra titulaturii Domnului, scrisă cu litere mari roșii și negre, un vultur. Inițiala are forma a două stesnice împodobite cu flori roșii, verzi și galbene.

bună pace. Iar după aceasta, cîndu au fostu în zilele răposatului Radului-Vodă Leon, coprinzîndu aceste locuri ale mănăstirii unii și alții cu case și cu grădini, iar Mitrofan egumenul, ce au fostu atunce la sfînta mănăstire, împreună cu alalți călugări, soborul sfîntei mănăstiri, ei au fost mersu în Divan naintea Radului-Vodă Leon de au jăluit și au spus cum că au inpresurat moșia mănăstirii cu casele și cu grădinile. Într'aceasta Radul-Vodă au fostu trimis den Divan pre Ralea Portar de au mersu, împreună cu Gherghina județul den București, cu pîrgarii și cu oroșanii bătrîni, și au strinsu oameni buni den prejur, împreună și cu popa Simion cel bătrîn, proegumenul sfîntei mănăstiri, și au fostu mersu de au luat seama foarte cu amăruntul cum au fostu mai pre dreptate, și au aflat cu sufletele lor moșia sfîntii mănăstiri Sărindarul den hotarul mănăstirii Sfîntul Ioan de spre Dîmbovița stînjeni 3 și de spre mănăstirea Sărindarul, de spre grădini, până în ulița care pogoară în jos de către grădina Durii neguțătorul, stînjeni 66, și grădina Durii iar iaste locul sfîntii mănăstiri pînă în lac. Și au fostu hotărit atunce și au pus seamne precum au fost și mai denainte vreame de la ctitorii cei bătrîni. Și duple cartea Radului-Vodă Leon au dat și au miluit și răposatul Gligorie-Vodă cu acest locu ce serie mai sus la sfînta mănăstire. Iar, apoi, de la o seamă de vreame încoace, iar oamenii carei sîntu șezători cu casele lor pre acestu locu al sfîntii mănăstiri ei s'au făcut stăpîni locului acestuia, zicînd cum că iaste loc domnescu și n'au trebă călugării. Cînd au fostu acum, în zilele Domnii Meale, iar părintele Dionisie, egumenul de la sfînta mănăstire Sărindarul, văzînd că ei impresoară moșia mănăstirii, venit-au înaintea Domnii Meale în Divan, împreună cu alți călugări de la sfînta mănăstire, de au jăluit și au spus cum că acest locu iaste al sfîntii mănăstiri, datu și miluit de alți răposați Domni mai denainte vreame, și au scos și cartea Radului-Vodă Leon ¹, leat... ², și cartea lui Gligorie-Vodă ³, leat 7180, și cartea Gherghinii județul, cu pîrgarii și cu oroșanii, de alesul acestui loc al sfîntii mănăstiri, și cum că altu venit nu iaste mai mult duple acestu loc fără de citu numai să dea la sfînta mănăstire den an în an de casă câte oca 1 de ceară, ca să lie de treaba sfîntii mănăstiri.

¹ Radu-Vodă Leon, Decembre 1664—Mart 1669.

² În manuscris lipsește această dată.

³ Grigore Ghica, Mart 1672—Novembre 1674.

Într'aceasta și Domnia Mea, văzînd cărțile acelor răposăți Domni, mai denainte vreame făcute și întemeiate pre acestu locu la sfînta mănăstire, Domnia Mea încă am socotit, împreună cu toți cînsiții diregătorii Domniei Meale, și am trimis Domnia Mea den Divan pre cînsit boiarinul Domnii Meale Diicul Rudeanul, Vel Logofăt, ca să caute pentru acestu locu și să-l măsure precum scriu cărțile acelor răposăți Domni mai denainte vreame și, aflîndu-lea că iaste locul sfîntii mănăstirii moșie directă, l-au tras și l-au măsurat, den hotarul mănăstirii Sfîntului Ioan, den piatră in sus, alături cu Dimbovița, spre Gorgan, pînă unde s'au plînit stînjeni trei și au pus piatră; și au pusu den apa Dimboviții pînă in lacu, de spre locul Durii neguțătorul, care iaste iar al mănăstirii, fiind și sluga Domnii Meale Marco văzător la măsurătoarea acestui loc, și au pus pietrile. Direptu accia și Domnia Mea după alesul acestui locu dat-am și aciașă carte a Domnii Meale sfîntii și dumnezeieștii mănăstiri Sărindarul de aci den București ca să-i fie acestu loc moșie stătătoare in veaci și să îi venitul pre toceală cum scrie mai sus. Ine ocogojde nepocoleabim porizim g[ospo]d[stva]mi. Sej ubo svedeatelū postavleame g[ospo]d[stva]mi: panū Ventilă Corbeanul V. Ban i pan Alexandru, V. Vornic i pan Diicul V. Log. i pan Mihai Cantacozeno V. Spătar i pan Matei Ceorogirleanul V. Vist. i pan Costandin Știrbeai V. Clucer i pan Dumitrache Caramanlăul V. Post. i pan Cornea Brăiloiul V. Pah. i pan (alb)—V. Stolnic i pan Șerban Cantacozeno V. Comis i pan Costandin Ceorogirleanul V. Sluger i pan Mihalcea Cîndescul V. Pit. Pis Șerban vt. log.; i napisah az Mihai al lui Stan log. ot Tîrgoviște vā na stolu gradu ot București, luna Dech. 12, vl 7201 (1693).

Io Costandinu Voevod. (^{Pecetea}_{domnească}) milosticiu bojiieu gospodar.

Io Costandin Basarab Voevod.

Diicul Vel Logofăt
Procit.

(Pecete de ceară roșie peste care s'a aplicat o hîrtie romboidală. În mijloc se disting Sfîntii Împărați, sus vulturul. De jur împrejur se cetește: *Io Costandin Basarab Voevod milostieu bojiieu gsdn vsoe zemle ungrovlahiscoe.*)

Dimitrie Ionescu.

Un apel al pribegilor romîni de la Paris in 1850.

Într'un caiet de versuri craiovene proaste, al lui August Pesi-
siacov, acum în posesiunea mea, aflu copia acestui apel, pe care-l
cred inedit. N. I.

Poporului Romîn !

Doi ani trecură de cînd, printr'o trădare mișelească smulși din
sinul poporului, lipsiți de dulcea căldură a soarelui patriei, ză-
cem suferind pe pămîntul străin, pe pămîntul exilului.

Dar niciodată inima noastră nu se simte mai dureros fră-
mîntată decît în minutele acelea cînd imaginația pe aripile sale
ne strămută în mijlocul aceluia popor mare și bun, pe care
atît l-am iubit, cărui am slujit cu credință, și de la care, o măr-
turisim cu mîndrie, c'am primit dovezi netăgăduite de dragoste,
căci sprijinul și ajutorul lui nu ni-a lipsit, oricînd, în lucrările,
în întreprinderile noastre, a socotit că vede un semn de rivna
noastră pentru binele comun; niciodată inima noastră nu sînge-
rează mai mult decît cînd în fiecare suflare a vîntului ce trece
peste Carpații noștri și ajunge până la noi auzim un suspin, un
răcnet al suferinților țerii. Ni ascunseserăm însă durerea, ni înec-
cărăm, fraților Romîni, suspinele, ni sorbirăm lacrimile fără a vă
da niciun semn de compătimire, fără a vă trimete niciun cuvînt
de speranță, niciun cuvînt de mîngîiere și frăție.

Pentru ce?

Defăimătorii mișcării patriotice, Muscali și ciocoi, aprigi inamici
ai Romînului, ne invinovățiseră nu numai ca uneltitori ai revo-
luției, ci, încă, ca o stavilă a fericirii poporului și, pe cînd ne
aruncau în închisori, ne băgau în lanțuri, ne goniau după pă-
mîntul părinților noștri, ei ziceau că o fac cu un scop de filan-
tropie: ca să scape țara de lucrările prin care noi o ducem pe
calea peirii și se cheazău că ei, și numai ei, vor întemeia
fericirea poporului.

Deberăm dar în curs de doi ani a ne mărgei în fierbințile
rugi ce ardăm pe tot minutul către cer pentru mîntuirea
patriei, a-i apăra drepturile înaintea popoarelor luminate și a gu-
vernelor, arătînd însemnătatea politică a Rămăniei în interesul
Europei și al civilizației; ne muncirăm a-i dobîndi ajutoare în pre-
sent și alianță în viitor în contra siluirii ce o apasă supt cîrmuirea
cea fără de lege a ciocoiului și supt barbara invazie a străinilor.

Ne adresarăm chiar și către Turci. În cele din urmă ni întoar-
serăm glasul și către apăsătorii țerii și li ziserăm: „ați făgăduit
că, îndată ce noi nu vom mai fi în capul trebilor, îndată ce ne
vom depărta, îndată ce veți restatornici accia ce voi numiți ordinea
legală, veți împlini toate dorințele poporului. Iată, noi sîntem
proscriși, țara e liniștită; faceți“.

Dar în darn! Starea de mai nainte nu luă nicio prefacere:

uciderile, jaful și asupririle trecură orice margene. Prigonitorii noștri, inamici de moarte ai Rominului, dovediră înaintea lumii accia de care noi nu ne-am fost îndoit niciodată, accia ce li-o strigăm totdeauna în gura mare, că vorbele lor sînt minciună, făgăduielile lor înșelăciune; că Rominul nu va dobîndi înbunătățirile de care are nevoie, căci Rușii și ciocoi nu o vor, Turcii nu o pot și nu știu, — până atunci cînd, îmbărbătat, el își va slărma singur lanțul ce-l ține legat. Inamicii o simt bine, și de accia lanțul îl strîng cît pot mai mult. Nu numai atît, dar în marea lor temere ei propovăduiesc desnădăjduirea, răspîndesc minciuna că fiii patriei dupe pămîntul exilului sînt desuniți, că lucrează vinzarea.

Fraților Romîni! Niciodată încrederea în viitorul Romăniei, una, mare și nedespărțită, nu a ieșit din inima noastră. Niciodată desunirea nu va fi păcatul la care vom cădea. Datoriile ce avem către Patrie nu sînt încă împlinite, singele nostru este al vostru, virtutea noastră e a voastră: noi le cruțăm pentru voi, pentru mintuirea țerii, cînd ceasul sculării popoarelor și al biruinții va suna; și acest ceas nu este departe. Dar acest ceas atît de mult așteptat, acest mare și glorios viitor tot omul cu credința în inimă îl vede, îl atinge, ca să zicem așa, cu degetul; pentru căci Acela carele a suferit ca lumea, de la o margene a Europei până la alta, să fie un minut zdrumicăță și plină de singe, nu a suferit-o decît pentru ca triumful democrației să fie mai grabnic, mai strălucit și mai statornic.

Până atunci, fraților, v'o mai zicem încă odată, nu dați crezămînt vorbelor apăsătorilor țerii, nu vă lăsați să vă amăgească nici făgăduielile, nici invitările ciocoiilor și ale Muscalilor ca printr'o mișcare fără timp să prăvăliți țara în prăpastie. Așteptați în răbdare și resignație ziua preursită. Sentinelele poporului, deslipite de trupul lui și răspîndite de vijelie pe fața lumii, noi priveghem cu luare aminte și pipăim lucrarea surdă ce se face în inima popoarelor-frați, și nu vom lipsi a vă prevesti, în ceasul deșteptării generale, accia ce aveți a face.

Fapta voastră atunci va fi mare și glorioasă, căci misia Rominului, ce a luat de devisă: dreptate, frăție, este accia de a se afla el mai întîiu în cîmpul de bătaie, în avangarda luptelor democrației în contra tiraniei.

Paris, 20 Septembre 1850.

(ss) C. Bălcescu, N. Bălcescu, D. Brătianu,
C. G. Florescu, S. Golescu, N. Golescu,
G. Magheru, B. Mălinescu, A. Paleologu,
Rosetti, I. Voinescu.

INSCRIPTII

Cu proveniență pierdută.

1.

Pe un paraclis:

Acest slântu paraclis... iaste făcutu și înfrum[usețat] cu toată cheltuiala și osârdia [lui Ioan arman]dritulu de H[u]rezi. ca în veaci pomeană. Ispas au [făcut] *ci e sorpașii*.

(Chipurile arhimandritului și lui Constantin Brincoveanu.)

2.

Pe o biserică munteană:

[Această] sf[an]tă și dumneze[i]ască biserică căreia iaste hramul Duminica tuturor sfinților... s'au făcut din temelie cu toată cheltuiala și osârdia de dumnealui Mihai Mincul biv Vel Medelnicer și de cocoana Maria Medelnicereasa. soția dumisale Gheorghe Ghinea (?). Alexandru Ipsilant Voivod.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Pe o biserică munteană.

Iubeaște. Doamne, bisearica ta. care o ai răscumpărat cu scumpu sângele tău, zugrăvi fiindu Manolea i Dinu otu Craiova, calufe fiindu Stanču otu Craiova. Dumitrașco i Dumitru; leatū 1807.

Portrete: „jupân. Stanca, jupân Ioan sanū Zamfiru Măldărescu“.

Pe catapiteasmă: „jărtva lui Avraamū“.

Ia pomelnic: Nicolai, Preda, Ionu, Nicolae. Dumitrașcu. Ioana, Dumitru, Stanču, Ancuța, Andrei. Nedela.

4.

Pe o Biblie de la 1688 (proprietate particulară):

Această sf[an]tă carte ce se chiamă Palia Diathichi, adică Biblie de liagia viache și liagia noi. mi-au dăruit-o mie Ursului protopopului de la besiarica domniască din curte de pe poartă, unde iaste hramul Svanta Troiți. Măria Sa lo Constantin Voevod. sa-i hie pomană Mării Sale viačnică. in al șiasela anu a Domnii Sale. să să stie. vlto 7198 (1690). Iunie 13 dnă.

† Tot časul mă imbiu dorul ca să grăescu di către Domnul. iar nedestoinic mă împinge aceia a grăi nevoie imi zice: pacatele imi stau înainte. durerea te învață.

Să se știi di cându a venit Hanul și prădat [țara] Moldovii giumătate; se știe la vltu 7211, Gh.

5.

Pe un mormânt :

[7208] I., i luna Iulie in 10 zile, au adormitu intru Hs. și s'au îngropat într'acestu mormintu roaba lui Dumnezeu Bălașa, fiica lui Chiro Chiurcibașa, și den ostenala fiului iei, pre nume Sugrumale 3 Portariu. au făcutu ačastă pîiatră ca să hie întru pomenire.

6.

Dintro... marelui... e indemnându-se în cinstea(?) s'au... și s'au săvârșit a[častă] clopotniță după cum să vede... cu toată cheltuiala dumisale pan Mathei Roset biv Vel Vister și a jupăniții dumisale Stanca Conțasca, prin ostenala Sfinții Sale Calinicu de la Morii, năstavnicul aceștii slintei mănăstiri, și s'au săvârșit la anul de la Hs 1711.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

7.

Suptu ačastă pîiatră odihnescu-să oasele răposatului robu lui Dumnezeu jup. Hristodor, care a fost Comis, f[elu] lui de la Ianina, din satul Paramithia: s'a odihnit la Rona Veche. 1766, anu; vehil Nicolau Ioanu.

8.

Biserică necunoscută (in Ialomița ? Urziceni ?) :

La leatū 1820, la Veurarie 8, au adusū cocona Parascheva acestu catastif de pomelnice de la București și pentru ca se pomenească amū însemnatū aicea dinū dosū lângă scoartă pentru pomenire. 1820, April 1. Erei Ștefanū otū Schei.

La leatū 1820, Apr. 10, cu ajutorulū lui Dumnezeu s'au făcutū începere de a să zidi chiliile cu ajutorulū lui Dumnezeu și cu cheltuiala dumneaei coconii Paraschevei, soția răposatului bivū Ceașū Agiescu Ghinea Speteanu, și pentru ca să pomenească amū însemnatu; 1820, Apr. 10.

178 (*sic*), adică una sută șaptezece și optu. Ghi[nea] Poen[a]r[u], epitr.

9.

Pe o carte:

Am datū unulū unū ortu. altulū o m[ir]lă. altulū către 5 parale până s'au făcutū acești bani; 1794.

Scris-amū eu Gheorghie otū Rumâneștii. umbla vâleatu 7280, iarū celū micū umbla 1780.

10.

Să să știe cândū s'au găsitū leatu sfintei bisearică 1547 anii de la Hs., și amū scrisū eu robu lui Dumnezeu dascălu sinū Pătru sinū Mitică cu mână de țărănă: mână va putrezi, iarū cine va ceti mă va pomeni, și pă acelū Dumnezeu să-lū pomenească.

*

Iată că și eu amū scrisū cu condei de barză: Dincă Logft., la leatū 1822. Apr. 21.

11.

Τίμιον ξύλον τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, ἀφιέρωμα Μεγαλῆ Βασβόδα Σούτζου, δαπάνη καὶ ἐπιστάσις Γαβριὴλ προηγούμενου τοῦ ἐκ Ζαχλωροῦς, κωζ'. (Cinstit lemnul Megaspileului, darul lui Mihail Voevod Suțu, cu cheltuiala și privigherea lui Gavriil proegumenul, cel din Zahloru; 1807).

12.

Διὰ συνδρομῆς τοῦ πανοσιωτάτου καὶ σεβασμιωτάτου ἀγίου καθηγουμένου κυρίου κὺρ Ἰωνᾶ ἀνεκαινίσθη ὁ θίος καὶ ἱερὸς οὗτος ναὸς καὶ ἐκαλοπίσθη διὰ ἐξόδου τῆς ἐκλαμπροτάτης καὶ εὐσεβεστάτης Δόμνης κυρίας Αἰκατερίνης... καὶ τοῦ ὑψηλοτάτου καὶ εὐσεβεστάτου αὐθέντου Κωνσταντίνου Νικολάου Βασβόδα τοῦ Μαυροκορδάτου ἐνεκὲν σωτηρίας. Καθηγούμενος διὰ τοῦ νῆν ὁ ἄνωθεν Ἰωνᾶς: ραψα'. (Cu cheltuiala prea-cuviosului și prea-respectatului chirio chir Ionă s'a inoit dumnezeiescul și sfintul acest lăcaș și s'a împodobit cu cheltuiala prea-luminatei și prea-evlavioasei Doamne, doamna Ecaterina... și a prea-inălțatului și prea-evlaviosului Domn Constantin Nicolae Voevod Maurocordat pentru mintuire. Categumen acum cel de de mai sus, Ionă; 1731).

13.

Suptu această peatră odihnescu-să oasele răposatei roaba lui Dumnezeu Ilina jupâneasa.

14.

1753, Ἐνθάδε [καὶ] [δοῦ]λος τοῦ Θεοῦ .. τοῦ Μαρ..., αὐτῇ Περ...
 πκ τὴν μητέρα τοῦ Μαρ... (Aici [zace] robul lui Dumnezeu..., al lui
 Matei și cu Petr... pe mama lui Matei).

15.

Ἡ παρούσα ἀργυροθήκη, ὑπάρχει τοῦ πανωσιστατοῦ ἀγίου πρώην ἡγου-
 μένου κυρίου Ἰωσήφ Χιοπολίτου διὰ ἐξόδων αὐτοῦ καὶ κατὰ τὴν τελευτὴν
 αὐτοῦ νὰ ἀπομένῃ ὡς τὸν ἱποταχτικὸν αὐτοῦ Ἀπόστολον, πάλιν νὰ ᾔνε
 κτῆμα τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν μοναστηρίου. (Această cutie de argint e a
 prea-cuviosului sfințitului fost egumen chir Iosif Chiopolitul cu
 cheltuiala lui, și după moartea lui să rămîie supusului său Apostol,
 ca iar să fie stăpînire a sfintei noastre mănăstiri.)

Νεοφύτου δὲ Μητροπ. ἀρχιερέοντος ἐν ἔ. 1801. (A lui Neofit Mi-
 tropolitul fiind arhiereu, anul 1801.)

Νήφων μοναχοῦ, ἀψυχ', Ἰουλίου 17 (moaștele). (Nifon monahul;
 1793, Iulie 17).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

16.

Ἐνθάδε καί τε δοῦλος τοῦ Θεοῦ Μανόλη, ἀπὸ τῇ Τζακόνᾳ Ψομάς, ἔτος
 1812, Μαρτίου 5. (Aici zace robul lui Dumnezeu Manole din Tzakona Psomăs; anul 1812, Martie 5.)

17.

Μνησθήτι, Κύριε, καμιαρ. Στερίου, Θεοδώρης, τῶν γονέων καὶ τέκνων
 αὐτῶν; 1784, Ἰουλίου. (Adu-ți aminte, Doamne, de Cămărașul Sterie,
 de Teodora, de părinții și copiii lor; 1784, Iulie.)

18.

Pe un Octoib din 1792:

Să se știe această [sfântă și] dumnezeiască carte, anume Ohtooicū,
 că iaste a lui popa Todorache duhovniculū otū sfātu (sic) dreptū
 tl. 20.

Pemticostariu din 1793.

Ceaslov din 1785.

Alte inscripții.

1.

La biserica din Berceni (Vălenii-de-Munte):

Aăstă sf. muceniță [Sf. Irina] din cacumen d'aici sint zugr. cu cheltuiala și osteneala d-lor Hristachie și Petre zugravi; 1851, Oct. 24.

2.

La Mangalia, în biserica veche, pe un sicriu de piatră:

Αχρε', ἐκομήθη ὁ μακαρίτης ἄρχων Βελισάριος Μαρτίῳ, ἡμέρᾳ φ', οὐβάτω. (1685. A adormit răposatul jupân Velisarie, Martie, ziua a 5-a Sâmbătă.)

3.

La Mitropolia din Tîrgoviște:

Τοῦ πατριάρχου Διονυσίου τάφος Κωνσταντινουπόλεως, ἔτι τοῦ νέου, οὗ πατρὶς ἡ Βυζάντιος, εὐγεγονότος, τοῦ ζῆν' ὀλίγησας, οὐρανὸν κληρουχίαις ὁ ποιμενάρχης (ἐμβατεύει τοῖς ἄνω, στεφανίτης, δώμασιν) ἀμικραντίνοις, ἐν ἔτει αχϞς'-τω, Σεπτεμβρίου κδ'-η. † Într'aăastă sfântă Mitropolie din Tărgoviște suptu aăastă piliatră odihnescu-se oasele presfințitului chir Dionisie ce au fost Patriiarhu Țarigradului, fiindu și dăn neam de acolò, dându datorii ăa de săvârșit în luna lui Septevrie 22, leat 7206.

4.

Pe o icoană (la d. profesor Stoianovici):

Πέφικε τοῦτο Σοφρονίου καθηγουμένου θεολόγου ὕτον τε Σουμεληώτου διὰ χερὸς δὲ ταπινῆς Θεοδοσίας θιγατῆρ Γεωργίου Κατομπουριέντ, 1723 = E a lui Sofronie, kategumenul, teologul, preotul, din Sumelâ, cu mâna smeritei Teodosia, fata lui Gheorghe Casoburient; 1723).

5.

Pe un scut din Dragomirna:

КЪ ДНѢ ВАРВЧЕТНАГО РПДНЬ ІУ СТЕФАНЬ ТОМШЪ КОЕКОДЫ СЫ СКСТЬ СХТКОРН СМѢРЕНІЕ И АРХІЕННСКОН АНАСТ[А]СІЕ КРИМЬКОВИЧ МНТРОПОЛИТЪ СЪЧАВСКИ КЪ ПОМѢТЬ СЕБѢ И РОДИТЕЛЕМ СВОЕМ ІУАН КРИМКА И КРЕТИНА И ДАДЕ ВЪ НОВОСКЗДАНАГО СВОЕГО МОНАСТІРЬ ДРАГОМИРНА, С[И]Н] УРАМ СХШЕСТВІЕ СГГО ДХА.

6.

Pe o țesătură de la d. profesor Stoianovici:

Πόνος καὶ ἀφιέρωμα Θεοδοσίας τοῦ Ἀσωπούρι, δοῦλ. Κῶ, τῆς Θεοτέκνου καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς τεκθέντα, ἐπὶ καλῆς (ὀυμείας) αὐτῆς, 1732. (= Truda și darul Teodosiei a lui Asopuri, roaba lui Dumnezeu, a Născătoarei de Dumnezeu, și a celor din ea născuți, pentru buna ei [sănătate]; 1732)...

Nu pare a fi de origine românească

7.

Pe o Evanghelic din București, 1775:

† 1779, Iul. 7. Cumpăratu-s'au această sfântă Evanghelic și dumnezăiască la anul cel mai sus zis, în vremea celor mai zis numiți... o preotească (sic) și să rânduiaște la sfânta biserică pă Vărbilă, într'aciastă vreme popa Petre protopop(?) mai bătrân i pop Vlad mai tânăr(?).

† Însă de moștenire în veci să rămăe la aciaștă sfântă biserică mai sus zisă.

1779, Iul. 9 Opra Cirka (cu litere latine).

8.

Pe o Liturghie de Sibiu, 1807:

Această liturghie s'au cumpărat de mai jos iscălitul din dugheana jupân Dimitrie Brașovanul la dughenile Pașcanului drept 8 lei, în orașul Iașilor; 1812, Fevruar 14.

Preotul Mihalache Chirnițchii ot Mitropol[ie].

9.

Pe un exemplar din Aritmetica lui Hrisant Notara:

† Δορηθέν ὑπὲρ ἐμοῦ Παρθενίου ἱερομονάχου Πελεκανοῦ τοῦ Πελοποννησίου τοῦ ἐκ κόμης Δημητριάδης καὶ Ἀργυροκάστρου, τοῦ πανενδοξοτάτου καὶ χριστιανικοτάτου Μεγάλου Δραγομάνου τῆς κρατεᾶς βασιλείας τῶν Μουσουλμάνων, τῷ υἱῷ αὐτῆς κυρίῳ κυρίῳ κὺρ Γρίγοράσκῳ καὶ βαπτιστικῷ τοῦ ποτὲ μακαριστάτου κυρίου Χρυσάνθου τῶν Ἱεροσολύμων, τοῦ [ἁγίου] τάφου(;) καὶ ἐμοῦ γέροντος, ὅστις νῦν τὸ ἔχει διὰ προκοπὴν του καὶ ὅστις τολμᾷ καὶ ἀποξενόσι αὐτῇ ἀπὸ τῆς χειρὸς αὐτῶν ἔστω ἀνάθεμα καὶ τὴν... τὸ ποτὲ γῆν ἱστορησμένην ἐν τῇ ἐρήβῳ τῶν τη..., -αφλᾶς-η, Ὁτοβρίου 16.

Ἐν Κωνσταντινούπολ.

(Dăruită de mine, Partenie ieromonahul Pelekanos, din Pelopones, cel din satul Dimitzana și Argyrokastro, prea-slăvitului și prea-creștinului Marc Dragoman al puternicii Împărății a Musulmanilor, pentru fiul său, domnul domn Grigorașcu și fin din botez al răposatului prea-fericitului chir Hrisant al Ierusalimului, al Sfântului Mormânt și al meu bătrân; care s'o aibă pentru a sa propcopseală, și cine va încerca și o va instrăina din mâinile lor, să fie anafema și... cele povestite în cartea [Bibliei]; 1737. 16 Octombrie. Constantinopol¹.)

10.

Pe o piatră de la Sfintul Sava din București:

Aăastă sfântă besearică lăcaș Domnului Savaot fiind întâiu făcută și adausă de un Andronache părcalabū., și închinată la lavra S-ti Savei de lângă Ierosolim, hramulū aceștii sfinte besearici fiind Blagoveșteniia, precum în hrisoave s'au văzut, iară din neștiința unora și de multa treacere de vreme norodul Sfetii Sava l-au ținut, acest dară dumnezeesc lăcaș mult învechindu-se, au început a să strica și a crăpa, cât și a să surpa primejduia, care Măriia Sa blagoscestivul și luminatul Domnu Io Costandin B. B. Voevod, văzind stricăciunea ei, au pus ca să o mai întărească pe unde s'au părut că trebue, ca să stea, iară, foarte slabă fiind, mai vartos temealie, s'au surpat; deci Măria Sa o au surpat de tot acea veache ce au fost și din temelie o au zidit și au rădicat aăasta ce astăzi să veade așa iscusită și frumoasă, adăogând pe lângă dānsa și alte case și tocmeele, ca să fie școală de învăța carte întru pomenire veačnică a numelui său și a moșilor și a strămoșilor Măriei Sale pomeană, și, pre lângă mai multă cheltuială ce au dat Măriia Sa, sfărmand și niște vai (heie?) al[e] unui Sterie luminăriariul, după moartea lui la aăastă lucrare s'au dat, ca și lui pomeană să-i rămāe, ispravnic fiind Radul Dudescul Vel Slugear, igumenind chir Daniil Arapul, și s'au isprăvit la leat 7217, Iul. 20.

11.

La Slobozia (Ialomița):

Ναὺς τῶν θείων ἀρχιερέων Μιχαήλ καὶ Γαβριήλ, ἐντινα Μαθαῖος Βό. ἐπὶ τῆς Σλοβοζίας τοῦ Ποστ. Γ'ανάνη Καρατζά ἐν ἔτει 1684 τὸ

¹ Cum se vede, Grigore-Vodă Ghica a avut un fiu Grigorașcu, care era încă la învățătură în 1737 și pe care, cu câțiva ani în urmă, îl botezase învățatul Patriarh de Ierusalim.

πρώτον ἐδεύματο, σεισμῷ δὲ πεπτοκότα, τανῦν ὡς ὠράται, καὶ κάλλει καὶ μεγέθει, ἀρχιμανδρίτης καὶ ἡγούμενος ταύτης, Γαβριὴλ ὁ ἐκ Σμύρνης, ἐκ θάδρων ἀνήγειρεν, Γ. Δημ. Μπιπέσκου ἡγεμονεύοντος. (Biserica Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil, pe care Matei-Vodă în Slobozia Postelnicului Ianachi Caragea la 1634 întâiu o a clădit-o, iar, căzind de cutremur, așa cum se vede, și ca frumuseță și ca mărime, a ridicat-o din temelie arhimandritul și egumenul acesteia, Gavriil din Smirna, fiind Domn Gheorghe Dimitrie Bibescu.)

12.

La Schitul Ghighiu, pe o icoană:

Aceste sfinte icoane sânt făcute cu chieftuiala dumneaiei cocoanii Ecaterinii Bărcăneasca, leat 18...

Pe icoana lui Isus cu Maica Domnului și Sf. Ioan:

De Nicolae zograu, 1802. Iunie.

13.

La Burdujeni, pe o carte:

Τὰ παρόντα 12 μνηαῖα ἡγοράσθησαν, παρ' ἐμοῦ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Κωνσταντίνου ἱερομονάχου Γρηγορίτου ἐξ Ἀκαρ[να]νίας, καὶ ἀφιερῶθη εἰς τὴν μονὴν τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ἐν ᾗ καὶ ἡγουμενεύει, ἐν τῇ 1801, Ὀκτωβ. 10. Ὁ πατὴρ μου Σέργιος καὶ ἡ μητὴρ μου Μαρία. (Cea de față 12 Minee s'au cumpărat de mine, arhimandritul Constantin, ieromonah de la Grigoriu, din Acarnania, și s'au închinat mănăstirii Trei Ierarhilor, în care și egumenește, la 1801, Octomvrie 10. Tatăl meu: Sirghie și mama mea: Maria.)

Pe alta:

Ἡ παροῦσα λητουργία ἀφιερῶθη εἰς τὴν μονὴν τῆς Ἀναλήψεως ὀνομαζομένην Μπουρτουζένη παρὰ Δημητρίου Ζλανύκη, ἡγουμενεύοντος τοῦ ἁγίου καθηγουμένου κυρ Τιμοθέου ἐξ Ἰωανήνων, ὀνομαζόμενος Ἀγία Κάρα. ραφῆα, Ἰανουαρίου 1811. (Cea de față liturghie s'a închinat la mănăstirea Înălțării, zisă Burdujeni, de Dimitrie Zlanyki, egumenind sfințitul kategumen chir Timotei din Ianina, numit Sfintul Cap; 1361, Ianuarie 12.)

14.

La Biserica veche din Rincezi, la intrare:

Biserică sânt eu sfințită, pentru starea lui D[u]mnezeu zidită, Alicașandru Ghica domniia, Chesarie episcopiia, la anu 1840, prin

osărdia Nucșorenilor și a egumenului Motrenilor, arhimandritului Efrosin Potecă, născut în satul ace[ste]ia, în veci să fie pomeniți.

15.

La Biserica Domnească din Tîrgoviște:

Τόπον τὸν Ἀγθίμου Θεοπόλεως σέβει. (Chipul tău îl venerează Antim de Theopolis.)

16.

Pe un mormint la biserică grecească din Cetatea-Albă:

Ἐν μηνὶ Ἰουλίῳ α' ἐνθάδε κίττει ὁ δούλος τοῦ Θεοῦ Ἰωάννης τοῦ Παναγιώτου τοῦ κουρτζή. (În luna lui Iulie 1. aici zace robul lui Dumnezeu Ioan al lui Panaiot Curgii.)

N. Iorga.

17.

Castelul de Méc lângă Melun.

Inscripțiile de pe mormintele Ghiculeștilor. Grupul din fund:

1. Prince Grégoire Ghyka né en 1807 Hospodar de Moldavie 1849–1856. Décédé au Château du Méc le 24 août 1857. Sa veuve et ses enfants désolés.

2. Princesse Euphrosine Ghyka veuve de S. A. le Prince Grégoire Ghyka, née en 1817 décédée le 28 décembre 1889. Ses enfants désolés.

3. Princesse Marie Ferdinand Ghica née le 2 février 1861 décédée le 1-er février 1907. Regrets éternels.

4. Liber și fără inscripție.

Al doilea mormint. Grupul din față:

1. † Nicolas Jean Ghika né à Jassy en Roumanie le 1er décembre 1849 mort à Fontainebleau le 26 novembre 1873.

2. Prince Jean Alexandre Ghika né à Mirosslava (Roumanie) en 1875 mort à Paris en 1922. Priez pour lui.

3. † Prince Alexandre Jean Ghika né à Jassy (Roumanie) le 13/25 janvier 1846 mort à Paris le 13/26 février 1902.

4. Grégoire Alexandre Ghyka né à Paris le 6 août 1867 décédé le 14 août 1875. Anna A. Ghika née le 31 août 1870 décédé le 8 mai 1883. Ses parents dans l'affliction.

Aurelian Sacerdoțeanu.

DĂRI DE SAMĂ

Ioan Georgescu, *Istoria Bisericii creștine universale, cu deosebită privire la trecutul Bisericii românești unite cu Roma*, ediția a 3-a, Blaj 1931.

Cartea de școală, pentru așezămintele Bisericii unite, a d-lui Ioan Georgescu, autor al mai multor lucrări istorice, are o tendință pe care o anunță și în titlu: aceia a catolicismului. Încă de la pagina 5 se combate ideea că ar putea fi mai multe Biserici, atunci când Isus a vorbit de una singură. Mult spațiu e întrebuințat pentru a arăta, nu caracterul istoric, ci cel logic al primatului papal, la început în legătură numai cu depositul de autenticitate și amintirea de autoritate care e Roma. De altfel și dovezile aduse nu fac decît să întărească această judecată. Se leagă, la pagina 48, orice progres al civilizației de singura doctrină romană. Nu se poate admite caricaturarea prin cuvinte de împrumut de la Slavi, unele închipuite („năpurojnic“ și „boboroade“) cuvinte ale ortodoxiei mărturisite de imensa majoritate a poporului românesc (p. 49). De aici și batjocurirea unui om ca Fotie (pp. 55-6). Lista de păcate a „Orientalilor“ după „shismă“ e exagerată și nedelicată, dar pentru servilismul de azi față de Constantinopol al Patriarhiei românești cuvintele de la 1885 ale lui Koșălniceanu (p. 58) prind bine. Se merge până la aprobarea arderii lui Hus (p. 76). Se evită condamnarea deplină a închisiei. O nouă ieșire contra ortodoxiei, vinovată pentru toate scăderile, la pagina 35. Prea scurtă și fără explicații decăderea papalității după Carol-cel-Mare. Scena de la Canossa n'are nimic personal umilitor pentru Henric al IV-lea, iar coborîrea Împăratului în Italia, între dușmanii lui Grigore al VII-lea, îi întăria de fapt situația. Toată lupta dintre Papi și Împărați e aruncată din fugă. Ea ar începe numai după Grigore... N'am auzit de creșterea „La Curtea bizantină în idei cesaro-papiste“ a lui Frederic Barbă-Roșie (v. p. 64). Nu se poate spune despre Frederic al II-lea, rău înțeles, că a fost „vrăjmașul creștinismului“ (p. 67). Unde a citit d. Georgescu că Frederic „ucide pe episcopi, prinde și arde pe rug pe călugări, preface bisericile în geamii“ (*ibid.*)? La pagina 68, există Akkon, Acre, Ptolemais, dar nu „Acco“.

Prețuirea papalității de la Avignon e falsă. Papii nu stăteau pe pămîntul regelui Franciei, iar acțiunea lor universală a fost

mai mare decît supt Bonifaciu al VIII-lea. Cruciata întăiu nu e datorită Papel, care în cele două sinoade inițiale, nu putea vorbi într'o limbă înțeleasă mulțimii adunate (p. 71). Florența n'a avut niciun rol în cruciată (cf. p. 72). Nu înțeleg cum cavalerii „trebuiau să știe face versuri“ (p. 73). Numele Marelui Maestru teutonic Hermann de Salza dat ca „Salza Hermann“, arată că unii scriitori romîni din Ardeal nu se pot desbăra de obiceiul de a copia manuale ungurești (v. p. 74). P. 75: Montfort, nu „Montford“. Hus nu „copiază aproape textual“ pe Wycliffe (p. 75). Nu se poate zice că husitismul „duce de-a dreptul la anarhic“, pe care ar represînta-o Ieronim de Praga (*ibid.*). Ferdinand Catolicul nu e un persecutor al necreștinilor (v. pp. 76-7).

Ca informație și presintare, e, pe alocurea numai, o lucrare bună. La pagina 6 se dă o îngrijită hartă a Scitiei Mici, la pagina 7 piatra de mormînt a lui Nazarus din Tomi. Se notează, tot acolo, urmele de vechiu creștinism în această provincie și în Dacia. La paginile 7-8, căutîndu-se motivele persecuțiilor, se uită una, și decisivă: noua religie *nu* *voia*, și nu putea, să se încadreze în „Panteonul“ de care vorbește autorul. Caracterul persecuțiilor a fost exagerat, și multe acte de cruzime au fost provocate de înseși sfidările creștinilor. Frumoasă formula: „Scintelle sar de jur împrejur și aprînd chiar acolo unde focul n'ar fi putut pătrunde altfel“. La pagina 12: Sf. Gheorghe călărețul s'a confundat cu „eroul trac“; cele două religii nu se înlocuiesc numai, ci se și continuă, ca orice lucru omenesc. Asupra edictului de la Milan d. H. Grégoire a emis de curînd o teorie de care trebuie să se țină samă: e o substituie de drepturi în folosul lui Constantin. Chipul lui de la pagina 13 nu e autentic. Chiar într'o carte de Seminarium, Iulian merita altă caracterizare. În ce privește „cesaro-papismul“, Împărații, odată ce admiteau noua religie, nu puteau să renunțe la dreptul de a o orienta, oprînd mai ales divergențele, care supărau și împiedecau Statul. Bună împărțirea eresilor. Excelente și biografiile figurilor represîntative ale vechii Biserici: Ieronim și Augustin sint însă prea necolorați. Folositoare și explicația formelor primitive ale cultului.

E exactă și scurta presintare a tipurilor de arhitectură. În ce privește catacombele (p. 35), s'a dovedit că nu se mai poate admite caracterul lor de ascunzători; n'ar fi putut pătrunde astfel atîția închinători; iar, după dreptul roman, orice proprietar putea

face după voia lui în marginile stăpînirii ce o avea : pitagoricism, creștinism sau superstiție asiatică. Din nenorocire, ce se spune despre bisericile noastre — și nu la locul lor — e insuficient sau greșit. Astfel e enorm să se spună că Popăuții, de lângă Botoșani, sînt în județul Orhei și că există un județ Piatra. La Țara-Românească se uită și Biserica Domnească și fundațiile sirbești ale lui Nicodim. Argeșul sau și altă biserică n'au fost niciodată „vopsite în albastru cu colori scumpe“, iar deosebirea între bisericile de polihromie a materialelor și de piatră exterioară trebuia făcută local și cronologic. În schimb, sînt bune considerațiile asupra vieții morale a creștinilor în primele secole.

Trecîndu-se la evul mediu, Visigoții n'au trecut „din părțile noastre în Peninsula Pireneică“; din Galia au trecut munții, păstrînd mult timp regatul de Toulousa. La pagina 41, Zülrich, nu Zülprich. N'am știut de mama evreică a lui Mohammed (v. p. 42). Nu „coreisiți“, ci „coreișiți“ (*ibid.*). N'am găsit în Coran, o carte respectabilă, „munții de pilaf“ (p. 43). Episcopul de Margus nu putea „să jăfuiască mormintele regilor scitici“. Bogată lista terminilor latini în creștinismul nostru (pp. 46-7). Nu văd cum „în sec. XI și XII aveam episcopie proprie dependentă de arhiepiscopia din Ohrida“ (p. 48). Iconoclasmul se cerea explicat istoric. Așa-numita shismă a lui Fotie a fost numai un act personal și întreaga afacere un simplu incident. Tot așa și cu al lui Mihai Cerulariul („Făclierul“) nu e o traducere exactă. Luca Notara (nu „Nottaras“) nu era „un principe bizantin“ (p. 58).

La p. 79 trebuie „Ioan de Capistrano“. Se zice românește Carthusieni, nu „Carthausieni“ (p. 80). Scolastica cerea mai mult de trei rinduri, la p. 82. Nu e de loc sigur că Toma a Kempis a scris „Imitația lui Isus Hristos“, care merita un paragraf întreg.

Stilul gotic e lăudat, dar neexplicat (p. 84). Iar, la sculptură, decît cei doi Pisano puși lângă Michelangelo în opt rinduri, mai bine nimic. Tot așa de incompetent e ce se spune despre sculptură. Rafael nu e „Santi“.

La capitolul românesc, p. 91 și urm., nici vorbă nu poate fi de o rupere în secolul al XIV-lea a legăturilor principatului muntean cu Ohrida. Numele primului Mitropolit e Kritopulos, nu Kristopulos. „Ungrovlahia“ înseamnă o distincție geografică a Bizantinilor, iar nu o înglobare a Ardelenilor. Al doilea Scaun metropolitan are altă explicație decît înmulțirea credincioșilor.

De ce se adaugă la Ioan Hunyadi și explicația „Ianoș” (p. 92)? Nu cunosc pe episcopul Matei din Ardeal supt Ioan Hunyadi (p. 93). De unde va fi scos d. Georgescu că Mircea I-iu a „a-lungat” pe Iuga al Moldovei pentru că „nu voia să recunoască autoritatea Patriarhului” (p. 93)? Călugări bulgari n’avea Nicodim și nu ni i-a putut lăsa (cf. *ibid.*). Aflăm că „nobilii de Medici” „au spînzurat” întâiu pe Savonarola (p. 98). Boccaccio, pus pe aceeași linie, „înstrăinat de Biserică”, „mai pe urmă s’au pocăit” (p. 98). Nu se zice nici Erasmus Rotterdamus (ci Rotterdamus), nici Ulrik Hutten (ci Ulrich von Hutten) (v. p. 99). Cine ar mai crede că Macchiavel, care presintă ce este, nu ce ar trebui să fie, „a represintat suprema imoralitate” (*ibid.*)?

Ce vor crede elevii de „M. Luther”, care voise „să se facă avocat” (?) (p. 101). Se încearcă a i se lua și meritele literare; e persecutat de Satana (p. 103). S’a certat și cu prietenii (p. 104). La Calvin aflăm că „adversarii săi își botează cinii cu numele lui” (p. 105). Măcelul de la Sf. Bartolomeiu contra „boierilor hughenoti” e privit ca lucrul cel mai firesc din lume (*ibid.*). Se spune: Aragon nu „Arragonia”.

Atanasie a fost numai „episcop” al Ardealului și înainte de Unirea care i-a îngustat situația? Pentru aceasta se aduce trimeterea lui de la București, în 1698, „la s. episcopie Ardealului” (p. 128). „Episcopia” lui nu-i interzicea păstrarea unei tradiții metropolitane, care n’a fost niciodată strict canonică. Ce a ordonat un prelat străin ca Patriarhul Dosoftei de Ierusalim nu se poate pune în sama ortodoxiei din Principate.

La pagina 148, se da ca „briul lui Aaron”, cu care el se chinua pentru Dumnezeu, unul cu vulturul muntean, supt care se cetește clar pe o şuviță de hîrtie: „Stolariul lui Butean, 1848”.

Până și Napoleon I-iu e judecat din punctul de vedere al legăturilor cu papalitatea, dar se adaugă că și el, ca și Boccaccio, „s’a pocăit”. Ludovic-Filip represintă „regatul civil” (rea traducere din ungurește; e vorba de „regalitatea burghesiei”). Marele loc atribuit romantismului german față de cel frances vine din întrebuițarea aceluiași manual ungaro-german.

Renașterea și humanismul sînt presîntate doar ca o „piatră de incercare” pentru catolicism (p. 598). Nu se zice „Augustinieni” (p. 102). Michel Servet devine „Serve-de” (p. 105).

Biserica ardeleană, de credință calvină și de rit oriental, e „un

monstru" (pp. 109-10). De fapt calvinismul era exterior, iar „orientalismul" era de mult tradus în românism popular. În schimb aflăm apologia fără rezerve a Iesuiților (pp. 114-5).

O șarjă contra Grecilor, presințați ca stăpîni în Principate, nu putea lipsi. Constantin Brincoveanu e arătat ca fiind coplesit de Greci, nu mai puțin de „cinsprezece chîriarhi" (pp. 113-20). Toți „tîn femei la ei" (p. 120). Rostul „închinării" mănăstirilor, mijloc de a le asigura contra încălcărilor, nu e înțeles. Romîni și Greci sînt puși laolaltă, cu foarte rari excepții pentru cei d'întăiu, ca ignorații și nereligioși (p. 122). Totuși, cu litere mărunțele, trebuie să se facă, din acești „Orientali", o lungă listă de binefăcători ai culturii românești (pp. 123-4). Din partea ortodocșilor, în adevăr mulți, nu va fi unul singur care să tăgăduiască Unirii cu Biserica Romei marile ei merite naționale.

Odată ajuns la Unire, autorul îi povestește îndelung, pe aproape cînzeci de pagini, istoria ei singură, adăugînd doar cîteva paragrafe despre cultura catolică a Apusului¹. Evident că importanța națională a Unirii e un element secundar față de cel confesional, precumpănitor. Toți adversarii Unirii sînt loviți fără cruțare, ignorîndu-se motivele tradiționale, sociale și chiar naționale.

* * *

Olimpiu Boitoș, *Biografiile românești ale lui Ubicini*, Cluj 1932.

D. Olimpiu Boitoș a avut buna idee de a reuni articolele date de Ubicini pentru „Dicționarul contemporanilor" al lui Văperea, întovărășindu-le și de o notiță cu privire la viața acestui devotat și statornic filoromîn. Sînt acolo o sumedenie de lucruri noi despre Axente Sever, Grigore Alexandrescu, Alecsandri, Aristia, Asachi, Gheorghe Bibescu, Bolintineanu, Boliac, frații Brătianu, Cimpineanu, C. Cantacuzino, Kogălniceanu, Vodă-Cuza, Donici, Dora d'Istria, Ghiculeștii, Goleștii, Eliad, Avram Iancu, Ioan Ionescu, Laurian, Magheru, Negruzzi, Rosetti, Ioasafat Snagoveanu, Suțestii, Barbu Știrbei, Mihai Sturza, Tell, cei doi Vogoridi, Ion Voinescu.

* * *

N. Georgescu-Tîstu, *Bibliografia literară romînă*, București 1932.

D. N. Georgescu-Tîstu dă o carte de întrebuițare curentă, bo-

¹ La p. 137 ar ieși că împăratul a întărit pe Ladislau Hatos, nu pe Ioan Micu.

gată în orientări și știri pregătitoare pentru orice studiu de erudiție. Bibliografia internațională e larg utilizată. Cu totul nouă și de mare folos bibliografia cataloagelor de librărie, p. 63 și urm. Numai cine cunoaște cum sint alcătuite bibliotecile noastre își dă samă de truda ce a trebuit să cheltuiască autorul pentru a putea da un material atât de necunoscut și de variat.

Se dă și un resumat frances și o excelentă tablă a numelor.

La urmă se reproduce o pagină din condica lui Antim, monument de caligrafie elegantă, pagina românească a Evangheliei georgiene din 1709, una din „Discursurile” lui Macchiavelli cu o notă latină a lui Nicolae Mavrocordat din 1726, niște „Opusculu mitologice, fisice și etice” dăruite de Constantin Mavrocordat, ca beizadea, unui Papazoglu, o față din catalogul Bibliotecii Mavrocordașilor, un Tit-Liviu care a fost al tipografului Duca Sotirioviici, exemplarul din gramatica lui Văcărescu dăruit de autor „școali rumânești dă la stănta mănăstire Colțea”, la 1787, un Sextus Aurelius Victor al lui Lazăr, iscalit ungurește: Lázár, o pagină din catalogul cărților Mitropoliei bucureștene de Petrachi Poienaru, frontispiciul traducerii „Henriadei” lui Voltaire, acela al gramaticii franceze a lui Aristia, o pagină din Liturghierul lui Dosoftei, titlul Calendarului pe 1854 al lui Asachi, o pagină din catalogul bibliotecii lui Melhisedec, alta din acela al bibliotecii șcheiene, o a treia din al bibliotecii lui Odobescu. În sfârșit înainte de foile de titlu de la o carte a lui Alecsandri și de la una a lui Ion Ghica un cont al librăriei Danielopol pentru egumenul de la Găiseni, Iosif, viitorul Mitropolit al Moldovei.

* * *

Mihail Gr. Romașcanu, *Monetele regelui Carol I* (București 1932).

Prețioasă adunare a tuturor știrilor privitoare la monedele lui Carol I-*iu*. O introducere se ocupă de acelea care au precedat legea monetară din 1867. Artiștii sint Kullrich, Scharff și apoi Tasset. Niclunul din chipurile Suveranului nu samănă.

* * *

N. Corivan, *Din activitatea emigranților români în Paris (1853-1857), scrisori și memorii* (în publicațiile „Așezămintului cultural Ion C. Brătianu”), București 1931.

O bună introducere de aproape o sută de pagini precede

aceste „scrisori și memorii“ ale emigraților „moldo-valahi“ în Parisul celui de-al doilea Imperiu. Ni se dau apoi: scrisori ale lui Nicolae Golescu (1856), care-și atribuie, în puterea situației revoluționare avute la 1848, dreptul de a vorbi în numele lor săi (p. 99: el cere și anexarea Basarabiei), memorii ale lui Dimitrie Brătianu (el vrea „une Roumanie“; p. 107) și ale Românilor din Paris în bloc.

* * *

Preotul C. Dron, *Canoanele, text și interpretare*, 2 vol., București 1932.

Lucrare muncită și presintată clar, ceea ce, față de cartea corespunzătoare a prelatului sîrb Milaș, autorul însuși făgăduiește în prefață.

După o introducere istorică, bine informată, se trece la presintarea fiecărui text, în traducere, și la comentarea lui largă.

* * *

C. Bobulescu, *O viață trăită, viața de paraclise*, București 1932.

Părintele C. Bobulescu adună un număr de articole despre paraclise. Migăloasa lucrare e de un deosebit interes pentru cunoașterea acestor gingașe biserițe. Se adaugă lămuriri cu privire la slujba ce se face în ele.

Se relevează din „Vechile Instituții“ ale lui Brezoianu, că, la 1825, se mai vedeau în Str. Soarelui din București „ruinele paraclisului domnesc, cu chipurile coconilor și domnițelor“ (p. 15). V. și știrile de la Papazoglu la paginile 16-7.

Se descrie în deosebi Biserica Domnească din Iași (inscripția de pe poartă de la Ștefan Tomșa al II-lea la p. 19, nota 5), biserica de spre Doamna de acolo, paraclisul Mitropoliei ieșene, cel din palatul lui Mihai Sturza, paraclisul Curții, al Sf. Spiridon, al Goliei, al spitalului Pășcanu, „paraclisul Răzoaii“, al Roznovanului, al Penitenciarului, al Academiei Mihăilene, al Frumoasei, al Galatei, cel de la Buciumi.

* * *

Gh. P. Samariuc, *Din satele Bucovinei: Corceștii, jud. Storojineț*, București 1931.

Foarte bună descriere a depărtatului sat de graniță bucovineană al lui Sima Corcea de supt Ștefan-cel-Mare. Numele geografice sînt românești: Fundoaia, Corceasca, Dealul Bouarului,

Dealul Crucii, Caful Ungurului. Interesante nume de familie. Împrejur movile preistorice. Ca amintire istorică, donația lui Alexandru-cel-Bun pentru Ivan de la Cupca (satul există încă); frate Grozea, fată după Andreicu fiul lui Șerb. Istoria mai nouă n'are aceeași importanță.

* * *

Șt. Manciulea, *Contribuții la studiul elementului românesc din câmpia Tisei și Carpații nordici* (din „Lucrările Institutului de geografie al Universității din Cluj“, IV, Cluj 1931).

Scurta expunere a păr. Șt. Manciulea e plină de îndrumări de caracter general, unele cu totul nouă. Astfel explicația motivului pentru care Rominii de dincolo de Carpați apar așa de târziu în izvoare, presintarea argumentelor pentru perenitatea elementului românesc. Se relevă numiri topografice românești în Banat pentru secolul al XIII-lea (de la 1230), pp. 153-4. Pentru Crișana v. pp. 155-6. Pentru Maramurăș, pp. 157-8. Situația veche a Rominilor de pe valea Tisei e expusă pe p. 158 și urm. În locul scurtei bibliografii de la pp. 152-3 am fi dorit referența pentru fiecare cas (atâtea sint cu totul nouă) în josul paginilor.

* * *

Constantin V. Dimitriu, *Un Mare-Logofăt moldovean din prima jumătate a sec. XV-lea: Logofătul Mihail-Mihu*, București 1932.

Lucrarea d-lui Constantin V. Dimitriu adună tot ce se poate ști asupra negustorului, și cu Polonia, care a fost Marele-Logofăt Mihu. Tatăl său, popa luga, trebuie să fi fost, după nume, rudă cu Domnii din dinastia maramurășeană, cari-i dau pământuri și îl fac protopop, ca succesor al lui Petru, care a luat parte la Sinodul de Unire din Florența. Încercarea lui I. Bogdan de a-i face pircălab de Cetatea-Albă, unde se constată la 1455-6 ca „domn“ un „călugăr“ („popa“ pe atunci era călugăr), nu se poate menține.

În ce privește luptele pentru Domnia Moldovei între urmașii lui Alexandru-cel-Bun, publicația d-lui M. Costăchescu permite noi precisări. V. *Buletinul Comisiei istorice a României*, X, 1931, pp. 89-91.

Și astăzi aș crede că afacerile lui Mihu nu i-au putut permite să rămie departe de Moldova. Salvconducele lui Ștefan-cel-Mare nu vor fi rămas fără efect.

* * *

Elie Bufnea, *Cruciați, tirani și bandiți în Rusia Sovietelor*, 2 vol., 1931.

Foarte bună carte de amintiri personale între anii 1918 și 1921, cu talent presîntate.

Se începe cu istoria corpului ardelenesc pentru Siberia, după pacea din București. Drumul de-a lungul Rusiei întregi e plin de interes. De la „Roșii“ se trece la „Albi“. Se fixează cartierul de la Darnița. Se arată apoi luptele alături de Ceho-Slovaci. Se dau și unele acte (și în facsimile). E vorba și de *Gazeta Transilvaniei*, mutată la Celiabinse, în Siberia. Rominii intră în legătură cu amiralul Colceag. Ei duc lupta mai departe după căderea regimului acestuia. Cartea devine un document istoric de prima ordine.

La pagina 223 din vol. II se arată cari sînt coloniștii romini din Extremul Orient: cei „din Dobrogea, zicîndu-și Romini și cunoscuți supt această numire..., pe valea Amurului, în regiunea orașului Haborovsc... Romini de sînge ar fi aproximativ 300 de familii. Harta Ținutului dă numiri de sate românești, ca Inul, Dunărea, Aur“. Apoi Basarabeni împrăștiați de-a lungul litoralului Mării de Oetoc, la Nordul Vladivostocului (între nume: Bălci-nești, Zimbreni, Ionești, Teiul). În sfîrșit, foști soldați împărătești,

* * *

Dr. Samarian Gh. Pompei, *Istoria orașului Călărași (Ialomița) de la origine până la anul 1852*, București 1931.

D. dr. Samarian Gh. Pompei dă pe aproape 300 de pagini o istorie documentată, până în cele mai mici amănunte, a orașului Călărași, format printr'un popas al călărășilor de Țarigrad din satul inițial Licherești (de la Glicherie; n'are a face cu „Mira Lichiei“ și cu Sf. Nicolae).

După noțiuni preliminar¹, insistîndu-se cu dreptate, asupra rostului istoric al Bărăganului, se arată cum înainte chiar de Licherești era aici, „în față cu Silistra“, satul Cornățel; el e pomenit în luptele lui Mihai Viteazul cu Turcii, cînd, foarte probabil, el a fost distrus. Se adună ce se mai știe asupra drumului Dristorului.

¹ P. 11 a se ceti, r. 5 de sus: 1550 pentru luarea Brăilei de către Turci.

Lichireștii se constată ca sat vechiu pe la 1600 (p. 15). Poate să fi fost acolo o parte de moșie a Logofătului lui Mihai Vi-teazul, dar fiul (?) său Vlad Logofătul, care avea de zestre o parte, cumpără cealaltă supt Alexandru Iliș (pp. 15-6). Soția, Despina, stăpânește ca văduvă ambele părți. Ea se judecă apoi cu Bălenii aciuași în satul vecin Crăcești (al lui Cracea). Se mărită apoi cu Preda Spătarul, rămânând „Rudeanca“ pentru fiii ei din prima căsătorie, Radu și Vlad (p. 19). Constantin, fiul lui Radu, e numit Preotescul fiindcă luase satul Preotești, lângă București (p. 22). Când încep a se întinde Cantacuzinii, Mihai Spătarul iea moșia Lichirești (p. 22). Pe aproape se vede Cîrnuleasa (după nevasta Cîrnului), Moldovenii (prinși așezați de Matei Basarab), Stelnica, pe care Mihai o dăruiește fundației sale de la Colțea, Căldărușanii, Slavul, Șarosul, Cornoaica, Golășeii. Se dau raporturile locuitorilor cu mănăstirea și cu Turcii și supușii lor.

Echivalența cu Călărași se întâlnește întâiu la 1780 (Domnii fanarioți regularisaseră corespondența prin curieri cu Constantinopolul; înainte se zicea: „Călărașii de la Lichirești“).

Se ridicase un „hănișor“ al Colței; războiul din 1806-12 face să se care dincoace pietre din Siliștra, dar și Călărașii, considerat la 1821 ca „tirgușor“, sufăr aceiași pradă; se va adăugi, în următorul războiu ruso-ture, ciurma.

Pacea din Adrianopol, restituind principatului muntean ȣermul Dunării, face să se mute aici, de la Urziceni, în 1831, capitala de județ. Mai departe, prin condicele administrative de la Arhivele Statului, se poate urmări fără întrerupere istoria orașului¹. Se așează și mulți Romîni și Bulgari din Siliștra, obștea orașului cerind chiar mutarea aici (petiția din 1836 e reproducă din *Studiile și documentele mele*, XI, traducere a textului grecesc; v. pp. 126-7). Între ei Tanase Ȣancovici, a cărui casă (v. p. 104) se mai păstrează încă.

Păcat că primele arhive comunale, până la 1837 se pare, au fost distruse: altfel s'ar putea face, ca pentru Brăila, istoria amănunțită, care lipsește, a formării pe încetul a orașului, cu întemeierea bisericii unde se îngroapă generalul rus Prozorovschii, a școlii, unde a funcționat și Gherasim Gorjan (pe la 1848 și un

¹ P. 73 a se citi Ispas *Făgărășeanul* (nu Făgărașul). E ctitorul bisericii din Urziceni.

„dascăl franțozesc și alte limbi“). De cînd se păstrează dosarele, d-rul Samarian culege tot cuprinsul lor. După dr. Tavernier, vesitul dr. Drasch a început aici cariera sa de taumaturg.

Un paragraf interesant e al revoluției de la 1848 în Călărași.

Foarte multe documente ocupă jumătate din lucrare: mai toate sînt, firește, din secolul al XIX-lea.

* *

Marin Popescu-Spineni, *Instituții de înaltă cultură, Vălenii-de-Munte*, 1932.

În această lucrare se dau pagini bine informate despre intermeiarea școlilor înalte în deosebitele provincii românești. Va fi folositoare lista profesorilor de la Sf. Sava din București (p. 9 și urm.). Pentru partea mai nouă se întrebuințează Arhivele Universității bucureștene.

N. Iorga.

C R O N I C Ă

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Paginile d-lui Ion Inculeț, *S. S. S. R. (despre Uniunea sovietică)* (București 1932) reprezintă una din cele mai bune lucrări, în formă resumată, dar așa de limpede, despre rezultatele sistemului comunist în Rusia.

*

Supt titlul *La vie chère au XVI-e siècle*, d. Henri Hauser retipărește (Paris 1932) broșura lui Jean Bodin din 1568, *La response de Jean Bodin à M. de Malestroït*. Dar îi adaugă și o foarte instructivă introducere de nu mai puțin de 77 de pagini.

*

În *Conferentia club, vol. I, Conferències de l'any 1929*, Barcelona 1931, d. Alexandre Moret vorbește despre „monumentele regale de la Ur și originile civilizației orientale“. Se recunoaște măcar contemporaneitatea acestei civilizații cu a Egiptului. Vechea ceramică de la Susa e urmată de „regresiunea sumeriană“. Adevseea paralelismul cu Egiptul e perfect. Existau legături pe Mare între Egipt și Mesopotamia. — D. Karl Vossler se ocupă, după un sistem nou, de legăturile între literatura universală și cele naționale. — O notă a d-lui Meillet despre „stabilirea noilor limbi

literare în Europa secolului al XIX-lea". Se arată importanța Revoluției franceze pentru ca orice „cetățean” să trebuiască a cunoaște limba literară franceză. — D. Teodor Dăubler despre „elementele istorice, mai ales spaniole, în arta modernă”. — D. Pietro Romanelli despre săpăturile italiene în Tripolitania: arcul lui Marcu Aureliu la Tripolis; câteva necropole; amfiteatrul și clădirile de la Sabrata; splendorile de la Leptis Magna, patria lui Septimiu Sever, ieșită acum din nisipuri: vile cu fresce sau mosaice glumețe sau familiare (și treierul cu cai și boii; un cuib de rîndunele). — D. Gabriel Welter despre „desvoltarea arheologiei clasice în Grecia”. — D. Tadeu Zielinski despre ideea vieții dincolo de mormint. — D. Paul Mazon despre Eshife. — D. Paul Pelliot despre „descoperirile arheologice în Asia centrală” (minunata descoperire de manuscrise în toate limbile Orientului în „grotele budice”; și fresce numeroase). — D. Mario Meunier despre Rodin.

*

Revista germaniștilor români, I, 1, e consacrată lui Goethe (articole de dd. Simion Mindrescu, Victor Morariu, I. Singiorgiu, Bernhard Capesius, I. E. Torouțiu, I. Gherghel.

*

Păr. I. Lupaș descopere în foiletonul ziarului *Țara Noastră* din 11 Iunie originea românească a Scaunelor săsești și săcuiești, continuându-și studiile în aceeași foaie.

N'a fost carte a lui N. Iorga în care să nu se presinte această ipotesă. V. de pildă *Ist. Românilor din Ardeal și Ungaria*, I, p. 41: „Scaunele din Ardeal sint și ele de datină românească”; *Hist. des Roumains et de leur civilisation*, ed. I (1920), pp. 55, 57, etc. A se ceti și ultima mea broșură despre istoria Ardealului.

Cînd e vorba de rostul cnejilor în Principate, păr. I. Lupaș citează pe I. Bogdan. I s'a părut că această datorie nu se impune față de un istoric în viață?

*

În *Societatea de mîine*, VII, 10, note de d. Isaia Tolan cu privire la moartea lui Avram Iancu, așa cum e presintată în foi maghiare contemporane. De d. N. Laslo note despre traduceriile lui Homer în românește, mai ales aceia a unui elev ardelean în 1880 (slabă): autorului i-a scăpat traducerea din 1750-80, la Gaster, *Chrestomatia*, II, p. 82 și urm.

*

În noua revistă *Documente răzăsești, revistă regională de acte vechi, mărturii tradiționale și relicve istorice*, d. Virgil Caraivan dă un act de la Petru Rareș (1546) și citeva documente de moșie din secolul al XVIII-lea (de observat la pagina 4: „rîndul de pămînteni”; p. 10: Brăițeni, de la Brae). Se semnalează (p. 13) o Evangheliie greco-romină dată lui Lupu Costachi de Constantin Stolnicul la 1694: se învederează astfel că *tot acestui învățat boier trebuie să se atribuie și opera tipografică a Domniei Brîncoveanului*. Tot acolo pentru uciderea la Giurgiu, în ziua de 24 August 1771, a Hanului Tatarilor.

*

Note, de d. I. L. Atanasescu, despre schitul Polovraci, în revista craioveană *Ion Maiorescu*, II, 3-4. Se dă și vederea primului zid, din secolul al XVI-lea. Danciu Pirăianu n'a făcut, în 1642, decît să înoiască o ctitorie a lui Moise-Vodă. Pictura, din vremea lui Brîncoveanu, nu e suprapusă uneia din epoca mai veche? Se dau știri asupra lui Pirăianu și citeva documente.

*

D-ra Cornelia Bașturescu dă, supț titlul *Considerații asupra artei bizantine în legătură cu Expoziția internațională din Paris, 28 Maiu - 9 Iulie 1931* (București 1932), considerații generale interesante, reproducînd un număr de monede ale Împăraților din Orient. Frumoase planșe la sfîrșit. E o asemănare izbitoare între torsul de porfir din Berlin, planșa IV, și grupul de luptători lipit de basilica Sfîntului Marcu la Veneția.

*

Note de artă și în broșura d-lui P. Girboviceanu, *Monumentele noastre istorice* (conferință), București 1932.

*

În *Anuarul Liceului Național din Iași pe anul școlar 1929-30*, d. I. Șiadbei socoate ca mai veche urmă de românească niște nume cuprinse în actul, publicat de Fejér, I¹, p. 389 și urm., pri-vitor la mănăstirea Tihan, lingă lacul Balaton (p. 17).

*

În *Țara Bîrsei*, IV, 3, păr. I. Lupaș dă știri noi despre protopopul brașovean Radu Tempea. Îl vedem recomandat la 1814-5 ca episcop de Arad, soția lui intrînd pentru aceasta într'o mănăstire. De același, note asupra vieții pribegilor munteni în Brașov la 1821. Erau vre-o 12.000. Aduc o trupă de operă italiană. Pentru ei se reprezintă în 1821 baletul „Die Befreyung der Walachey”. — D. A. A. Mureșianu dă un zăpis al cronicarului Radu Tempea (1729). Un alt act, din 1737, pleacă de la o tovărășie de comerț, un „soțirlic”. Descrierea unei case românești din 1778. Portretul lui Gheorghe Nicolau (1770-1851). — D. Axente Banciu publică scrisori de la Bărnauț și Aaron Florian. — D. A. A. Mureșianu revine asupra originii materne a lui Mihai Viteazul.

*

Despre școlile catehetice și literatura relativ la dinsele în lucrarea păr. Mihail Bulacu, *Studiu introductiv în catehetica ortodoxă* (Oradea, 1928). Se cuprind și principii de învățămînt.

*

În *Viața Basarabiei*, I, 4, d. I. Negrescu continuă studiul său despre A. A. Sturdza, presîntat și în legăturile cu fruntașii literaturii rusești, ca Gogol. Părerea lui despre Romîni, pp. 51-2. Extrem de bogați terminii cromatici în Basarabia pe cari îi dă d. T. Porucic.

*

O istorie a Școlii Normale din Craiova (1870-1932) se dă de d. Ilie Popescu-Teiușanu în Anuariul ei (Craiova 1932). O întroducere asupra întregului învățămînt normal precede știrile asupra acestui așezămînt. În arhivele Liceului craiovean se păstrează plîngerîi contra învățătorilor insuficienți, din care ni se dau unele extrase (p. 17 și urm.). Multe biografii de profesori, foarte utile.

*

În „Mémoires de la Société Royale des sciences de Bohême, classe des lettres”, 1930, d-na N. Yastreboff-Ragozin se ocupă de „mentalitatea francesă a secolului al XVIII-lea”, așa cum se presîntă la d-na Roland și la André Chénier. Și autoarea găsește că e multă retorică și locuri comune în ce se scria atunci, dar recunoaște „un suflu puternic și sincer”, cu o rezervă, necesară: „dacă știi să te identifici cu epoca”.

*

Noua contopire de ştiri privitoare la călătoriile lui Magelan, de dr. Hans Plischke (*Fernão de Magalhães, Die erste Weltumsegelung, nach zeitgenössischen Quellen bearbeitet von*, — Leipzig 1932), cuprinde (p. 118 şi urm.), în traducere germană, scrisoarea secretarului imperial Maximilianus Transsylvanus către cardinalul-episcop de Salzburg, Mathias Lang, despre descoperirea Insulelor Moluca de Spanioli. Scrisoarea, cunoscută, reproduce povestiri de marinari făcute lui Carol Quintul. Se pomenesc Herodot, Pliniu, corabia Argonauţilor. E datată din Valladolid, 23 Octombrie 1522.

*

D. P. Girboviceanu publică o conferinţă la Severin, *Cultul judeţului Mehedinţi* (Bucureşti 1931). Se citează şi un act al lui Constantin Şerban pentru Lupu Buliga (p. 32, nota 1).

*

În Broşura *Biblioteca Ion I. C. Brătianu* (Bucureşti 1932) se reproduc în colorii pagini din pomelnicul mai nou al mănăstirii Cozia. Se întâlneşte după Radu Prasnaglava un „Bratul Voevod“, după care vine Vlad (Dracul). În faţă cu Mircea, legat de Dăn şi de Radu: „acestea sint fii lui“ şi urmează: „Gheorghie Vvd., Neagoe Vvd., Vladu Vvd., Nicolae Vvd., Matei Vvd., Mibail Vvd.“. Acesta din urmă să fie Mihăilă, fiul lui Mircea, iar ceilalţi fraţi bastarzi necunoscuţi? Se dă şi portretul lui Scarlat Callimachi de Kreuchely şi pagina „Walachia“ din Hermann Schedel.

*

În „Anuariul Comisiunii Monumentelor Istorice, secţia basarabeană“, III (Chişinău 1931), d. Ştefan Ciobanu descrie mănăstirea Țigăneşti de pe riul Ichelului, pe care o califică de „păstrătoare a tradiţiei culturale româneşti“. Ctitoria exista de mult la 1760, cind stareşul Samuil vorbeşte de fuga sa înaintea Tatarilor (e vorba de năvălirea, atunci recentă, la începutul Domniei lui Ioan Teodor Callimachi). Fundatorul Lupu Gheuca e din veacul al XVIII-lea. Pot ajuta pe d. Ciobanu cu unele lămuriri sigure. Găsim un Simion Gheuca la 1628 ca Mare Medelnicer (Iorga, *Studii şi documente*, XVI, p. 184, no. 11; p. 188, no. 25); el se desparte de soţie, Mărica, „pentru scrăbă ce au fost avindu împreună“, apoi pe un Bejan Gheuca fost Mare Pitar, ca staroste de Putna (*ibid.*, XI, p. 119). Pomenit şi în 1651 (*ibid.*, XVI, p. 189, no. 30), el iscăleşte ca Vornic într'un act putnean din 15 Ianuar 1656 (*ibid.*,

p. 258, no. 5). Îl găsim și la 1668 (*ibid.*, XVI, p. 194, no. 42). Fiul al lui pare să fie Vasile Gheuca al treilea Logofăt, care cum-pără moșie, ca boier foarte tânăr, la 1674 (*ibid.*, p. 64, no. 17). Peste doi ani el nu mai era în funcție și-și delimita moșia cum-părâtă de la moștenitorii lui Foca uricariul (*ibid.*, no. 18). În se-colul al XVII-lea mai întâlnim pe Gavrilă Gheuca (*ibid.*, p. 65, no. 20). El era fiul lui Gligorașco și apare la 1670 (*ibid.*, p. 195, no. 45). La 1670 vedem și pe un Vasile Gheuca începîndu-și și el cariera ca Logofăt al treilea (*ibid.*, p. 196, n-le 48-9). În părțile Tutovei era și „prisaca Gheucăi“ pe la 1700 (*ibid.*, p. 206). În sfîrșit iată-l la 1731 și pe Lupul Gheuca Sărdariu (*ibid.*, p. 294, no. 15). Ca elemente de arhitectură, mănăstirea, transformată și adăugită, n'are interes. Se dă lista cărților românești. Și citeva documente din secolul al XIX-lea. — D. P. Constantinescu-lăși se ocupă de „cele mai vechi case din Chișinău“, cu apropieri de-aiurea¹. — D. Gr. Avakian arată rezultatele ultimelor săpături de la Cetatea-Albă. Foarte interesantă ceramica. De același, amfore. De lucrările de consolidare de acolo vorbește profesorul P. Ni-corescu.

*

În *Omilia exegetică-biblică* (Orade 1929), păr. M. Bulacu dă, într-o formă plăcută, observații, privitoare și la literatura romă-nească, asupra predicii. Foarte dreaptă observația: „ortodoxismul n'a ferecat Sfinta Scriptură, ci a ținut-o deschisă și a explicat-o creștinilor, ținînd ca fiecare creștin să o poată ceti la casa lui în mijlocul familiei, fără primejdie“ (p. 8). De fapt și predica, de-o potrivă cu arta, a ajuns în ortodoxia românească la un folclor variat și spontan. Dar „Cazaniile“ nu sînt traduse nici din ru-sește, nici din sirbește (v. p. 9), ci din originalele grecești sau din texte slavone vechi. De aceia nu se poate spune că lui Coresi i-a stat înainte o carte „ortodoxă-sirbă“ (el a tradus din ungurește sau a tipărit un lucru făcut în principatul muntean). Doar pentru veacul al XVII-lea să se fi luat ceva de la Petru Movilă (*ibid.*). *Mărgăritarele* traduse de Greceni n'au titlul „Mărgăritarele lui Chrisostom“, iar Mitropolitul Neofit era din Creta, nu „de la Krit“

¹ La p. 138 din fascicula 61 a „Buletinului Comisiei Monumentelor Istorice“ data de 1764 poate să nu fie a clădirii și e de văzut dacă zidirea e în adevăr o culă. Cf. publicația de care vorbim, p. 41 și nota 1.

(*ibid.*). La pagina 47 nu se zice „Euhaitiei“; forma grecească e Εὐχαΐτης. Psellos nu poate fi romanisat în „Pselul“. În loc de „Eutimie Zigabin“ ar fi fost de scris Eftimie Zygabenos. Nu există un „Teofilact Bulgarul“, ci Grecul Teofilact, arhiepiscop al Bulgariei. Cazania lui Coresi din 1564 nu e „luterană“, ci calvină. Iarăși „tradusă de la Sirbi“ pentru cea din 1581. În acest domeniu o întreagă cercetare de texte va trebui făcută. Se subliniază că tot Cazania lui Varlaam e și *Chiriacodromiul* ardelean din 1699. Se urmărește reproducerea aceluiași text la 1748, la 1781, ba chiar și a treia oară la Rimnic, iar la București la 1732, 1765, 1768, la Buzău la 1834, la Sibiu la 1850, în sfârșit din nou la București în 1911. Notița despre Theotokis (nu „Teotokie“) (pp. 51-2) e insuficientă. Și pentru Omiliile lui se notează toate edițiile românești și grecești (pp. 51-2). Se înseamnă și traducерile lui Hrisostom, de la manuscriptul din 1661 la traducerea Grecenilor, reproducă în 1746 și 1872. Omiliile mai nouă sint notate pe pp. 53-4. Și „Teodor, episcopul *Kirului*“ (p. 53) e o greșală (e vorba de Cyrrhus). Se laudă culegerea de Omilii de deosebiți autori pe care o dădea la 1837 Medelnicerul Papazoglu. În multe locuri se întrebuințează cartea păr. Gh. Comșa, *Istoria predicii la Români*.

*

În noua carte a d-lui F. de Vaux de Foletier, *Le siège de la Rochelle* (Paris 1932) se arată că protestanții de la Rochelle erau, de fapt, din punct de vedere regal, rebeli, cari întrețineau legături cu Anglia și Țerile-de-Jos (p. 14). O flotă cu steag albastru și alb apăra orașul (p. 16). Se propune la doi nobili periculoși să meargă să se bată cu Turcii „pentru Venețieni și ducele de Savoia“ (p. 23). Ducele de Rohan se proclamă în April 1625 „șef al bisericilor reformate“ (*ibid.*). Și regele, care n'are flotă, cere ajutor de la aceiași Englesi și Olandesi (p. 25). Dar și orașenii se adresează regelui Angliei (pp. 30-1).

*

În volumul *Alexandru Ioan Cuza (1859-66)*, publicat de Universitatea Liberă (București 1932) se adună patru conferințe despre Domnul Unirii.

În cea d'întăiu, d. Al. Lăpedatu schițează opera de organizare indeplinită de Cuza-Vodă. Se urmăresc cu atenție Ministerale

*

și realizările lor. Căderea lui Alexandru Ioan I-lu e explicată în sensul intereselor politice ale răsturnătorilor: se încearcă o îndreptățire. Sperjuriul militarilor nu e înfierat printr'un singur cuvint, iar acei oameni politici cari-l provocaseră apar ca niște salvatori. Despre marile reforme ale acestei Domnii se spune că „s'au do-dindit și prin personalitatea Domnitorului“. Se recunoaște la istoric devotatul unui partid.

În a doua conferință, despre politica externă a Domniei indigene, d. R. V. Bossy atinge pe rind deosebitele capitole ale creării României ca organism de fapt independent: cu grijă de detalii, dar fără o recunoaștere întreagă și caldă. E mai mult o urmărire onestă a izvoarelor. Se arată că ducelui de Leuchtenberg, prinț rus, Cuza-i prefera „un general frances“ (pp. 52-3).

De d. Andrei Rădulescu a treia conferință, despre „organizarea Statului“; e vorba de caracterul juridic al lui. Aici se recunoaște îndreptățirea măsurilor luate supt acest regim, așa de calomniat (pp. 97-8): se arată și necesitatea dictaturii.

O privire ușoară asupra stărilor culturale, încă de la 1848, e iscălită George Marinescu.

•

Au apărut la Paris amintirile, redactate în închisoarea de la Magdeburg, ale mareșalului Pilsudski (*Nos premiers combats*, 1931). Mai mult observații locale, fără politică, une ori și considerații militare, firește importante.

•

D. Gustave Cohen reeditează fototipic, cu prefață, note și glosariu, într'o splendidă ediție, vestitul *Champ fleury ou l'art et science de la proportion des lettres*, după publicația din 1529 (Paris, Bosse, 1931). Toiry, născut la 1480, făcuse un drum în Italia și se întor-se pentru a îndeplini rosturi de profesor, dar Italia îl răpește din nou (1515-6). De la Italieni, „souverains en perspective, peinture et imagerie“, de la maeștrii artiști pe cari-i citează, până la „Raphael d'Urbain“ și „Michel l'Ange“ — dar știe și pe Dürer și pomenește pe Villon —, el învață iubirea pentru litera frumoasă, a cărei teorie o încearcă în această carte, amestecind-o cu ciudate interpretații simbolice și fel de fel de „moralisări“. El ajunge astfel un adevărat regent al grafiei.

Cartea, scrisă „selon son petit stile et langage maternel“, cu-

prinde mai mult decît ce anunță. Se dau și lecții de pronunțiație. O întovărășesc și desemne caracteristice.

*

O scurtă privire asupra vieții Dorei d'Istria o dă d-na Claudia D. C. Zaharia. Se reproduce foarte slab cel mai bun portret al ei, acela din broșura lui Amédée Pommier.

*

Note despre formarea și stările actuale ale Tîrgului Murășului în *Anuarul liceului de băieți „Al. Papiu Ilarian“*, Tîrgul Murășului 1932.

N O T I Ţ E

Din începuturile Brăilei.

Buletinul muntean supz Regulamentul Organic e un izvor de mici informații care pe departe n'a fost întrebuințat pentru istoria cea mărunță, care e adesea cea mai adevărată și, în orice cas, cea fundamentală.

Cercetînd întîmplător o corespondență, în no. din 13 Decembre 1843 găsesc, la mezate, pe lingă vînzarea în București a „cafe-nelei și prăvăliei răposatului Booz Davidoglu, pentru plata cusu-rului de bani ce are a lua d-ei Ralû Romanit“, vînzarea „Hanului Roșu din Brăila, a lui Hristea Ceacirul, pentru plată de datorie către Musta-bei, precum și față de alți doi Turci: Hagi Mehmet și Hagi Haliu“.

Deci, după întemeierea Brăilei, Turcii continuau comerțul cu această veche șchelă, și până la 1830 posesiune a lor.

*

Din Joseph Vassal, *Dardannelles, Serbie, Salonique impressions et souvenirs de guerre* (avril 1915 — février 1916), Paris 1916, p. 307 :

„Je descends au village d'Anatovo, qui m'avait d'abord semblé complètement dénué d'intérêt. Un ménage grec vend des mandarines, du tabac, des figues; plus loin, des femmes et des enfants d'un coloris plus varié. Comme toujours, il y a surtout des femmes d'âge, mais parmi elles une jeune fille se montre; leur accoutrement est très original, et je ne l'avais vu qu'au théâtre. Ce sont des Koutzo-Valaques, des nomades aux moeurs étranges.

Les femmes tricotent des chaussons épais, très chauds, qu'elles nous offrent et que bien volontiers nous leur achetons. Elles ont la tête enveloppée d'un fichu qui se double d'un bandeau serré bas sur le front et qui laisse passer des mèches de cheveux; sur un veston aux manches bleu clair elles portent un boléro, qui se termine par de grandes basques et forme une sorte de capote militaire pincée à la taille et munie de grandes poches sur les côtés; cela leur donne une allure guerrière; l'habit est bordé de rouge. Elles ont pour la plupart un tablier rayé rouge, vert et bleu. On est tout étonné qu'il n'y ait pas un grand sabre ou quelque fin poignard battant la cuisse.

La jeune fille a ses grands yeux, qui jettent un éclat troublant. Elle a aussi une belle ceinture de cuir noir, que ferme une boucle d'argent. Le bijou, très spécial, a un dessin que je n'ai jamais vu. Je le veux, il m'attire. Enfin elle consent; les yeux baissés, elle dénoue pour moi la ceinture de cuir et me remet la boucle contre le prix très sérieux que je lui donne."

La paginile 313-4: „Les Koutzo-Valaques m'ont vendu des chaussettes qui sont meilleures pour tenir les pieds chauds".

În „Les droits de la Roumanie, basés sur les traités, par un ancien diplomate" (1874) se examinează întrebarea „dacă România e o provincie turcească ori un Stat independent, bucurindu-se de toate drepturile care derivă din suveranitatea unei națiuni".

Se publică acele capitulații din care două generații au făcut baza drepturilor noastre. Se adaugă tratatele încheiate cu deosebite State: convenția cu Anglia a lui Petru Șchiopul, tratatul lui Mihai Viteazul cu Împăratul Rudolf, cel cu Ardealul în 1638, altul cu Ardealul din 1655 cu Gheorghe Rákóczy al II-lea, al lui Șerban Cantacuzino cu Moscova, cel al Moldovei cu Petru-cel-Mare. Înseși convențiile recente aduc o dovadă: la 1872, în Roma, trimisul turc primește într-o convenție telegrafică participarea delegatului romin (pp. XI-II). Dar, în convenția de la 1858 pomenindu-se de capitulații, Poarta pune la îndoială „l'authenticité du texte cité par les Divans ad-hoc" (p. XIII). De aiffel, la 28 Octombrie 1857 încă, Marele-Vizir Aali-Pașa vorbește tot așa de aceste „capitulations dont les originaux n'existent nulle part au monde et qui ont été violées, déchirées plus d'une fois par les

Moldo-Valaques eux-mêmes". În Convenția de la Paris, reprezentanții Turciei admit menținerea capitulațiilor. Se răspunde la îndoielile turcești că originalele trebuie să fie în Arhivele de la Constantinopol și se somează Turcii să aducă textul adevărat. Hatthumaiumurile din 1803 și 1834 ar fi făcute chiar pe baza acestor acte și tratatul din Adrianopol are, la 1829, menținerea „capitulației”, pe care, la 1830, o confirmă și Nesselrode. La 1853, într'un protocol de conferință, se spune chiar că actele de care e vorba „au fost acordate de Sultanii Baiezid I-ii și Mohammed al II-lea”. Un Mouradgea d'Ohsson, un Hammer le recunosc ca autentice.

E vorba deci de o „suveranitate” legată de singura condiție a unui tribut.

Urmează textul capitulațiilor și al convențiilor vechi, cu unele lămuriri istorice.

Cartea pare a fi fost publicată în România.

•

Lângă Gizeh s'au găsit bazele unei a patra piramide. Pe un pilastru de granit se cetește această inscripție: „Khent Kawes, rege al Egiptului de Sus și de Jos, mamă a regelui Egiptului de Sus și de Jos, fiică a zeului”.

*

Nu s'a băgat de samă nota publicată de Schlumberger, în *Journal des Débats*, 17 Maiu 1916, și reprodusă în *Récits de Byzance et des croisades (première série)*, Paris 1923, prin care se arată că între luptătorii de la Nicopol în 1396 a fost și un bastard al lui Amedeu al VII-lea, conte de Savoia, zis și „Contele Roșu”: Humbert, conte de Romont. Inscripția pusă pe mormintul lui în abația de la Hautecombe pomeneste captivitatea de șapte ani la Turci.

*

În Arthur Singer, *Geschichte des Dreibundes*, Leipzig 1914, p. 181, e vorba de planul din 1804, schițat de prințul Adam Czartoryski Țarului Alexandru I-ii și potrivit cu care „la masse des pays turcs en Europe devrait être liée par une fédération commune”, Țarul avind o „influence décisive... au moyen du titre de protecteur des Slaves”.

*

Pe un manuscris de rosturi brașovene, dăruit mie de d-na Catinca Birseanu, găsesc aceste versuri notate cu creionul de soțul d-sale, răposatul meu amic Andrei Birseanu, alături de cele, cunoscute, cu Ienăchiță Văcărescu „în poartă la Dudescu” :

Plângerea cocoanelor din București.

Costandin-Vodă Muruz,
Fiind om foarte ursuz,
O poruncă cu tărie
Ca să poarte tot dîmie.
Săracă giubeaua mea,
Cu artănăme (*sic?*) și grea,
O blănisem cu samur,
Ca să-mi fie de Crăciun,
Dar acuma, vai de mine,
Nu o s'o mai pui pe mine!

Cintecul privitor la măsurile contra luxului luate, nu la București, ci la Iași, de Constantin Moruzi, ca și de predecesorul său, Grigore Ghica, va fi fost adus de Șcheienii cari făceau negoț pe la 1780 în Principate.

La 1842 Gh. Asachi tipăria un „Tablo hronologic de istoria veche și nouă a Moldaviei după [m]anuscritele patriei și cele străine („orânduit de Gh. Asachi, partea I)“.

„Tabloul” merge până la 1526. Harta din mijloc a „Moldovei vechi, împărțită în 23 Ținuturi, dreasă de Sluș. P. Antoni”, e de o mare fineță.

Într-o notă la lucrarea lui N. Russo, *Încercare asupra dreptului public al Romînilor sau România și Turcia* (extras din „Conservatorul” lui Eliad, 1-10 Novembre 1856), cetim (p. 22, nota 1): „V. relația dată de generalul N. J. Mavru la 1834, Maiu 17, publicată în *Monitorul Universal*, gazeta oficială a Cabinetului frances de la Septembre 1856, unde generalul rus exprimă voia domnului său de a se da Moldovei și României *unite* numele de *ducatul Daciei*“.

În Μουσείον και βιβλιοθήκη της ευαγγελικής σχολῆς din Smirna, organul unei societăți cu întinse și însemnate legături în Vestul european, se dau inscripții antice din Anatolia și din alte părți ale teritoriului grecesc. Aflu în fascicula pe 1875-6 cîteva, care ne privesc și pe noi:

Ἐπιγράμματα εἰς τὸν τάφον τοῦ ἁγίου Ἡρακλείας κὺρ Γερασίου.

1.

Μικρὸν καλύπτει λίθος οὗτος δεσπότην
Τοῦ Ἡρακλείας κὺρ Γερασίου.

2.

Ἔτερον ἡρωελεγεῖον Κωνσταντίνου Ἰουλιανοῦ τοῦ χρηματίσαντος Μεγάλου Ποστελνίκου ἐν Μολδαβίᾳ.

Ἡράκλητος εἰμὶ λίθος, ξένε. Γηράσιμον γάρ,
Τὸν κεδνὸν κεύθω Ἡρακλος, ζάθεόν τε.
Τὸν πολὺν, πολυῖδριν, ἀγαστὸν τ' ἀρχιερίᾳ.
Εὐθέα, εὐσεδέα, τραγόν, ἀτρεκίης ἀγορητήν,
Φῶ μὲν ὃ ἐνὶ Αἰέρῳ, Ἡρακλείῃ δ' ἐνὶ τεύξεν
Ἔκ δάθρων νηὸν περ, καλλέα Μητροπόλει ἤ,
Σεπτὸν ἐν ᾧ κλείουσι Γεώργιον, οὗ δὲ καὶ ὕμνος.
Εἰν! Παιδεστῶ, πνεῦμα Θεοῦ δὲ ἄνω δ' ἄρχα ναίει.

3.

Ἐπιγράμματα ἡρωελεγεῖα Γιάνκου Καμαράσι Βυζαντίου
Εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ἀλεξάνδρου, αὐθεντὸς τῆς Βλαχίας.

Δώματ' Ἀλεξάνδρου Οὐγγροβλαχίην διέποντος
Βοσπόρῳ ἐν μέσῳ κείμεν' ἄμεμπτα πέλει,
Σύμμιετρά τ' εὖτυχτα, περικαλλῇ τ' ἐξετελέσθη
Ἐκτῷ εἰνὶ ἔτει κοιρανίης Δακέων.
Ὅς γενεῇν Ἰψηλάντης Ἰωαννίδης τε,
Φραδομοσύνη δὲ ὅ' ἐῖ κτήσατο κοιρανίην
Πέμπτον ἰδὲ τριακοστὸν ἔτος πληρῶν ἐπιπνοῖ,
Πρωτοτόκοι' εὐχῆς πατρὸς ἀπινάμενος.
Ὅλβιος, ὥς Δακέων ὑπακρίετο κήδεα,
Ἱθείαις τε δίκαις λαοσόος γέγονε, λυγρά.
Ἐξοχος ἡγεμόνων, μήτηρ δ' οἱ ἡγάλλετο πρόφρων,
Σμαράγδ' ἥδὲ κεδνῇ, πότνια, κυδαλίμη,

Συλλεκτρός τ' Αἰκατερίνη, τρία δ' ἔκγονα λαμπρά,
 Ἄρσενα δύο, ἡ δ' ἑτέρ' ὑπὸ γάμου.
 Ταῦτα ἔτος δ' ἐψήφισται εἰς θωμ' Ἀλεξάνδρου,
 Ὅν γε Θεὸς σώζοι ἡλίου ἄχρι φάους.

Τοῦ αὐτοῦ ἱαμβικὸν εἰς τὸν εὐγενέστατον ἄρχοντα Παχάρνικον κυρίτζη Γιμάρη Ταφραλῆ, ἀδελφὸν τοῦ ἀγίου Ἱρακλείας κὺρ Μεθοδίου.

Ἐνθάδε χοῦς Γιμάρη Ταφραλῆ Παχάρνικου, αὐτὸς δὲ λαμπρὸς εἰς οὐρανὸν κατοικίει· δὶψ μελήσας γὰρ καλῶς ἔργα θείου, ζῆν ἐν δικαίῳ εὐσεβῶς καὶ σφρόνως θίου ἅπεισι παιδρὸς εἰς Θεὸν μέγαν.

Ἔτερον.

Ἐνθάδ' ἀφῆκε χοῦν Γιμάρης Ταφραλῆς,
 εὐβουλος, εὐφρων, εὐσεβέστατος τ' ἄρχων·
 αὐτὸς δ' ἅπεισι παιδρὸς εἰς Θεὸν μέγαν,
 εἰπὼν λυπεῖσθαι μηδαμῶς τοῖς φιλτάτοις,
 μάλιστ' ἀδελφῶ, τῷ σεπτῷ, Ἱρακλείας.
 Ἀλλ' οὖν τίς αὐτὸν καὶ θανόντα οὐ ποθεῖ;

Ἔτερον ἡρωελεγετον.

Ἐνθάδε γῆ τὸν χοῦν, τὸ δὲ πνεῦμα Θεῷ ἀπέδωκε,
 πάντα θίον θέμενος εὐσεβίης μελέτην,
 Γιμάρης Ταφραλῆς Παχάρνικος, εἵποτε ἄρχων,
 πᾶσι λιπὼν μνήμην καὶ πόθου ἐξ ἀγάπης.

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν νέον εἰκὼν
 τοῦ ὑψηλοτάτου αὐθέντου Ὑψηλάντου Ἀλεξάνδρου ἡρωελεγετον.

Προύχων (μὲν) μεγέθει, ὑπεραυγάζων δ' ἐνὶ κάλλει,
 δόξῃ τηλαυγεῖ ὄλβιος οἶκος ὕδευ.
 Ἦν δὲ γὰρ ἐξήγειρε μέγας κράντωρ Ἀλέξανδρος
 Ὑψηλάντης, ὁ ἔξοχος ἡγεμόνων,
 κοίρανος, ἡδ' Οὐγγροβλαχίης, ἦν, δεινὰ καμουσαν,
 Κάλλος ἐπὶ πρώτου ἦγαγεν εὐνομίῃ.
 Ἦν δ' οὖν ἀμφιέποι Θεὸς ὑψιμέδων ἅμα τέκνοις
 καὶ Αἰκατερίνην, λαμπροτάτην κυρίαν,
 οἷς διατηροίη δ' αἰὲν κλέος ὄλβου ἁπτοῦ
 ἔμπεδα ἀστεμφῇ, στήπτερά τε κοίρανίης.

N. Iorga.

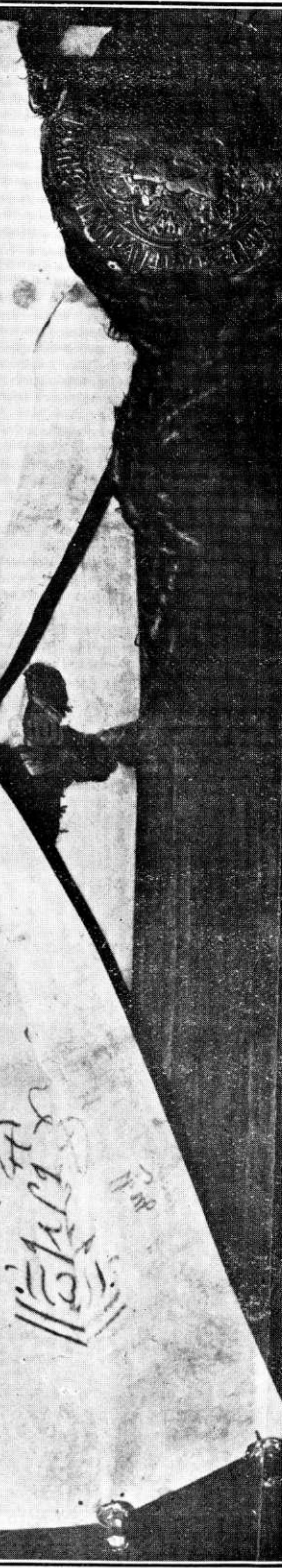
Handwritten marginal notes in the top left corner, including the word "Sicut" and other illegible script.

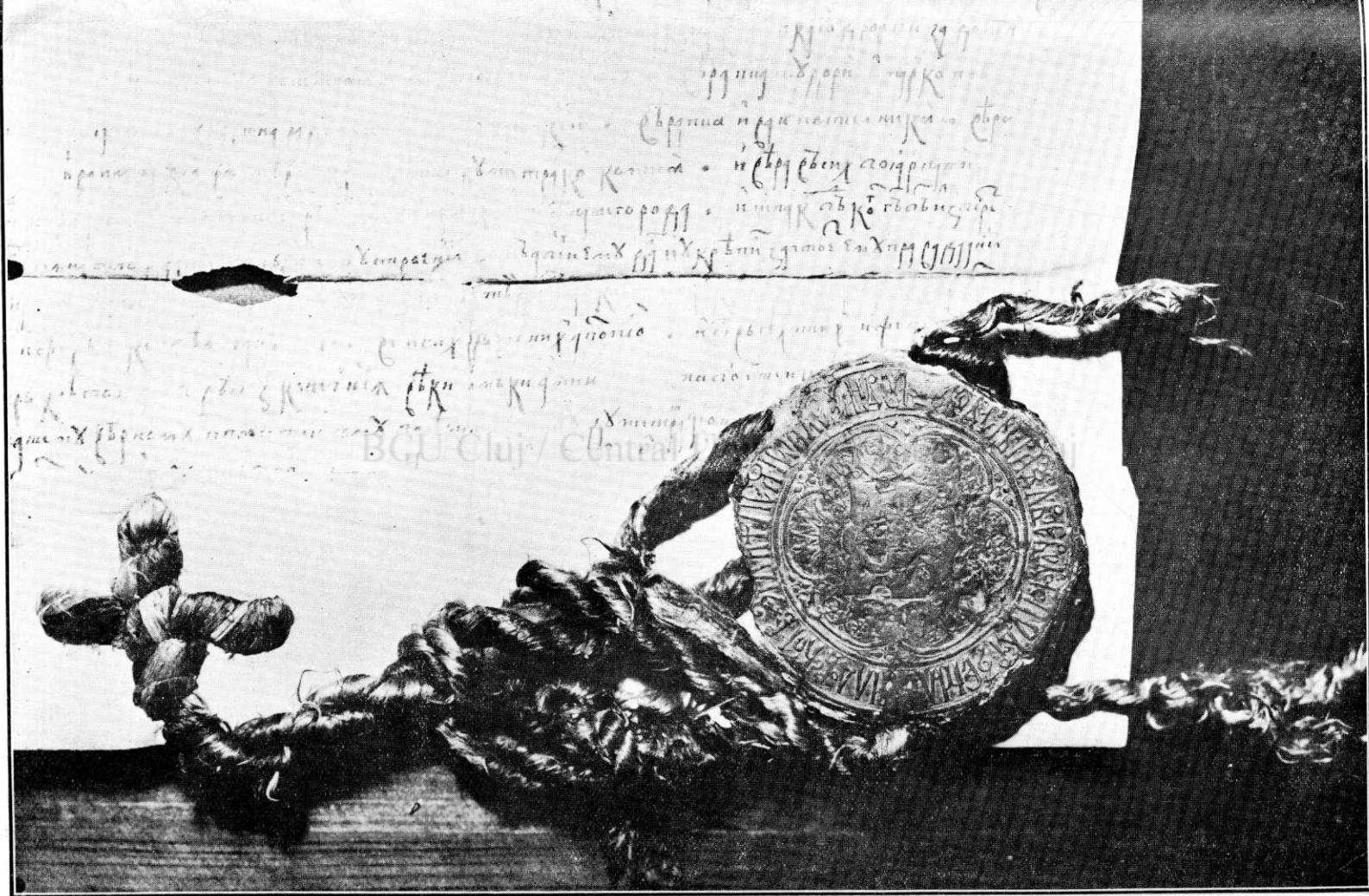
Handwritten marginal notes in the middle left margin, including the word "Sicut" and other illegible script.

Handwritten marginal notes in the bottom left corner, including the word "Sicut" and other illegible script.

Main body of handwritten text in a Gothic script, spanning across the fold of the manuscript. The text is dense and covers most of the page area.

Handwritten notes or signatures in the bottom right corner, including the word "Sicut" and other illegible script.

Un document inedit de la Alexandru „Coconul“ din 15 Mart 7133 (1630)

(v. această revistă n-le 4-6, pp. 97-102.)